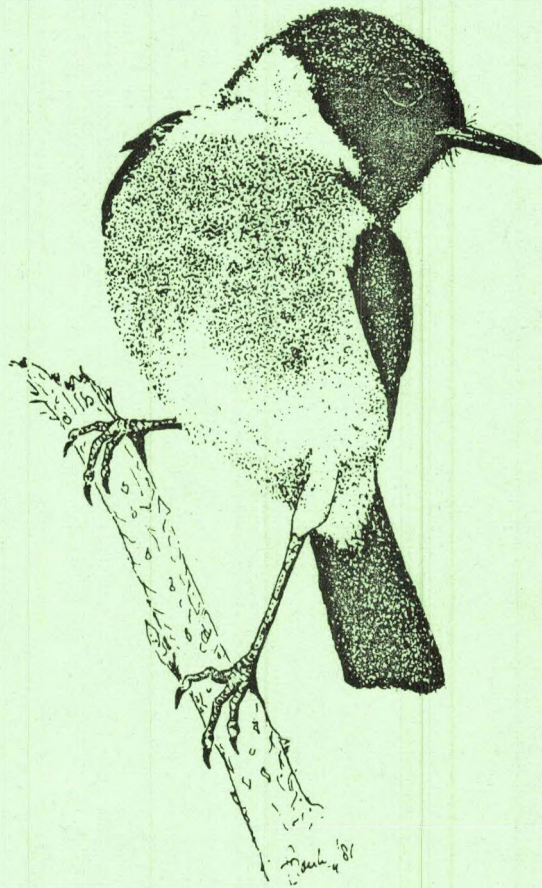

S/2+3

DE ROODBORSTTAPUIT

PERIODIEK VAN HET SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VOGELWERKGROEPEN

ADRESSENLIJST AFGEVAARDIGDEN SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VWG-EN

VOGELWERKGROEP IVN VALKENSWAARD

Ad van Asten Waalreseweg 73 a 5554 HB Valkenswaard 04902-41271
Jon Boesten de Mommers 12 5581 AL Waalre 04904-15276

VOGELWERKGROEP KNNV EINDHOVEN

Louis Schrover Bergstraat 24 5611 JZ Eindhoven 040-439065
Wim le Mair Vinc. Cleerdinlaan 12 5582 EK Waalre 04904-12780

VOGELWERKGROEP DE KEMPEN

Tom Heijnen Boschdijk 1081 5626 AG Eindhoven 04909-2128

VOGELWERKGROEP MIDDEN-BRABANT

Loek Hilgers Jeroen Boschstraat 18 5062 LE Oisterwijk 04242-84978

IVN VOGELWERKGROEP DE PEEL

Sjef Benders Wilhelminastraat 58 5721 KK Asten 04936-1367
Piet van Tilburg p/a Postbus 126 5720 AC Asten 04936-1120

VOGEL- EN NATUURWACHT 's-HERTOGENBOSCH

Dick Jansen Postbus 207 5140 AE Waalwijk

VOGELWERKGROEP DE KLAMPER

Harrie van Heeswijk p/a Fonteinberg 2 5691 GZ Son 040-425166
Jeroen Heuvelman p/a Fonteinberg 2 5691 GZ Son 04990-72366

VOGELWERKGROEP BEST

Chiel de Vries J. Banckertstraat 14 5684 BP Best 04998-73916

VOGELWERKGROEP NUENEN

Noud van Baalen Het Puyven 110 5672 RH Nuenen 040-833776

VOGELWERKGROEP IVN GELDROP

Piet van Happen Waardstraat 15 5662 EN Geldrop 040-862739
Ben de Ruyter Heibeeckstraat 40 5662 EG Geldrop 040-857391

VOGELWERKGROEP IVN OSS

Fred de Wit A. Kuypersstraat 51 5344 GA Oss 04120-31625
Wim Gremmen Mgr. Bekkersstraat 53 5351 GL Berghem 04123-1545

VOGELWERKGROEP DE ORTOLAAN

John Vereyken Margrietstraat 59 5741 XL Beek en Donk 04929-63199
Wil v. d. Vossenbergh Beukenlaan 95 5741 DX Beek en Donk 04929-63206

VOGELWERKGROEP IVN MAARHEEZE

Willem Beeren Kard. de Jongstraat 10 6021 VX Budel 04958-3437

VOGELWERKGROEP CUYK

Louis Geraets B. van Raaystraat 27 5437 BC Beers 08850-20263

VOGELWERKGROEP IVN HELMOND

Frans van Lieshout Dr. Knippenberghof 14 5709 EE Helmond 04920-45711

VWG-EN AAN HET WOORD

VWG DE ORTOLAAN

Namens VWG De Ortolaan: John Vereyken en Anton Verhoeven

Vogelwerkgroep "De Ortolaan" is eind 1984 opgericht en telt momenteel 18 leden. Om ons van andere vogelwerkgroepen te kunnen onderscheiden heten we vogelwerkgroep "De Ortolaan". We vonden dit een zeer toepasselijke naam, omdat diverse organisaties en instellingen de Ortolaan tot Vogel van het Jaar 1984 hebben uitgeroepen. Het is een werkgroep van de IVN-afdeling Aarle, Beek en Donk, Lieshout.

Binnen ons werkgebied liggen enkele interessante vogelgebieden, zoals De Biezen, De Ruweeuwsels, 't Lijnt en De Boerdonkse Kampen. T.b.v. de PPD hebben we de afgelopen jaren meegewerkt aan de broedvogel- en wintervogeltelling. Gebleken is, dat met name De Boerdonkse Kampen en de Veghelse Hoek tamelijk goede weidevogelgebieden zijn. Voor het SOVON zijn voor het PTT project al een paar jaar 3 routes geteld. Ook hebben we Patrijzen geïnventariseerd voor het SOV. In onze eigen regio hebben we bovendien al twee keer de Huiszwaluwen geïnventariseerd.

Andere activiteiten van de vogelwerkgroep zijn o.a. de Vogel-fenologie en het vastleggen van bijzondere waarnemingen (archivering). De komende jaren gaan we ons bezig houden met het plaatsen van nestkasten voor soorten zoals de Steenuil, Torenvalk, Grauwe en Bonte Vliegenvanger en de Gekraagde Roodstaart.

Educatie vinden wij een belangrijke taak van onze vogelwerkgroep. In het kader hiervan hebben wij het afgelopen jaar meegewerkt aan de TV-kursus Vogels Kijken. Ook verzorgen we wandelingen voor het IVN. In 1987 gaan we een bijdrage leveren aan de nieuwe vogelkursus van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels in combinatie met enkele TV uitzendingen door de KRO.

Met de eigen leden bezoeken we jaarlijks een paar waardevolle vogelgebieden.

Groetjes, John Vereyken & Anton Verhoeven.

Adres (J.V.): Margrietstraat 59, 5741 XL Beek en Donk.

SOV-BERICHTEN

VAN HET BESTUUR

In de vorige Roodborsttapuit heeft U kunnen lezen dat ondergetekende deel is uit gaan maken van het bestuur van het SOV en wel als voorzitter. Dat voorzitten meer is dan alleen een vergadering leiden, heb ik snel moeten ondervinden.

Als eerste hebben we afscheid moeten nemen van Tom Heijnen als secretaris van het SOV bestuur. Ofschoon dit afscheid op initiatief van Tom was, dienen we dit te respecteren. Toch is het een heel gemis in het bestuur, immers Tom heeft het wel en wee van het SOV vanaf het begin meegemaakt. Gelukkig zal Tom z'n kennis en contacten goed kunnen blijven gebruiken bij zijn andere taken die hij binnen het SOV vervult, zoals bij het SOV archief en als redactie lid van de Roodborsttapuit.

Ten tweede heeft Hans van de Laarschot wegens drukke werkzaamheden het eindredactieschap van de Roodborsttapuit neergelegd.

En tenslotte moesten we afscheid nemen van Ad van Poppel in het bestuur. Helaas zullen we Ad niet vaak meer zien aangezien hij zich inmiddels gevestigd heeft bij zijn levenspartner in Wales. Ad het ga je goed.

Langs deze weg wil het SOV Ad, Hans en Tom hartelijk danken voor het vele werk wat ze in hun vrij tijd voor het SOV gedaan hebben.

Toch zal het SOV na deze aderlating verder moeten, en zonder voltallig redactie-team van de Roodborsttapuit en een bestuur zonder secretaris is dit niet goed mogelijk. Tijdelijk is het secretariaat door Ad van Asten (interne secretaris) en Sjef Benders (externe secretaris) overgenomen. Maar dit is alleen een tijdelijke oplossing. Daarom doe ik op U allen een dringend beroep om te overwegen of U bereid bent het redactie-team of het bestuur te willen versterken.

Aarzel niet en neem contact op met een van de bestuursleden of het redactie team van de Roodborsttapuit. Ik besef heel goed dat het juist voor een vogelaar moeilijk valt werk te doen wat nu eenmaal niet in de vrije natuur kan plaats vinden. Maar het moet toch zo zijn dat het belang van de vogels voorop dient te staan. En door bundeling van krachten in het SOV kunnen we dit belang het beste dienen. Ik reken op U.

Ben de Ruyter, tel. 040-857391

ERRATA EN ADDENDA NUMMER 5(1)

In het artikel over "Broedvogels van de Reuselse Moeren" wordt onder de soortbesprekingen regelmatig verwezen naar diagrammen. Gelieve deze verwijzing als niet bestaand te beschouwen; de diagrammen vindt u toch niet.

HET SOV WAARNEMINGEN-ARCHIEF

Jon Boesten en Tom Heijnen

In het voorjaar van 1986 is het SOV waarnemingen-archief van start gegaan. We hoopten op een flitsend begin, maar helaas zijn er nog niet veel waarnemingskaarten binnengekomen. De vacantie zat er tussen, zullen we maar denken.

De eerste lading van 4000 kaarten, voornamelijk afkomstig van twee personen, is naar het Staatsbosbeheer te Utrecht verstuurd. Hiervan zijn er inmiddels 3700 in de computer verwerkt. De computerprogramma's van het SOV zijn eveneens naar het SBB verstuurd en ze werken. Kortom, binnenkort hopen we u de eerste concrete resultaten van het archiefwerk te kunnen laten zien.

Voorts willen we u wijzen op de volgende afspraken, die binnen het SOV gemaakt zijn.

1. Geef de ingevulde waarnemingskaarten af bij de archiefpersoon/-personen van uw VWG (zie de lijst hieronder).
2. Bent u geen lid van een VWG of heeft uw VWG geen archiefpersoon, stuur de kaarten dan naar:

Staatsbosbeheer
T.a.v. A. Staaltink/SOV project, kamer 18-29
Antwoordnummer 9965
3500 WB Utrecht

Een postzegel is niet nodig!

De kaarten die bij SBB terecht komen, worden automatisch doorgestuurd naar onze centrale archiefpersoon Jon Boesten.

3. Waarnemingskaarten en overige paperassen zijn te verkrijgen bij:

Jon Boesten
De Mommers 12
5581 AL Waalre (tel. 04904 - 15276)

We hopen binnenkort de eerste ladingen waarnemingskaarten te ontvangen.

Adressenlijst van VWG archiefpersonen

VWG KNNV Eindhoven

J.H.Mooij, Sperwerlaan 4c, 5613 EE Eindhoven

VWG de Kempen

Lex Peeters, Marialaan 26, 5541 CD Reusel (04976-2271)

VWG IVN Valkenswaard

Ad van Asten, Waalreseweg 73a, 5554 HB Valkenswaard (04902-41271)

Jon Boesten, de Mommers 12, 5581 AL Waalre (04904-15276)

VWG Midden Brabant

Arno Braam, Korhoenstraat 65, 5022 BE Tilburg

VWG de Peel

Wim Bankers, Havercamp 1, 5721 LK Asten (04936-4728)

Jan Timmermans, Titanusstraat 4, 5721 BV Asten (04936-4400)

VWG Best

Chiel de Vries, J.Bonkerstraat 14, 5684 BP Best (04998-73916)

VWG Nuenen ???

VWG de Klamper ???

VWG IVN Geldrop

Piet v. Happen, Waardstraat 15, 5662 EN Geldrop (040-862739)

VWG IVN Oss ???

VWG IVN Helmond

Frans v. Lieshout, Dr.Knippenberghof 14, 5709 EE Helmond (04920-45711)

Erik van Kilsdonk, Berkenhoutstraat 21, 5706 XJ Helmond (04920-35279)

VWG Beek en Donk

Harrie Huybers, Burg. Mostermanslaan 3, 5737 CE Lieshout (04992-2231)

John Vereyken, Magrietstraat 59, 5741 XL Beek en Donk (04929-63199)

VWG Cuyk

Edward Jans, Schaarweg 13, 5438 AJ Gassel (8860-5833)

Archief Rijk Nijmegen:

Peter Brouwer, Pater Brugmanstraat 49, 6522 EH Nijmegen (080-220618)

Overigen

Tom Heynen Boschdijk 1081, 5626 AG Eindhoven (04909-2128)

Jan v.d.Winden, Postbus 19184, 3501 DD Utrecht.

VAN DE REDAKTIE

Het heeft wel eens meer moeite gekost om de Roodborsttapuit goed gevuld en redelijk op tijd te laten verschijnen. Deze keer is het feitelijk mislukt, althans wat dat 'redelijk op tijd verschijnen' betreft. De tijd die is verstreken tussen de vorige aflevering en deze is extreem lang. Om toch nog tot een volledige jaargang te kunnen komen hebben we zelf moeten besluiten om een gecombineerde aflevering 2+3 uit te geven. Aan de omvang hiervan kunt u echter zien, dat deze beslissing geen vermindering van het aantal pagina's oplevert. Niettemin hoopt de redactie dat het bij deze ene keer zal blijven.

Een andere minder prettige mededeling betreft het vertrek van een van de redactieleden. Na ongeveer drie jaar heeft Hans van der Laarschot besloten om zijn tijd aan andere zaken te gaan wijden. Hij heeft zich in de afgelopen jaren doen kennen als een nauwgezet werkend eindredakteur. Het is met name aan hem te danken geweest dat de werkzaamheden van de verschillende, ver van elkaar wonende redactieleden steeds goed op elkaar werden afgestemd. We willen hem op deze plaats dan ook nog eens hartelijk dankzeggen voor zijn inspanning.

Bijna onvermijdelijk leidt het bovenstaande ertoe, dat we dit redactionele woordje besluiten met een oproep.

De redactie van de Roodborsttapuit heeft dringend versterking nodig. Als iemands interesse hiervoor bestaat, laat hij of zij dan niet schromen om contact op te nemen. In een gesprekje is immers veel beter uit te leggen hoe een en ander in zijn werk gaat en wat van een redactielid verwacht wordt, dan op papier. En onder de leden van al die bij het S.O.V. aangesloten groepen moet toch wel iemand te vinden zijn die hiervoor tijd kan vinden?

Wij wensen alle lezers tenslotte een zeer goed nieuwjaar en veel leesplezier.

L.H.

SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VOGELWERKGROEPEN.

S.O.V.

HUISHOUELIJK REGLEMENT.

GOEDGEKEURD: 7 FEBRUARI 1984

WIJZIGING: 20 MEI 1986 - Invoering kascommissie.

1. De algemene vergadering.

De algemene vergadering bestaat uit:

- a. Het bestuur.
- b. De afgevaardigden van de aangesloten werkgroepen.
- c. De technische afgevaardigen.

2. Het bestuur.

Het bestuur bestaat uit tenminste drie en ten hoogste vijf leden; de bestuursleden worden in functie gekozen. De volgende functies moeten minimaal bezet zijn:

- a. Voorzitter.
- b. Sekretaris.
- c. Penningmeester.

Eén persoon mag slechts één bestuursfunctie bekleden; hij/zij mag wel tevens redaktielid zijn.

a. Voorzitter.

De voorzitter neemt de volgende taken op zich:

- Leiden van de vergaderingen.
- Met de sekretaris het opstellen van de agenda.
- Met de sekretaris het vertegenwoordigen van het Samenwerkingsverband in en buiten rechte.
- Het leggen en onderhouden van externe kontakten.

b. Sekretaris.

De sekretaris neemt de volgende taken op zich:

- Het opstellen van de notulen van de algemene en van de bestuursvergaderingen.
- Alle administratieve taken met uitzonderingen van financiële taken aangaande de distributie van de periodiek "De Roodborsttapuit".
- De bij de voorzitter genoemde, met de voorzitter uit te voeren taken.

c. Penningmeester.

De penningmeester neemt de volgende taken op zich:

- Het bijhouden van de boekhouding.
- Het opstellen van de begroting.
- Alle overige financiële taken.

Het bestuur stelt een jaarverslag en een financieel verslag op, dat binnen drie maanden na afloop van het betreffende kalenderjaar aan de algemene vergadering ter goedkeuring wordt aangeboden.

Het bestuur stelt een kascommissie samen uit twee personen, hiervan is elk jaar één lid aftredend. Een nieuw lid wordt gekozen voor de periode van twee jaar. De kascommissie controleert eens per jaar -vooraf aan het opstellen van het financieel verslag- de boeken en de stukken van de penningmeester en rapporteert hiervan schriftelijk aan het bestuur.

Het bestuur zorgt voor de algemene coördinatie van het Samenwerkingsverband en is verantwoording schuldig aan de algemene vergadering.

Het bestuur wordt gekozen uit de afgevaardigen van de aangesloten werkgroepen.

3. Afgevaardigen.

a. Afgevaardigden van de aangesloten werkgroepen.

Deze afgevaardigden vertegenwoordigen de betreffende aangesloten werkgroep in het Samenwerkingsverband. Het aantal afgevaardigden per werkgroep, dat op de algemene vergadering aanwezig mag zijn, bedraagt:

- Maximaal 3 bij vijftig of meer betalende leden,
- Maximaal 2 bij minder dan vijftig betalende leden.

Betalende leden zijn leden, die een zeker vooraf vastgesteld bedrag aan het Samenwerkingsverband afdragen.

b. Technisch afgevaardigden.

Als technisch afgevaardigden, die op de algemene vergadering een kwaliteitszetel bezetten, zijn mogelijk:

- De distrikskoördinator(en) van de distrikten West en Oost Noord-Brabant van de Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland (SOVON),
- de koördinatoren van B-projecten van SOVON voor zover werkzaam in het werkgebied van het Samenwerkingsverband,
- een vertegenwoordiger van het Staatsbosbeheer, dienstvak Natuurbehoud te Tilburg,
- een vertegenwoordiger van de Provinciale Planologische Dienst Noord-Brabant, bureau Inrichting Landelijke Gebieden (ILG),
- een redaktielid van de periodiek van het Samenwerkingsverband,
- overige personen of vertegenwoordigers, goed te keuren op de algemene vergadering.

4. Stemrecht, quorum en aanvaarden/verwerpen van een voorstel.

a. Stemrecht.

Stemrecht hebben de bestuursleden van het Samenwerkingsverband en de afgevaardigden van de aangesloten werkgroepen. Eén persoon kan maar één stem uitbrengen. Het aantal stemmen, dat een aangesloten werkgroep op de algemene vergadering mag uitbrengen, bedraagt (analoog aan 3a):

- maximaal 3 bij vijftig of meer betalende leden,
- maximaal 2 bij minder dan vijftig betalende leden.

b. Quorum.

Het quorum is als volgt vastgesteld:

- Indien vooraf stemmen, d.w.z. voordat een voorstel op de algemene vergadering ter sprake komt, mogelijk is, bedraagt het quorum 50% van het totaal aantal stemgerechtigde leden,
- indien vooraf stemmen niet mogelijk is, bedraagt het quorum 2/3 van het totaal aantal stemgerechtigde leden.

c. Aanvaarden/verwerpen van een voorstel.

Een voorstel wordt aanvaard of verworpen indien 50% plus één van het aantal uitgebrachte stemmen voor respectievelijk tegen is.

5. Doelstellingen van het Samenwerkingsverband.

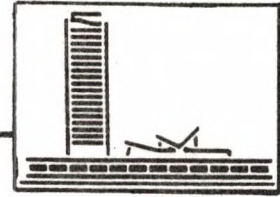
Als doelstellingen van het Samenwerkingsverband zijn geformuleerd:

- 1a. Het koördineren van de in het werkgebied van het Samenwerkingsverband werkzame vogelwerkgroepen en individuele, niet aangesloten vogelaars.
- 1b. Het leggen en onderhouden van kontakten met groeperingen en instanties, waarvan de activiteiten verband houden met werkzaamheden van het Samenwerkingsverband.
- 2. Het bevorderen van vogelkundig onderzoek in het werkgebied.
- 3. Aktie voeren tegen bedreigingen van vogels en hun milieu.
- 4. Het bevorderen van de interesse voor vogels en hun milieu.
- 5. Het geven van publikatiemogelijkheden, onder andere door middel van het uitgeven van een periodiek.

6. Wijzigen van het huishoudelijk reglement.

Bij meerderheid van stemmen kan het huishoudelijk reglement of kunnen delen van het huishoudelijk reglement gewijzigd worden.

AVIFAUNA-ONDERZOEK PPD

Tom Heijnen

Het op een na laatste jaar van het broedvogelonderzoek zit erop. Nog een jaar, en het veldwerk is afgerond. Dan kan begonnen worden met het schrijven van een rapport over het "avifauna-onderzoek midden en oost Brabant". In al die jaren is er heel wat gedaan. Veldwerk was hiervan het meest essentiële onderdeel. Drie PPD vogelaars zijn vier jaar lang gedurende het broedseizoen full-time het veld ingeweest en enkele tientallen vrijwilligers werkten aan het project mee. Ook 1986 is zo'n jaar geweest, al moet geconstateerd worden, dat de medewerking van de vrijwilligers aan het tanen is. En ook dit jaar weer werden er inventarisatie-weekenden gehouden en wel in de omgeving van Oisterwijk en Moergestel. Helaas zat het weer tijdens de weekenden tegen (veel regen) en het resultaat was dan ook minder, dan verwacht werd.

De PPD medewerkers zijn nog steeds volop bezig met het verwerken van de broedvogelgegevens. Langzamerhand wordt de achterstand van computerverwerking weggewerkt en de resultaten worden navenant leuker.

Als voorbeeld is een computerkaartje van de verspreiding van het Waterhoen afgedrukt, gebaseerd op de gegevens van veldwerk in 1983 en 1984 (gedeeltelijk ook 1985). De gearceerde delen geven deels gebieden aan, die nog niet zijn onderzocht en deels gebieden, waarvan de gegevens nog niet in de computer verwerkt zijn. Vrijwel de gehele zuidoost-rand van midden en oost Brabant is namelijk al geïnventariseerd. Met een "P" is het voorkomen van het Waterhoen per kilometerhok aangegeven; de afwijkende biotooptypen zijn daarbij niet meegeteld. Enkele opvallende concentraties zijn aangeduid met pijlen. Een leuk kaartje, dacht ik zo.

De verwerking van wintervogelgegevens is afgerond. Dankzij de ponsformulieren, die door de medewerkers worden ingevuld, gaat dat ook heel snel. Van de wintervogeltellingen in januari 1986 wordt in deze Roodborsttapuit uitvoerig verslag gedaan.

Een woord van dank aan alle medewerkers aan het PPD onderzoek is uiteraard op z'n plaats. Hopelijk heeft de interim-rapportage over het project hen duidelijk gemaakt, dat de gegevens interessant en nuttig zijn.

Figuur 1. Verspreiding van het Waterhoen in midden en oost Brabant, 1983-1985.

geaceerd = gegevens nog niet in de computer verwerkt of gebied nog niet onderzocht.

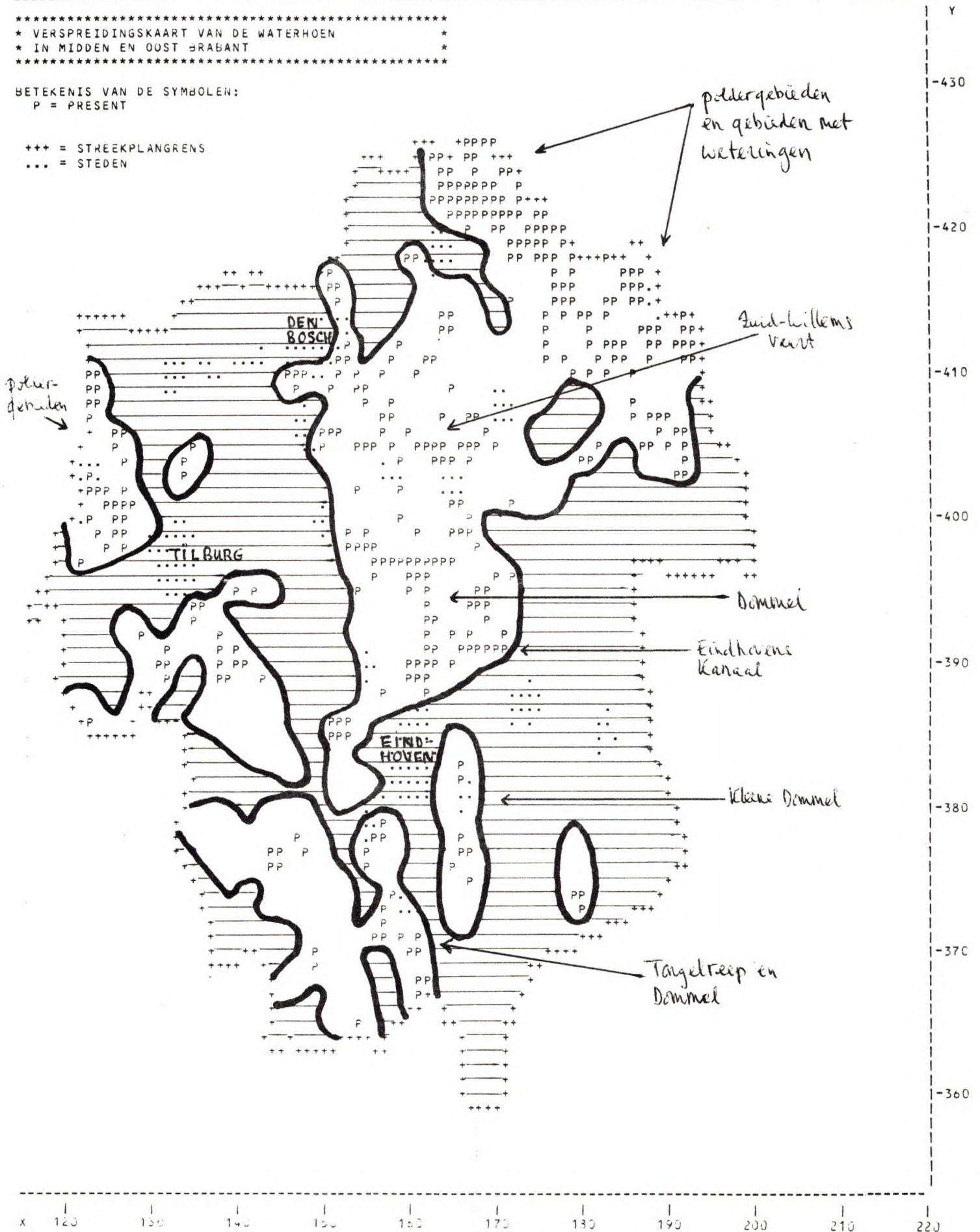
54 AVIFAUNA-ONDERZOEK PPD

X 120 130 140 150 160 170 180 190 200 210 220

 * VERSPREIDINGSKAART VAN DE WATERHOEN *
 * IN MIDDEN EN OOST BRABANT *

BETEKENIS VAN DE SYMBOLEN:
 P = PRESENT

+++ = STREEKPLANGRENS
 ... = STEDEN

X 120 130 140 150 160 170 180 190 200 210 220

VOGELS VAN DE IJSELDELTA

Op 17 juni j.l. verscheen als uitgave nr. 35 van de Stichting IJsselakademie te Kampen het boek "Vogels in de IJsseldelta". In dit boek is alle beschikbare informatie samengevat over de vogels in de IJsseldelta, een waterrijk gebied van 327 km, dat grotendeels in West-Overijssel ligt.

Het studiegebied wordt begrensd door Zwolle, Hasselt, Genemuiden, Noord-oostpolder, Ketelburg, Oost-Flevoland, Elburg en Zwolle, dus inclusief Drontemeer, Vossemeer, Ketelmeer en Zwarte Meer.

De ontwikkelingen die zich deze eeuw in de vogelbevolking hebben voorgedaan nemen een belangrijke plaats in. Het boek kent naast de systematisch overzicht van alle waargenomen soorten (290 in totaal) hoofdstukken over: werkwijze, landschap en vogels, doortrekkers en wintergasten langs de IJssel, vogels en veldmuizenplagen en steltlopers op slik- en zandplaten in de randmeren.

Het op A4-formaat gedrukte boek telt 208 pagina's en is rijk geïllustreerd met 16 kleurenfoto's, 3 kaarten, 29 zwart-wit foto's, 36 pentekeningen van vogels en 94 staafdiagrammen.

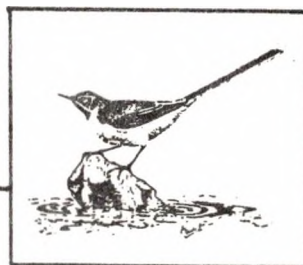
Het is geschreven door Gerrit J. Gerritsen en Jan Lok.

U kunt het bestellen door FL 36,-- + verzendkosten over te maken op postgiro 3835929 t.n.v. Stichting IJsselakademie te Kampen onder vermelding van "Vogels in de IJsseldelta".

De verzendkosten zijn:

1 ex.	Fl	5,50
2 - 3 ex.	Fl	7,--
4 - 6 ex.	Fl	8,50
7 - 8 ex.	Fl	10,50
9 -12 ex.	Fl	21,50

KORTE MEDEDELINGEN

GEMENGD BROEDGEVAL GRAUWE GANS X BRANDGANS IN 1985 EN 1986

In 1981 werden te Budel-Dorplein de eerste broedgevallen van de Grauwe Ganzen vastgesteld (Heijnen 1981). Sindsdien broeden er jaarlijks tenminste 3-4 paren en daarmee lijkt de Grauwe Gans zich definitief in het gebied gevestigd te hebben. Het gaat om exemplaren van zowel de ondersoort anser als rubirostris. Waarschijnlijk betreft het uit gevangenschap ontsnapte vogels (Van Poppel 1982).

In het vroege voorjaar van 1985 werd voor het eerst een Brandgans tussen de Grauwe Ganzen waargenomen. Tot ieders verbazing werd dit beest op 8 mei gepaard met een Grauwe Gans aangetroffen; dit paar bleek vijf jongen grootgebracht te hebben. De jongen waren wat kleur van het donskleed betreft een tussenvorm tussen Grauwe Gans- en Brandgansjongen. Op 25 juli 1985 werd één van deze jongen gezien, inmiddels bijna volgroeid en eveneens intermediaire kmerken vertonend (Peeters 1986a).

In de winter zijn de ganzen in Budel-Dorplein afwezig. Ze keren in februari - maart terug. In het voorjaar van 1986 werd tussen de Grauwe Ganzen wederom "de" Brandgans ontdekt. Op 30 april van dat jaar werden drie Grauwe Gans-paren met jongen (4, 6 en 11) waargenomen. Bovendien was tenminste één exemplaar van het intermediaire Grauwe Gans x Brandgans-type present, blijkbaar een jong van het mengpaar uit 1985. Tot onze verrassing bleek de Brandgans weer gepaard te zijn met een Grauwe Gans van de ondersoort anser en ook nu hadden zij vijf donsjongen bij zich, van circa één week oud (Peeters 1986).

In tegenstelling tot 1985, toen de jongen er alle grauw gekleurd uitzagen, ging het nu om drie grauwe (= intermediaire) en twee gele jongen. De gele jongen waren niet te onderscheiden van de jongen van pure Grauwe Gans-paren. Het mengpaar met jongen werd nog geregeld in mei en juni 1986 gezien.

Het is opmerkelijk, dat twee ganzensoorten van verschillend geslacht (Anser en Branta) gepaard kunnen zijn en jongen groot kunnen brengen. In hoeverre dit fenomeen reeds eerder is geconstateerd heb ik niet na kunnen gaan, hoewel in Bauer en Glutz (1966) wel melding wordt gemaakt van enkele vergelijkbare bastaarderingsen. Interessant is ook het feit, dat het mengpaar in 1986 twee donsjongen van het gele Grauwe Gans-type onder zijn hoede had. Voor dit verschijnsel zijn drie verklaringen te bedenken:

1. De twee jongen zijn afkomstig van een puur Grauwe Gans-paar en geadopteerd door het mengpaar. Adoptie is echter een zeldzaam verschijnsel en gezien de leeftijd van de jongen op 30 april (ca één week) een onwaarschijnlijke verklaring.
2. De twee jongen zijn geel door een of andere genetische factor die in sommige gevallen tot gele en in andere gevallen tot intermediaire kleuren leidt. Het is mij niet bekend in hoeverre dit mogelijk is. Maar aangezien de jongen uit 1985 alle grauwe waren, lijkt de kans op een dergelijke factor klein.

3. De twee jongen zijn geel als gevolg van het feit, dat de Grauwe Gans (en dat moet dan een vrouwtje zijn) ook met een soortgenoot gekopuleerd heeft. De grauwe jongen zijn dan het resultaat van kopulaties met de Brandgans.

Verklaring 3 lijkt momenteel het meest aannemelijk, maar zekerheid hieromtrent bestaat uiteraard niet.

Literatuur

- Bauer, G. & U. Glutz von Blotzheim. 1966. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Frankfurt a/M.
- Heijnen, T. 1981. Eerste broedgevallen van inheemse Grauwe Ganzen in Noord-Brabant. Roodborsttapuit 1 (1): 27.
- Peeters, L. 1986a. Gemengd broedgeval Brandgans x Grauwe Gans te Budel-Dorplein. Roodborsttapuit 5 (1): 40.
- Peeters, L. 1986b. Opnieuw broedgeval Brandgans x Grauwe Gans. Blauwe Klauwier 12 (3): 12.
- Poppel, A. van 1982. Eerste broedgevallen van inheemse Grauwe Ganzen in Noord-Brabant? Roodborsttapuit 1 (2): 53.

Tom Heijnen, Boschdijk 1981, 5626 AG Eindhoven.

GEDRAG VAN ZWARTKOPMEEUWEN GEDURENDE HET BROEDSEIZOEN: ENKELE AANVULLINGEN

In de Kokmeeuwenkolonie te Budel-Dorplein (ca 4-5000 paren) worden sinds 1978 jaarlijks Zwartkopmeeuwen waargenomen. Tot 1986 ging het daarbij om tenminste drie tot zes (sub) adulte vogels en in 1986 om tenminsten 12-13. In enkele gevallen is het broeden van Zwartkopmeeuwen aangetoond, zoals in 1986 toen een broedgeval van een gemengd paar Zwartkopmeeuw x Kokmeeuw werd vastgesteld en het broeden van een paar (waaronder tenminsten een Zwartkopmeeuw) op grond van het transporteren van nestmateriaal waarschijnlijk was.

In april en mei 1986 kon ik bij een aantal Zwartkopmeeuwen uitvoerig het paarvormingsgedrag waarnemen alsook overige gedragingen. Ten opzichte van de beschrijving van het gedrag in Cramp en Simmons (1983) zijn de volgende waarnemingen te Budel-Dorplein interessant.

1. Op 30 april werd bij twee (veronderstelde) paren van Zwartkopmeeuwen (alle adult of subadult) frequent bedelgedrag van de ene vogel ten opzichte van de andere gezien. De bedelende vogel hield de nek horizontaal gestrekt, onderwijl luid roepend (volgens zichtwaarnemingen) en de snavel van de andere vogel aanpikkend. Deze ging meestal over tot het ophoesten van voedsel, dat door de bedelende vogel naar binnen werd gewerkt. Op 4 mei werd dit gedrag bij één paar Zwartkopmeeuwen waargenomen.

Op 4 en 14 mei werd het bedelgedrag tevens waargenomen bij een gemengd broedpaar Zwartkopmeeuw (subadult) x Kokmeeuw en wel door de Zwartkopmeeuw ten opzichte van de Kokmeeuw.

In Cramp en Simmons (1983) wordt over het bedelgedrag bij Zwartkopmeeuwen opgemerkt: "no actual begging for food recorded".

2. Op 30 april werd een (sub)adulte Zwartkopmeeuw gezien, die met nestmateriaal in de snavel luid roepend (long-call note, Cramp en Simmons 1983) opvloog en linea recta op een reeds rondcirkelende (sub)adulte Zwartkopmeeuw op ca 500 meter afstand afging. Beide vogels werden enige minuten lang rondcirkelend waargenomen.

Hoewel het onduidelijk is hoe dit gedrag geïnterpreteerd moet worden (begroetingsceremonie?), is het opmerkelijk dat in Cramp en Simmons (1983) geen melding van een dergelijk gedrag wordt gemaakt.

3. Op 4 mei en 17 mei werd op de Loozerheide te Budel-Dorplein een (sub)adulte Zwartkopmeeuw gezien, die minuten lang (waarschijnlijk langer dan tien minuten) luid roepend (long-call note) binnen een zeer beperkt luchtruim rondcirkelde boven een kleine Kokmeeuwenkolonie. Ofschoon het niet bekend is of het hier een broedvogel betrof, kan deze waarneming wellicht als een territoriumvlucht aangemerkt worden. In Cramp en Simmons (1983) wordt van een dergelijk gedrag slechts gezegd: "apparent territory-marking flights noted in one ♂".

Bedelgedrag, dat een intensieve vorm van "courtship-feeding" is, komt bij Kokmeeuwen veelvuldig voor en wel door het vrouwtje bij het mannetje. Het door beide partners samen rondvliegen is bij Kokmeeuwen eveneens gebruikelijk als onderdeel van de begroetingsceremonie (Cramp en Simmons 1983). Het is onduidelijk of het meenemen van nestmateriaal door de Zwartkopmeeuw een toevalligheid was of als een onderdeel van de begroetingsceremonie beschouwd moet worden. In Cramp en Simmons (1983) wordt bij de Kokmeeuw geen melding gemaakt van het voorkomen van territoriumvluchten, zodat wat dit gedrag betreft de Zwartkopmeeuw mogelijk van de Kokmeeuw afwijkt. Meer studie naar het gedrag van Zwartkopmeeuwen is interessant, met name om na te gaan of de aanwezigheid van Kokmeeuwen en eventuele interacties daarmee hierop van invloed zijn.

Literatuur

Cramp, S. & K.E.L. Simmons (eds) 1983. The Birds of the Western Palearctic, Vol. 3. Oxford Univ. Press.

Tom Heijnen, Boschdijk 1081, 5626 AG Eindhoven.

WAARNEMINGEN VAN EEN WAAIERSTAARTRIETZANGER AAN HET BEUVEN (SOMEREN)

Op 5 oktober 1985 stonden Joep Hendriks en ik aan de zuidkant van het Beuven steltlopers te observeren. Het Beuven was net drooggelegd en trok in die tijd nogal wat steltlopers aan. Het biotoop aan die kant van het Beuven bestaat uit slik, overjarig riet, wilgenstruwelen, ruigtes en verspreid staande berken.

Waaierstaartvrianger
Kaue. okt. '08

Prinsengr. '08

Op een bepaald moment (ca. 12.30 uur) kwam vanuit het zuiden een luid roepend zangertje aanvliegen, dat pal voor ons in het riet neerplofte. Het verdween toen onzichtbaar in het riet. Op grond van het formaat, de opvallend korte staart, de vlucht en vooral de roep wist ik eigenlijk al zeker, dat het hier een Waaiierstaarrietzanger betrof. Maar graag wilde ik de vogel nog eens horen en vooral zien (we hadden namelijk zon tegen).

Na enkele minuten werden we op onze wenken bediend. Luid roepend voerde de vogel voor onze ogen een baltsvlucht uit, die een tiental seconden duurde. Op een afstand van 15-20 meter hing de vogel in de lucht, zodat we hem (dit keer met de zon van achteren) schitterend konden bekijken. Daarna verdween de Waaiierstaarrietzanger in westelijke richting en dook enkele honderden meters verderop in de ruigte. We hebben de vogel die dag niet meer terug gevonden.

De volgende dag ben ik met Ruud Bouwman en Frank Neijts opnieuw gaan zoeken. We hebben de vogel toen alleen enkele keren op wat grotere afstand gehoord.

Beschrijving

Vorm. Miniatuur-rietzanger met opvallend korte staart. Tijdens de baltsvlucht werd deze gespreid, waardoor de staart nog korter leek. Toen vielen ook de korte, ronde vleugels op.

Tekening. De vogel had een bruine kruin met vrij smalle, isabelkleurige lengtestrepen; bovendelen bruinachtig met bredere rossig-isabelkleurige lengtestrepen. Onderdelen, keel, borst en buik wit met duidelijk afstekende isabelkleurige flanken en donkere onderstaart. De opvallende witte vlekken aan het einde van de staart, die de soort normaal gesproken toont tijdens de baltsvlucht, zijn ons deze keer niet echt opgevallen.

Zang-roep. Een lange reeks van tsieep-tonen.

Voorkomen

De Waaiierstaarrietzanger heeft een uitgestrekt verspreidingsgebied buiten Europa: Afrika, Azië en Australië. In Europa kwam de soort 40 jaar geleden alleen in het mediterrane gebied voor.

Sinds 1959 heeft de soort zich sterk naar het noorden uitgebreid, vooral langs de Franse westkust. Omstreeks 1970 werd Bretagne bereikt en in 1975 broedde de soort al in de omgeving van Duinkerken. De eerste waarneming in ons land betrof een exemplaar, die van 26 augustus tot en met 7 september 1972 bij Makkum werd gezien.

Gedurende het Atlasproject werd op zeven plaatsen het broeden met zekerheid vastgesteld, onder andere bij Makkum, op Texel, bij Amstelveen, in de Wieringermeer en in het Verdronken Land van Saaftinghe (Teixeira 1979).

De enige plaats waar de soort nog steeds jaarlijks tot broeden komt, is het gebied van het Verdronken Land van Saaftinghe.

De Waaiierstaarrietzanger is zeer vorstgevoelig. Hierdoor fluctueert zelfs de Camargue-populatie zeer sterk en is in sommige jaren vrijwel geheel verdwenen. Het is daarom niet waarschijnlijk, dat de soort zich permanent in ons land zal kunnen vestigen, Zeeuws-Vlaanderen mogelijk uitgezonderd.

Waarnemingen in het binnenland van Nederland zijn zeer uitzonderlijk. In 1985 is de soort alleen bij Saafthinghe gezien. De vogel aan het Beuven is voor zover mij bekend de enige andere waarneming. Tevens is het de eerste waarneming voor de Kempen en overig Oost-Brabant.

Samenvatting

Op 5 en 6 oktober 1986 werd een Waaiersaarrietzanger gezien en gehoord aan het Beuven te Someren. Voor zover bekend is het buiten Saafthinghe de enige waarneming in Nederland in 1986. Het is tevens de eerste waarneming in Oost-Brabant.

Literatuur

Teixeira, R.M. (red.) 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.

Henk Hendriks, Groesstraat 5, 5662 ET Geldrop.

RUSSISCHE KAUWEN CORVUS MONEDULA SOEMMERINGII IN MIDDEN EN OOST BRABANT

Sinds 1982 worden er in midden en oost Brabant zogenaamde wintervogeltellingen georganiseerd, in eerste instantie onder leiding van het SOV (Van Poppel 1983), sedert 1984 vanuit de Provinciale Planologische Dienst (Heijnen et al. 1986) in het kader van het "avifauna-onderzoek midden en oost Brabant". Deze tellingen worden gehouden in de maand januari. Ze hebben tot doel om meer te weten te komen over de talrijkheid en verspreiding van een aantal in het agrarisch gebied overwinterende soorten. Voor meer informatie over de in de tellingen betrokken soorten, de telwijze en methodische aspecten wordt verwezen naar Heijnen et al. (1986).

De Kauw *Corvus monedula* is een van de soorten, die systematisch worden geteld (tabel 1).

Tabel 1. Telresultaten van de Kauw *Corvus monedula* in het agrarisch gebied van midden en oost Brabant, januari 1984-1986.

	jan. 1984	jan. 1985	jan. 1986
oppervlakte geteld (km ²)	1.240	1.700	1.240
aantal ex geteld	23.600	25.900	25.800
extrapolatie aantal ex. in midden en oost Brabant (2200 km ²)	41.900	33.700	45.800
vastgestelde kilometerhokfrequentie	41 %	51 %	45 %

Zowel in het verleden als tijdens de tellingen werden regelmatig exemplaren van de Russische ondersoort *soemmeringii* waargenomen. Het was evenwel onbekend om wat voor aantallen het in midden en oost Brabant zou gaan. Om hierover meer informatie te verkrijgen heb ik in januari 1985 en januari 1986 (tijdens het uitvoeren van de wintervogeltellingen) een aantal steekproeven genomen. Van groepen (of delen van groepen) Kauwen bepaalde ik met een telescoop 25 x 60 exact hoeveel exemplaren er op respectievelijk *spermologus* (de reguliere ondersoort) en *soemmeringii* betrekking hadden. Voor het onderscheiden van *soemmeringii* te opzichte van *spermologus* hanteerde ik het volgende subjektieve criterium*: een opvallend witte vlek aan beide zijden van de nek met een minimale grootte van ca eenmaal de snavellengte van de Kauw. Dit criterium leverde in een aantal gevallen twijfelachtige exemplaren op (die mogelijk betrekking hebben op vogels uit de overgangszone van *spermologus* en *soemmeringii*), met name als de vlek vaag begrensd was of weinig opviel. Dergelijke twijfelgevallen zijn altijd tot *spermologus* gerekend.

* Een goed criterium voor het uit elkaar houden van *spermologus* en *soemmeringii* heb ik niet in de literatuur kunnen vinden. Vandaar dat ik zelf een behoorlijk willekeurig criterium heb gekozen.

In januari 1985 werden op een totaal van 363 Kauwen (ongeacht ondersoort) 19.0 % soemmeringii's vastgesteld en in januari 1986 op een totaal van 559 Kauwen 11.4 % (tabel 2). Het gemiddelde aandeel van soemmeringii's over beide wintermaanden bedroeg 14.4 %

Tabel 2. Aantal soemmeringii Kauwen in groepen Kauwen.

	jan. 1985	jan. 1986
aantal (delen van) groepen onderzocht	13	17
gemiddeld aantal Kauwen per onderzochte "groep"	28(8-72)	33(8-84)
totaal aantal Kauwen onderzocht	363	559
aantal "groepen" met soemmeringii Kauwen (met %)	7 (54 %)	8 (47 %)
totaal aantal soemmeringii Kauwen (met % van totaal)	69 (19.0 %)	64 (11.4 %)

Ofschoon zowel de onderzochte gebieden als de steekproeven niet willekeurig over midden en oost Brabant verspreid waren (en derhalve geografisch gezien niet sprake was van een aselechte steekproef), is het interessant om een globale inschatting te maken van het aantal soemmeringii Kauwen, dat in januari 1985 en 1986 in midden en oost Brabant verbleef (tabel 3).

Tabel 3. Schatting van het aantal soemmeringii Kauwen in midden en oost Brabant (2200 km² agrarisch gebied).

	jan. 1985	jan. 1986
geschat aantal Kauwen in midden en oost Brabant	33.700	45.800
percentage soemmeringii Kauwen in steekproeven	19.0 %	11.4 %
geschat aantal soemmeringii Kauwen in midden en oost Brabant	6.400	5.200

De nodige voorzichtigheid in acht nemend, kan geconcludeerd worden dat er in de maand januari enkele duizenden soemmeringii's in midden en oost Brabant pleisteren.

Gezien de tot nu toe gepubliceerde gegevens over de talrijkheid van soemmeringii in delen van Nederland (tabel 4) is dit op zijn minst een verrassend resultaat te noemen.

Tabel 4. Samenvatting van de informatie over de talrijkheid van soemmeringii Kauwen in delen van Nederland, chronologisch gerangschikt.

regio (auteur(s))	bijzonderheden
Noord-Brabant (Van Erve et al. 1967)	1 vondst, 4 waarnemingen en melding van 56 ex, verzameld te Erp 6 jan - 17 mrt 1949
Midden Nederland (Alleijn et al. 1971)	doortrekker in zeer klein (1-15 ex) tot klein (16-50 ex) aantal
Texel (Dijksen & Dijksen 1977)	1971-1975 62 ex waargenomen; doortrekker en wintergast in klein (10-50 ex), wellicht vrij klein (50-250 ex) aantal
Grote Rivierengebied (Van de Bergh et al. 1979)	1970-1977 170 waarnemingen
Drenthe (Van Dijk & van Os 1982)	1970-1980 860 ex waargenomen door 10 waarnemers
Limburg (Ganzevles et al. 1985)	tot 1965 18, in 1968-1983 68 waarnemingen (157 ex); doortrekker en wintergast in vrij klein (51-500 ex) aantal

De hier gepresenteerde resultaten over het aantal soemmeringii's in midden en oost Brabant maken het aannemelijk, dat deze ondersoort in Nederland aanmerkelijk talrijker is dan voorheen werd aangenomen.

Samenvatting

In januari 1985 en 1986 werden steekproeftellingen gehouden van groepen Kauwen om het aandeel van de Russische ondersoort soemmeringii's te kunnen bepalen. In januari 1985 werden 19.0 % soemmeringii's aangetroffen (n = 363 Kauwen) en in januari 1986 11.4 % (n = 559). Het aantal soemmeringii's in geheel midden en oost Brabant (2200 km² agrarisch gebied) in beide maanden wordt globaal getaxeerd op respectievelijk 6400 en 5200 exemplaren. De ondersoort is aanmerkelijk talrijker dan voorheen werd aangenomen.

Tom Heijnen, Boschdijk 1081, 5625 AG Eindhoven.

Literatuur

- Alleijn, W.F et al. 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum, Assen.
- Bergh, L.M.J. van den et al. 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Spectrum, Utrecht-Antwerpen.
- Dijk, A.J. van & B.L.J. van Os 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- Dijksen, A.J. & L.J. Dijksen 1977. Texel Vogeileiland. Thieme, Zutphen.
- Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.
- Ganzevles, W. et al. 1985. Vogels in Limburg. Natuurhistorisch Genootschap Limburg, Maastricht.
- Heijnen, T., F. Post & J. v.d. Winden 1986. Avifauna-onderzoek midden en oost Brabant, interim-rapportage. PPD Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch.
- Poppel, A. van 1983. Wintertelling van stootvogels en enkele andere soorten, januari 1982. Roodborsttapuit 2(2): 12-26.

Noot: ten opzichte van de gegevens in van Dijk & van Os(1982) is het opmerkelijk, dat zowel bij de wintervogeltellingen als de steekproeftellingen geen vogels van de ondersoort *monedula* zijn waargenomen. In Drenthe werden door tien waarnemers 90 *'monedula'*-vogels gezien in de periode 1970-1980 (Van Dijk & Van Os 1982).

PATRIJS-INVENTARISATIE IN DE KEMPEN, 1986*Inleiding

In het voorjaar van 1984 is het Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen gestart met een broedvogelinventarisatie van de Patrijs in het agrarische gebied. Dit met de bedoeling een vrij nauwkeurig beeld van de talrijkheid en de verspreiding van de soort te verkrijgen. De Kempen was met twee medewerkers slecht vertegenwoordigd, maar daar is dit jaar verandering in gekomen; 6 mensen telden 16 kilometerhokken. Ik hoop dat door deze publikatie meer mensen worden aangespoord om ook de Patrijs-inventarisatie van 1987 tot een succes te maken.

Methode

Als inventarisatieperiode werd aangehouden maart en april. Dat de activiteiten van de Patrijs dit jaar vanwege het koude voorjaar later op gang kwam is duidelijk een geval van "jammer maar helaas"! Geteld werd van een uur voor tot een uur na zonsopkomst en ondergang. Gedurende deze tijd moesten twee km-hokken onderzocht worden. Niet iedereen voldeed echter aan deze eisen. Ook haalde niet iedereen het minimale aantal van 3 bezoeken per km-hok (o.a. Hapert e.o. ; de aantallen hier waren wellicht nog hoger).

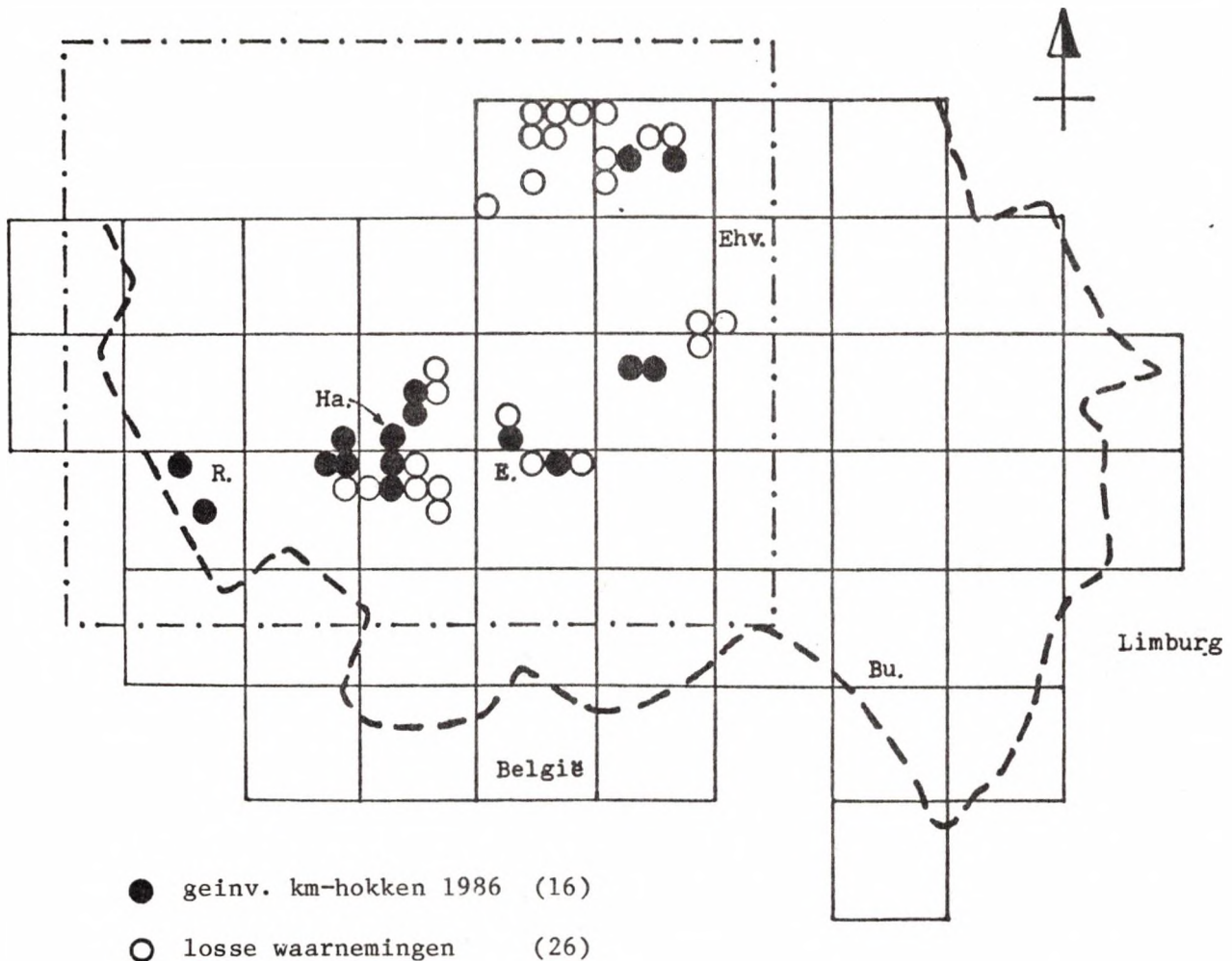
* overgenomen uit de *Blauwe Klauwier* 12 (3): 2-5, 1986 (gewijzigd)

Tijdens het bezoek werden de roepende mannetjes gekarteerd en ook paarwaarnemingen zijn in de totaalijst opgenomen conform Hustings et al. (1985). Geen van de tellers mocht en heeft gebruik gemaakt van een tape-recorder. De inventarisaties zijn uitgevoerd door E. van Asseldonk, M. Bakermans, P. Boudewijns, M. v.d. Broek, H. Munsters en J. Wouters.

Resultaten

Ondanks het feit dat het aantal geïnventariseerde km-hokken laag is (figuur 1), zijn toch grote aantallen Patrijzen geteld (figuur 2).

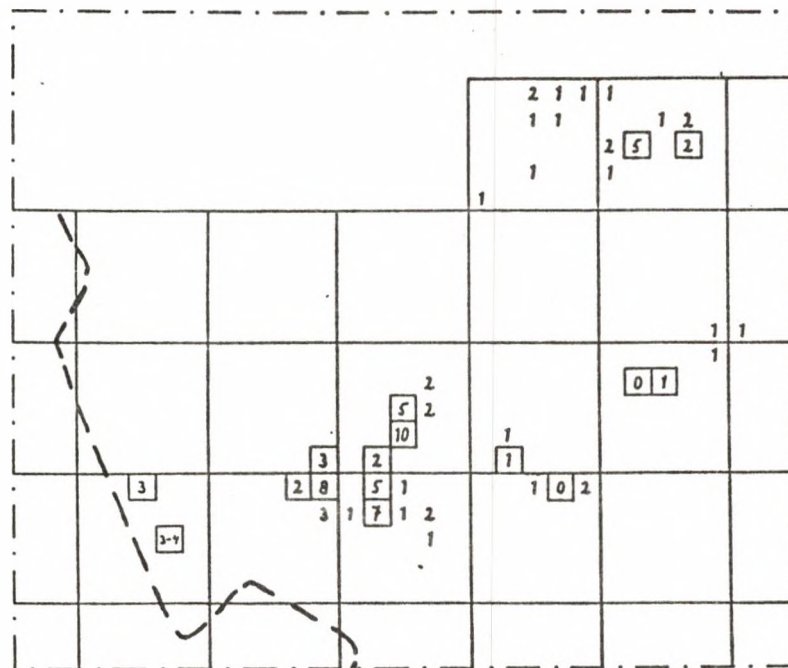
Figuur 1. Ligging van de geïnventariseerde km-hokken in het werkgebied van VWG "de Kempen", 1986.

Gemiddeld werd een dichtheid vastgesteld van 3,6 territoria per 100 ha met als maximum 10 territoria/100 ha nabij Hapert. Dit is zeer hoog, maar de algemene geldigheid van dit getal is beperkt door een "verkeerde" opzet van de inventarisatie! Iedere teller mocht zijn km-hok namelijk zelf kiezen.

Vanzelfsprekend pakt men dan km-hokken waar men ooit eerder Patrijzen heeft waargenomen.

Figuur 2. Aantalsverdeling in geïnventariseerde (□) km-hokken en losse waarnemingen (uitgewerkt kader van figuur 1).

Het aantal losse waarnemingen (26) kan duiden op een vrij regelmatige verspreiding van de Patrijs rond de geïnventariseerde km-hokken (zie figuur 2) Niet iedere teller gaf echter losse waarnemingen door.

Discussie

In totaal werden in 1986 92-93 territoria van de Patrijs vastgesteld in 42 km-hokken. In totaal telt de Kempen ruim 870 km-hokken. Bakermans(1984) geeft voor de Kempen een schatting van totaal 100 territoria in 1982. Deze inventarisatie wijst uit dat dit op dit moment duidelijk een onderschatting is. In de broedvogelatlas geeft Teixeira (1979) voor de zandgronden van Drenthe, de Veluwe, Twente en Oost-Brabant een dichtheid op van 0,5 tot 2,5 territoria per 100 ha. De Patrijsinventarisatie van 1984 (Blankers et al 1985) bevestigt dit, namelijk gemiddeld 1,5 territoria per 100 ha. De Kempen zit daar met deze inventarisatie ver boven. Zou dat ook zijn als volgend jaar de opzet wordt aangepast?

Ernest v. Asseldonk , Oranjelaan 6, 6043 GL Roermond.

Literatuur

- Bakermans, M. 1984. Inventarisatie van enige broedvogels in het agrarisch gebied van de Kempen 1982. *Blauwe Klauwier* 10 (1): 38-48.
- Bankers, W. et al. 1985. Het voorkomen van de Patrijs in Oost-Brabant in 1984. *Roodborsttapuit* 4 (1): 34-41.
- Hustings, M.F.H. et al. 1985. Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Wageningen/Zeist.
- Teixeira, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. 's Graveland.

KLEIN WATERHOEN (PORZANA PARVA); MOGELIJK DRIE BROEDGEVALLEN IN 1986 IN MIDDEN-BRABANT

Waarnemingen in chronologische volgorde:

Op 4 mei was aan de noordzijde van het Goorven in "De Utrecht" in de oevervegetatie de territoriumroep van een man Klein Waterhoen te horen; in de ochtendschemering schrok de vogel op en schoot weg het water in. Steeds opnieuw liet hij zich horen, maar het lukte mij niet iets te zien te krijgen.

Op 9 juni klonk, weer in de ochtendschemering, twee keer een korte scherpe roep uit een rietveld met veel opslag van Els en een ondergroei van Wilg, gelegen langs het Wilhelminakanaal.

Eerder, op 3 juni hoorde ik in een nat gedeelte van hetzelfde rietveld, op ca 80 m afstand van de plaats van waarneming op 9 juni, een lage rollende r-klank. Beide geluiden worden toegeschreven aan het ♂ Klein Waterhoen (Cramp & Simmons, 1980). Op 19 juni was in de vroege ochtend in de Binnenpolder van Sprang ten westen van Waalwijk in een afgelegen gedeelte van een rietmoeras een hard blazen te horen. Het geluid kwam onder uit het Riet langs een smalle sloot. Ter plaatse groeien ook hoge wilgen.

Op 28 juni hoorde ik ditzelfde geluid in het moeras met Els en Wilg langs het Wilhelminakanaal dat al eerder genoemd werd. Nu werd het blazen gevolgd door een mooi maar spookachtig klinkend "uahee uihee". Het was nog donker. Enkele minuten later klonk, terwijl ik langs het kanaal liep, de territoriumroep van een ♂ Klein Waterhoen in een drassig weiland.

Iets verderop ligt in het kanaal langs de oever een proefvak van Rijkswaterstaat naar een ontwerp van H. Moller Pillot ter verbetering van de moderne kanaaloevers. In dit vak is een goed ontwikkelde rietkraag met een wilgbegroeiing aanwezig; het open water wordt door een wand gescheiden van het water in het kanaal. Ongeveer in het midden hoorde ik onder in het Riet het harde blazen alweer!

Het blaasgeluid wordt de nest-defencecall genoemd van het Klein Waterhoen (Cramp & Simmons, 1980).

Een week later konden Moller Pillot en ik, toen het licht begon te worden, in het proefvak geluiden horen van een adult die "poe poe poe" roepend afleidde, terwijl een tweede adult zacht blazend met zacht piepende jongen wegging. De geluiden waren alleen op korte afstand te horen zo dat de een wat anders waarnam dan de ander.

Op 15 augustus ben ik regelmatig bij het proefvak gaan posten. Na enige tijd kon ik op het gehoor twee pulli onderscheiden, waarvan één exemplaar een wat lagere stem had. Er werd relatief weinig geroepen, door de pulli het meest en door de man het minst. 48 Dagen na de waarneming van de nest-defencecall was het vrouwtje nog bij de jongen.

In het moerasbosje waar ook de nest-defencecall gehoord werd, heb ik geen pulli waargenomen, wel geluiden van man en vrouw, maar door tijdgebrek is er nooit lang geobserveerd.

In de Binnenpolder van Sprang bleek bij een tweede bezoek, enkele weken later, het moeras door enorm uitgegroeide mais niet meer toegankelijk. Wel hoor ik op 8 juli ca 800 m van dit moeras verwijderd in een slootje tussen weilanden de typische roep van een ongepaard ♂ Klein Waterhoen.

In onderstaande lijstje zijn de waargenomen geluiden fonetisch weergegeven:

- vrouw: a) hard blazen, mogelijk ook door man voortgebracht
 b) zacht blazen (geen sissen zoals van Meerkoet)
 c) "kep" d) "tchuiwie" e) "kok" (nasaler dan Meerkoet)
 f) "chick" g) "rrrrr".
- man : a) territoriumroep b) "hoep" vrij hoog en helder
 c) "kwek" blaffend d) "poe poe poe poe poe".
- pulli: a) "wieieiep...wieieiep".
- ongepaard vr.: a) "tetrau".

Discussie

Behalve bij het Goorven op 4 mei werden alle waarnemingen verzameld tijdens inventarisaties van alle soorten broedvogels; een nadeel daarvan was dat er niet veel tijd besteed kon worden aan observatie van een soort.

Op 28 juni is met een cassetterecorder de territoriumroep gereproduceerd bij het proefvak, in het drassig weiland en in het moerasbosje langs het Wilhelminakanaal; reacties bleven uit.

De waargenomen en fonetisch genoteerde geluiden werden steeds vergeleken met die van Waterhoen, Meerkoet, Kleine Waterhoen, Porseleinhoen en Wateral (Cramp & Simmons, 1980 en Palmer & Boswall, 1972). In twijfelgevallen werden de waarnemingen niet gebruikt voor de determinatie.

Daar een week na het horen van de nest-defencecall in het proefvak pulli te horen waren, kan dit broedgeval geslaagd genoemd worden. De bijna tegelijkertijd waargenomen nest-defencecall in een moerasbosje in de nabijheid maakt een tweede broedgeval waarschijnlijk. Het op 19 juni waargenomen harde blazen dat precies hetzelfde klonk, in de Binnenpolder van Sprang, betekent dan dat er ook daar mogelijk gebroed werd door het Klein Waterhoen.

Miek Slikkerveer, Arthur van Schendelpark 41, 5044 LG Tilburg.

Literatuur

- Cramp & Simmons, 1980. Handbook of the Birds of Europa, the Middle East and North Africa, vol.2. Oxford Univ. Press.
- Teixeira, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels.
- Bergh, L.M.J. van den et al. 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Spectrum, Utrecht-Antwerpen.
- Palmer & Boswall, 1972. Bird Song, record 3.

LOPENDE ONDERZOEKEN

- * SOV Bekentellingen Koördinatie: Lex Peeters, Marialaan 26, 5541 CD Reusel (04976 - 2271).
Tellingen winter 1986/1987: 8 en 9 november 1986
27 en 28 december 1986 en 7 en 8 maart 1987.
Insturen uiterlijk 14 dagen na de desbetreffende telling.
- * SOV Patrijsinventarisatie Kontaktpersoon: Wim Bankers, p/a VWG De Peel, Vlinkert 29, 5725 AH Asten (04934 - 4728).
- * Watervogeltellingen Koördinatie: M. Helmig, NMF, Prof. Cobbenhagenlaan 225, Tilburg (013-678755)
- * Avifauna-onderzoek PPD Frans Post, PPD, afdeling SLI, buro ILG, Brabantlaan 1, 5216 TV Den Bosch (073 - 125454, toestel 2426).
Broedvogelonderzoek 1986: zo spoedig mogelijk insturen.
- * Zwarte Kraai L. Buurma, Lisserweg 493, 2165 AS Lisserbroek (02521 - 10873).
Gevraagd: Waarnemingen van Zwarte Kraaien gemerkt met wit of rood vleugelplaatje, met opgave van plaats, datum en eventuele waargenomen tekst op het plaatje.
- * Zwarte Stern Jan van der Winden, Postbus 19184, 3501 DD Utrecht.
Gevraagd: Gegevens uit Noord-Brabant betreffende broedgevallen, voor- en najaarsconcentraties, fenologische waarnemingen uit de periode 1967-1986.
- * Huiszwaluw Willem Veenhuizen, Bussele 32, 5641 PB Eindhoven
Gevraagd: tellen van nesten (Noord-Brabant).

Zie verder ook onder de rubriek "oproepen".

HET VOORKOMEN VAN DE ROODBORSTTAPUIT ALS BROEDVOGEL IN WEST-BRABANT

Ad Nuijten

Inleiding

De meest recente schatting van het aantal broedparen van de Roodborsttapuit in Nederland is te vinden in de Atlas van de Nederlandse broedvogels (L.M.J. van den Bergh in Teixeira 1979). Voor de periode 1973-'77 werd de populatie in Nederland op 2400-2600 paren geschat.

Omdat de Roodborsttapuit in het algemeen een tamelijk droge omgeving verkiest, komen verreweg de meeste Roodborsttapuiten in het oosten en zuiden van het land tot broeden. Ik vroeg me af of er met de huidige beschikbare gegevens van West-Brabant iets te zeggen valt over een eventuele toe- of afname ten opzichte van de periode 1970-'77 en 1978-'84 en of er een schatting gemaakt kan worden van het aantal broedparen voor de periode 1980-'84.

Methode

Als basis diende het waarnemingenarchief van de West-Brabantse Vogelwerkgroep. Dit archief werd opgestart in 1969. Hierin zitten "losse" waarnemingskaartjes van diverse soorten waaronder de Roodborsttapuit. Meestal wordt op deze kaartjes het volgende vermeld: soort, aantal, vrouwtje, mannetje, jong, datum, gemeente, naam van het terrein en de naam van de waarnemer. Vooral vanaf 1981 wordt precieser de naam van het terrein aangeduid, vaak met atlasbloknummer en het km-hok. Daarnaast is er op het kaartje nog plaats gegevens over voor terreinsoort, gedrag en bijzonderheden. Hoe ouder de kaartjes echter zijn, des te onvollediger zijn de verstrekte gegevens.

Van de waarnemingskaartjes gebruikte ik alleen waarnemingen die ongeveer lagen tussen begin april en begin juli. Voor de kleistreek werden, om eventuele doortrekkers uit te sluiten, slechts waarnemingen gebruikt van half april tot eind juni. In totaal waren ongeveer 90 waarnemingen bruikbaar.

Naast deze waarnemingskaartjes werd ook gebruik gemaakt van gebiedsinventarisaties. Helaas zijn er bijna geen gebiedsinventarisaties bekend van voor 1979. Dit houdt natuurlijk ook al snel in dat vergelijkingsmateriaal nagenoeg ontbreekt. Echte, gerichte Roodborsttapuitinventarisaties zijn mij niet bekend in West Brabant.

Wel zijn in 1984 een aantal gebieden onderzocht op het voorkomen van Gele Kwikstaart en Graspieper. Alhoewel het zwaartepunt van het onderzoek lag in de kleistreek, zijn er ook enkele zandgrondgebieden onderzocht. Tijdens dit onderzoek werden verschillende Roodborsttapuiten ontdekt.

Omdat de methode van onderzoek voor het ontdekken van Graspieper en Gele Kwikstaart (onder meer afturen van weipalen en draden) zowat gelijk is aan het inventariseren van de Roodborsttapuit, zou je in dit geval bijna kunnen spreken van een Roodborsttapuitinventarisatie, al is er geen enkele zekerheid m.b.t. de volledigheid. Tenslotte werd aan enkele vogelaars hun mening gevraagd over het voorkomen van de Roodborsttapuit in hun omgeving.

Al deze gegevens werden verwerkt op een topografische kaart 1:80.000 met atlasblokindeling. Zo werd overzichtelijk gemaakt waar en in welk jaar een Roodborsttapuit in geschikt broedbiotoop in de broedtijd voorkwam en waar gebiedsinventarisaties hadden plaatsgevonden. Hierna werd per atlasblok bekeken of er tijdens het atlasproject voor broedvogels (1973-77) een broedgeval was geconstateerd, of er voor of na deze periode nog waarnemingen zijn gedaan en of er sprake is van toe- c.q. afname. Aan de hand van deze gegevens en de bij mij aanwezige terreinkennis werd gepoogd een schatting te geven van het aantal broedparen per atlasblok voor de periode 1979-84 (figuur 1).

Resultaten

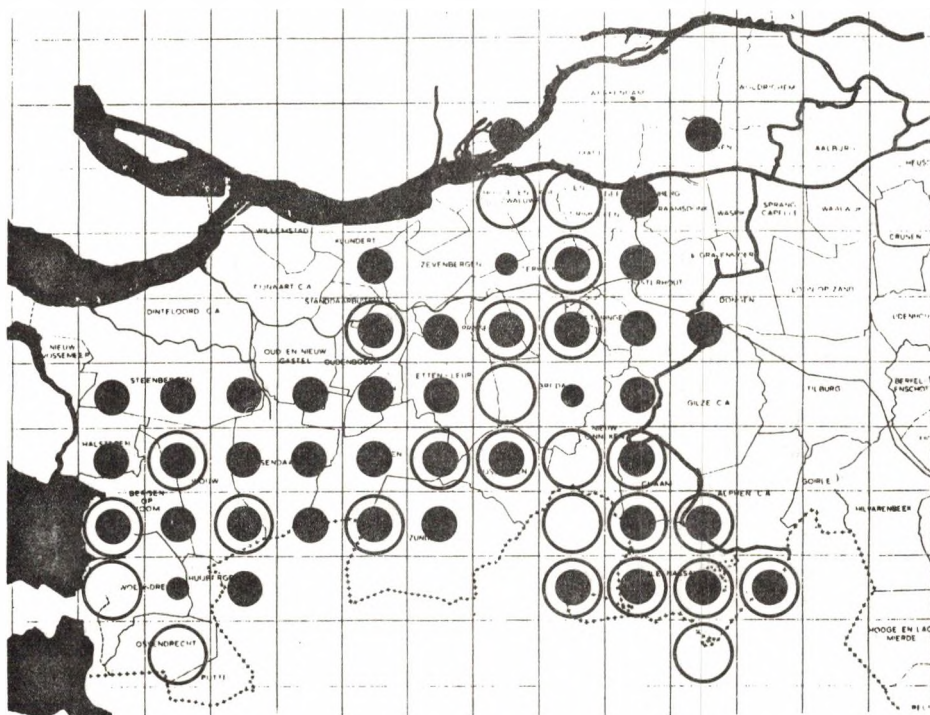
Figuur 1. Verspreiding en aantallen van de Roodborsttapuit in West-Brabant, 1979-1984. Weergave per atlasblok.

De schatting die op basis van de (on) volledigheid van het inventarisatiemateriaal gemaakt kan worden, komt voor West-Brabant uit op 75-125 territoria.

Tijdens het broedvogelproject 1973-77 werden in 42 van de 79 blokken die West-Brabant rijk is territoria aangetroffen (zie figuur 2). Uit die periode zaten van atlasblok 49-45 (Hoogerheide), 44-42 (Rooskensdonk) en 50-13 (Breda Zuid) nog waarnemingen in het archief, die niet bij SOVON gemeld zijn, zodat er in feite in 45 van de 79 blokken Roodborsttapuiten aanwezig waren. In de periode 1978-84 werden in 25 blokken Roodborsttapuiten aangetroffen waarvan 8 "nieuwe". Slechts in 17 "oude" blokken werden Roodborsttapuiten gezien. Dit wil echter zeer zeker niet zeggen dat er in de andere "oude" blokken geen meer zitten. Een onbekend aantal is gewoon niet bezocht of er is niet op Roodborsttapuiten gelet. Het accentueert echter wel de mate waarin het onderzoek wordt gepleegd. In de streek rond Breda en Baarle-Nassau is de situatie redelijk tot goed bekend. De problemen liggen voornamelijk in de zuidwesthoek; hier liggen enkele "witte" gebieden, vooral ten zuiden van Roosendaal.

Figuur 2. Aangetroffen aantal territoria van de Roodborsttapuit in West Brabant. Weergave per atlasblok.

- = aanwezig in atlasblok 1973-1977 (Atlasproject, Teixeira 1979)
- = aanwezig in atlasblok 1973-1977 (niet vermeld in Teixeira 1979)
- = aanwezig in atlasblok 1978-1984

In acht blokken lijkt sprake te zijn van nieuwvestiging. Voor 44-32, 44-33 en 50-23 is dit inderdaad het geval, voor de andere 5 blokken zou het best wel eens kunnen zijn dat ze tijdens de SOVON-broedvogelinventarisatie niet optimaal onderzocht zijn.

Doordat er maar weinig gebieden zijn waarin in meerdere jaren tellingen zijn gedaan, is het voor een groot aantal blokken onmogelijk een aantalsfluctuatie vast te stellen. Tabel 1 laat dit zien.

Tabel 1 Aantalsfluctuaties van de Roodborsttapuit in atlasblokken in West-Brabant.

	Aantal Blokken
toename	3
waarschijnlijk toename	4
onbekend	31
stabiel	7
waarschijnlijk stabiel	1
waarschijnlijk afname	1
afname	5
totaal	<hr/> 52

Voor welke blokken (c.q. gebieden) is dit wel mogelijk?

44-32 (Lage Zwaluwe): In dit blok werd tijdens de SOVON-broedvogelinventarisatie ('73-'77) geen Roodborsttapuit aangetroffen, terwijl in 1980 een koppel werd ontdekt bij het spoorwegstation van Lage Zwaluwe en in 1981 twee koppels in de Elderen polder.

44-33 (Hooge Zwaluwe): In 1972 werden in dit blok twee koppels ontdekt. Tijdens de periode 1973-'77 geen. In 1980 werd een gebied van ongeveer 525 ha groot (Zonzeelsepolder) twee keer bezocht, er werden toen geen Roodborsttapuiten gezien. In 1982 werd een koppel ontdekt in dit gebied, alsook in 1984 en wel langs een goederenspoorlijntje.

Het is trouwens opvallend dat bijna alle Roodborsttapuiten uit de kleistreek aangetroffen werden nabij spoorlijntjes. Treffend voorbeeld is de omgeving van de PNEM-Amercentrale te Geertruidenberg (44-34), waar verschillende spoorlijntjes lopen. Hier werden in 1974 minimaal vijf koppels gezien.

50-23 (Galder): Dit blok ligt ten zuiden van Breda, de gemeente waar de meeste leden van de vogelwerkgroep wonen. Uit de periode 1969-'80 zijn uit dit gebied geen waarnemingen bekend. In 1981 en '82 werd een koppel gezien en in '83 en '84 twee paartjes. Oorzaak van deze toename zou kunnen zijn verwaarlozing van stukjes grond en bermen. Een van de paartjes zit namelijk sedert 1982 op het tracé van de snelweg, die even ten noorden van de Galderse Meren komt te liggen.

Atlasblokken waar de situatie redelijk stabiel blijft, zijn:

43-58 (Hoevense Beemden): In 1970 en '72 twee koppels. Ook in de periode '73-'77 aangetroffen. In 1983 een koppel en in '84 twee paartjes.

44-52 (Haagse Beemden): In 1976 twee koppel, in '79 twee koppels en '80, '82 en '83 een koppel.

50-43/44/45 en 46 (Baarle Nassau): Deze blokken heb ik vanwege het Atlas-project vanaf 1981 regelmatig bezocht. Bovendien is er in de jaren 1981, '82 en '83 zo'n 1500 ha in het Merkskegebied gekarteerd op broedvogels. De populatie leek er voor die jaren redelijk stabiel. In 1971 en '72 werd een gedeelte van het Merkske-gebied geïnventariseerd. In dit gedeelte werd geen Roodborsttapuit aangetroffen. Ook tijdens de inventarisatie in 1981-'83 werden in dit gedeelte geen Roodborsttapuiten gezien.

Atlasblokken waar een afname te zien is zijn:

44-42: In dit blok ligt het boezemgebied de Rooskensdonk, 125 ha groot. Dit is geïnventariseerd van 1977-'82. In 1977 broedden hier nog drie koppels langs de dijk. Na de verharding van de toegangswegen en de daaruit voortkomende toegenomen drukte is het aantal broedgevallen afgenomen. In 1982 is hier geen broedgeval meer waargenomen. Het opruimen van ruigtes en het opschonen van sloten zijn eveneens factoren die de verdwijning hier bespoedigen.

44-53 (Breda Noord): Rond het landgoed de Burgst in de Haagse Beemden-Oost broedden in 1970 minimaal zeven koppels. Door stadsuitbreiding (woonwijk Haagse Beemden) zijn in de loop der jaren successievelijk zowat alle geschikte biotoopjes verdwenen.

50-13 (Breda Zuid): In 1970 en '73 werd een territorium opgemerkt langs de weg naar park Wolfslaer. Door het verbreden en het verharden van de weg en de toegenomen drukte is dit territorium verdwenen.

50-34 (Ulicoten): In dit blok ligt de Bleekse Heide (gemeente Chaam). Een rapport uit 1979 vermeldt: Roodborsttapuit broedvogel in klein aantal. Uit mondeling verkregen informatie van enkele leden uit Chaam blijkt een afname. Oorzaak: opruimen van overhoekjes, braamstruiken, ruigtes, kleine bossages enz.

49-48 (Zundert): In dit blok ligt de Matjes. Sedert 1970 wordt dit gebied bijna jaarlijks bezocht volgens een vaste route. Op deze route werd in 1970 één koppel, '71 drie koppels, '73, '74 en '75 één, '76 twee, en '79 één koppel genoteerd. Bezoeken in de jaren erna leverden geen Roodborsttapuiten op.

Samenvatting

Aan de hand van het waarnemingenarchief (1969-'84) van de West-Brabantse Vogelwerkgroep kon globaal een reconstructie gemaakt worden van het voorkomen van de Roodborsttapuit als broedvogel in West-Brabant. De populatie voor de jaren 1979-'84 wordt geschat op 75-125 broedparen.

De ruime marge tussen minimum en maximum vindt zijn oorzaak in de vaak gebrekkige en fragmentarische gegevens.

Spectaculaire aantalsveranderingen zijn niet terug te vinden. Op sommige plaatsen duikt hij op waar hij nog nooit gezien is, doordat hier en daar door verwaarlozing (tijdelijk) een geschikt biotoop ontstaat. Ergens anders verdwijnt hij doordat door de "optimale" inrichting van de landbouwgrond (opruimen overhoekjes, ruigtes, bosjes, opschonen sloten, ruilverkaveling ed.) er geen plaats meer is voor de Roodborsttapuit.

Maar ook stadsuitbreiding en verharding van wegen spelen bij het verdwijnen van de Roodborsttapuit een rol. Gebieden waar de populatie de laatste jaren stabiel lijkt zijn echter ook aan te wijzen. Het algemene beeld is helaas toch een lichte afname.

Tevens blijkt weer eens te meer hoe weinig "wetenschappelijk" broedvogelonderzoek er verricht is in de agrarische gebieden van West-Brabant. Gelukkig is er sprake van een toenemend aantal vogelaars.

In enkele plaatsen zijn nieuwe vogelwerkgroepen gekomen en er is een samenwerkingsverband opgericht. Al met al ziet de toekomst er wat dat betreft zonniger uit, zodat hopelijk binnen niet al te lange tijd West-Brabant geen "witte plek" meer is en er in het voorkomen van diverse soorten, waaronder de Roodborsttapuit, meer inzicht komt.

Literatuur

- Baptist, HJM & P.L. Meininger 1979. Broedvogels van het Oosterschelde gebied c.a. in 1978. Deltadienst afd. milieu onderzoek. Nota DDMI-79.07.
- Benoist, J. 1983. Rapport over zes jaren vogelinventarisatie in Rooskensdonk, Haagse Beemden Oost Breda 1977 t/m 1982.
- Benoist J. 1983. Inventarisatierapport Waaienberg Lange Goren Den Aard, gemeente Zundert 1982.
- Benoist, J. 1980. Verslag Zundert Reservaten de Krochten Waaienberg Lange Goren Den Aard 1979.
- Brinkman, B. 1972. Broedvogelinventarisatie door NJN van de oeverlanden van de Merkske, gemeente Baarle Nassau 1971 en 1972.
- Bulkmans, H. Broedvogelinventarisatie in Weimeren Haagse Beemden gemeente Prinsenbeek.
- KNNV afd. Breda/Vogelwerkgroep West Brabant 1977. Planten en vogels in de Vughtpolder, gemeente Teteringen. SBB rapport nr. 20-807-20
- KNNV Vogelwerkgroep Rosendaal 1982. Broedvogelinventarisatie van het landgoed Wouwse Plantage, gemeente Wouw en Bergen op Zoom 1977-'80. SBB rapport nr. 20-838-7.
- Schaerlaeckens, J en K. van Gils 1980. De Bleeke Heide.
- Schipperen P. Broedvogelinventarisatie in reservaat "Angels Wegje" Haagse Beemden, gemeente Prinsenbeek 1981.
- Sinnema A., Wijnen R. Broedvogelinventarisatie Haagse Beemden West gemeente Prinsenbeek 1981.
- TeixeR. M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Veenhuizen W. 1978. Broedvogelinventarisatie de Hartel en Spinolaschans gemeente Terheijden.
- Vogelwerkgroep Falco 1977. Broedvogeltelling Bosschoven en Kwaalbrugse Heide, Gemeente Baarle Nassau en Alphen en Riel 1977 Oisterwijk
- Vogelwerkgroep Falco 1977. Steltlopers aan de bovenloop van de Poppelse Leij gemeente Baarle Nassau 1977. Oisterwijk.
- Vogelwerkgroep Falco 1977. Broedvogeltelling "de Withagen" te Ulicoten gemeente Baarle Nassau 1977. Oisterwijk.
- Wagtmans C.J.A., C. v. Gulp 1978. Vogelinventarisatierapport vak nr. 55. gebied tussen Gaardse Baan en Krochtenweg gemeente Zundert 1978.

HET VOORKOMEN VAN DE FUUT ALS BROEDVOGEL IN DE PROVINCIE NOORD-BRABANT IN 1981

Ad van Poppel

Inleiding

In 1981 werd getracht om zoveel mogelijk broedparen van de Fuut op te sporen, om hiermee enig inzicht te verkrijgen in de populatiegrootte van de soort in de provincie Noord Brabant en de sterke toename van de soort aan het eind van de zestiger jaren, maar nog meer in de zeventiger jaren te zien gaf. Ook nu lijkt er van enige toename nog steeds sprake te zijn. Het idee om enige aandacht te besteden aan het voorkomen van de Fuut als broedvogel ontstond tijdens een broedvogelinventarisatie van Kuif- en Tafeleend die georganiseerd werd door het Samenwerkingsverband Oostbrabantse Vogelwerkgroepen. Het samenwerkingsverband beperkt zich in principe echter tot Midden- en Oost-Brabant. Bovendien was de door dit samenwerkingsverband opgezette telling alleen bedoeld om het aantal broedparen van Kuif- en Tafeleend vast te stellen.

Omdat ik mijzelf - als coördinator van deze Kuif- en Tafeleend inventarisatie - ten doel gesteld had om zoveel als mogelijk alle gebieden in de gehele provincie Noord-Brabant waar een van deze twee soorten min of meer verwacht kon worden, te bezoeken, kwam ik en passant ook veel al dan niet broedende Futen tegen.

Methode

Hoewel het de bedoeling was dat er voornamelijk zekere broedgevallen werden opgespoord, werden er ook nogal wat waarschijnlijke en mogelijke broedgevallen vastgesteld. Er werd slechts onderscheid gemaakt in zekere broedgevallen enerzijds (adulte vogels met jongen, broedende of nestbouwende vogels) en waarschijnlijk/mogelijke broedgevallen anderzijds (tenminste één waarneming van tenminste één Fuut in geschikt broedbiotoop). Wanneer ergens een jonge Fuut werd waargenomen waarvan niet met zekerheid bekend was of de vogel al dan niet vliegvlug was, dan werd dit beschouwd als een waarschijnlijk/mogelijk broedgeval. Werd ergens een waarschijnlijk/mogelijk broedgeval vastgesteld, dan werd - voor zover de beschikbare hoeveelheid tijd dit toeliet - een vervolfbezoek aan dit gebied gebracht om dan alsnog te proberen een zeker broedgeval te kunnen vaststellen. In een enkel geval werd dan tijdens 2 à 3 bezoeken wel steeds een Fuut of een paartje Futen waargenomen, zonder dat een zeker broedgeval kon worden vastgesteld. In vele andere gevallen daarentegen kon van een mogelijk/waarschijnlijk broedgeval na een tweede of derde bezoek een zeker broedgeval worden gemaakt. Tenslotte was er - gelukkig - nog een groot aantal gevallen waarbij reeds tijdens het eerste bezoek een zeker broedgeval vastgesteld kon worden.

In enkele gebieden konden in 1981, ondanks het feit dat hier tijdens twee of drie bezoeken wel Futen werden waargenomen, geen broedgevallen worden vastgesteld, terwijl van deze gebieden wel bekend is dat er in voorgaande jaren zekere broedgevallen plaatsvonden. In sommige van deze gevallen is het niet uitgesloten dat hier reeds vroeg in het jaar (april-mei) zekere broedgevallen plaatsvonden en die vanwege een vrij late start van de inventarisatie werden gemist. Het gaat hierbij echter om een klein aantal. Het vaststellen van zekere broedgevallen werd in sommige terreinen bemoeilijkt door het ontoegankelijke of onoverzichtelijke karakter. Het aantal vastgestelde zekere broedgevallen moet dan ook beslist als een minimum worden gezien.

Resultaten

1. Aantallen

In totaal konden er in 1981 319 zekere broedparen van de Fuut worden opgespoord; voorts werden 85 waarschijnlijke/mogelijke broedgevallen vastgesteld. Ongetwijfeld heeft een deel van de hierboven genoemde 85 waarschijnlijke of mogelijke broedgevallen in werkelijkheid betrekking gehad op zekere broedgevallen. Bovendien zal een klein aantal broedplaatsen niet zijn bezocht waardoor een aantal broedparen werd gemist. Op grond hiervan wordt het aantal broedparen van de Fuut in de provincie Noord-Brabant in 1981 geschat op 350 - 425.

Een gespecificeerd overzicht van broedlokaties is te vinden in de bijlage.

2. Enkele aspecten m.b.t. de broedbiologie van de Fuut

Tijdens de inventarisatie werd niet nadrukkelijk gelet op zaken die met de broedbiologie van de Fuut te maken hebben. Hierdoor is deze paragraaf - die overigens niet de intentie heeft om volledig of wetenschappelijk van aard te zijn - verre van volledig. Bij vergelijkingen van de hieronder vermelde gegevens met de, overigens uitstekende, literatuur die hierover bestaat moet dan ook terdege rekening mee worden gehouden. Bovendien heb ik gegevens verzameld die slechts een zeer beperkt deel van de totale broedbiologie van de Fuut omvatten. Daarnaast heb ik enige literatuur bekeken om na te gaan of de situatie in Noord-Brabant duidelijk afwijkt van hetgeen uit de rest van Nederland bekend is. Dit blijkt niet het geval te zijn.

Het aspect dat van mij de meeste aandacht kreeg was het aantal jongen per paar, aangevuld met de leeftijd van de jongen. Dit was op de eerste plaats in het belang van de inventarisatie van de Fuut, omdat het noteren van het aantal jongen en de leeftijd met name in de gebieden met meerdere broedparen goede mogelijkheden biedt om de verschillende broedparen van elkaar te kunnen onderscheiden.

Tijdens de inventarisatie werd van 146 paartjes het aantal jongen geteld. Het totaal aantal jongen bedroeg 305, ofwel 2,09 jongen per succesvol broedpaar, ongeacht de leeftijd van deze jongen. Bij een leeftijd tussen de 4 en 6 weken was het gemiddelde 1,74 jongen per succesvol broedpaar (N = 27 paren).

Uit de hierna volgende tabel is het aantal broedparen af te leiden met respektievelijk 1,2,3 of 4 jongen.

Tabel 1. Aantal jongen per broedpaar, ongeacht de leeftijd van de jongen.

aantal jongen per paar	aantal paren	%
1	39	26,7
2	65	44,5
3	32	22,0
4	10	6,8

Omdat de leeftijd van de jongen in bovenstaande tabel buiten beschouwing is gelaten, zijn de resultaten zeer betrekkelijk. Het zal duidelijk zijn dat het gemiddeld aantal jongen per paar als gevolg van sterfte kleiner zal zijn naarmate de jonge ouder zijn. Wanneer men bij de bepaling van het aantal jongen per broedpaar uitgaat van jongen van tenminste een week oud zal men dus meer paartjes met 3, 4 of zelfs 5 jongen aantreffen, dan wanneer men jongen van bijvoorbeeld 6 weken oud telt.

Bij de 8 paartjes die ik aantrof met jongen van minder dan een week oud kwam ik danook op 2,75 jongen per paar. Helaas is dit aantal echter veel te klein om enigszins betrouwbaar te kunnen zijn.

Hoewel de Fuut ook wel als koloniebroeder voorkomt, was hiervan in de provincie Noord-Brabant geen sprake. Ook uit het verleden zijn wat dit betreft geen gegevens uit Noord-Brabant bekend. De Nederlandse Futenkolonies komen vooral voor rond het IJselmeer. Deze kolonies kunnen uit enkele tientallen paren bestaan, tot zelfs enkele honderden, zoals bij het Mirnser Klif aan de Friese zuidkust waar in de jaren 1977, 1978 en 1979 een kolonie van respectievelijk 297, 403 en 383 nesten werd aangetroffen (Vlug 1980). Volgens deze auteur bedroeg het werkelijke aantal broedpaartjes in deze kolonie in 1978 ca 500 paar. In totaal telde Vlug in 1978 in het IJselmeergebied 11 broedkolonies met in totaal circa 1.500 broedpaar. Volgens hem ontstaan broedkolonies met name op plaatsen met veel open water, rijk aan vis, maar met weinig oeverbegroeiing. Op het Ven te Enkhuizen werden in 1979 maar liefst 138 legsels geteld op een oppervlakte van 0,19 ha riet.

Het aantal groot gebrachte jongen in kolonies is over het algemeen zeer laag. De reproductie die voor de Beemster Uitwatering in de jaren 1971 tot en met 1976 werd vastgesteld bedroeg gemiddeld per jaar 0,78 jongen per paar. Voor het Ven te Enkhuizen bedroeg de reproductie van 1970 tot en met 1979 jaarlijks gemiddeld 0,93 jongen per paar. Deze waarden liggen aanzienlijk lager dan de door Leys en De Wilde (1971) gevonden waarde van 1,96 jongen per paar.

De laatste twee onderzoekers hebben tevens het aantal eieren per legsel bepaald. Zij vonden een gemiddelde legselgrootte van 3,45 (mei tot en met juli, n=700). Voor de voltallige legsels vonden zij een gemiddelde waarde van 3,50 (n=592). Vlug daarentegen vond een gemiddelde legselgrootte van 3,11 voor Nederland. In de polders (3,95 eieren per legsel) werden hogere gemiddelden gevonden dan in de verschillende meren (2,87-3,23). Ook het aantal jongen dat wordt grootgebracht is sterk afhankelijk van het biotoop, namelijk 0,75 op grote meren met weinig oevervegetatie tot 1,61 op zeer grote meren met veel oevervegetatie. Als gemiddelde voor geheel Nederland vermeldt Vlug 1,22 jong per paar. Dit ligt ca. 38 % lager dan het door Leys en de Wilde opgegeven gemiddelde van 1,96 jong per paar.

Dit verschil kan voor een belangrijk deel verklaard worden door het feit dat Vlug voor de berekening van het gemiddelde ook de mislukte broedpogingen in zijn berekening betrok.

Erg kieskeurig blijken Futen niet te zijn voor wat betreft de keuze van een broedbiotoop. Zo werden er in 1981 voor wat de provincie Noord-Brabant betreft broedgevallen vastgesteld op wielen (doorbraakkolken), vennen, zand- en leemwinputten, modderputten (suikerfabrieken), visvijvers, rivieren, zandvangers in beken, heidevennen, peelvennen, voormalige(zoetwater) getijdegebieden, afgesloten kreken, dorps- en stadsvijvers, meren, plassen en natuur(zwem)baden.

Toename en bedreiging

Aan het eind van de jaren zestig, vooral in de zeventiger-jaren heeft de Fuut kans gezien zich in Nederland vrij sterk uit te breiden. In Noord-Brabant nam de soort toe van ca 40-45 paren in de jaren 1963-1965 (Van Erve 1967) en minstens 55 paren in 1966-1967 (Leys en De Wilde 1971) tot 350-425 broedparen in 1981. Uit tussenliggende jaren zijn geen gegevens bekend. Hoewel de in 1967 verschenen Avifauna van Noord-Brabant als gevolg van diverse oorzaken zeker niet voor alle soorten geheel volledig of betrouwbaar zal zijn, lijkt dit voor de Fuut wel het geval te zijn. Dit vanwege het feit dat de Fuut een vrij opvallende verschijning is; bovendien zijn de broedplaatsen van de Fuut altijd vrij goed bekend geweest omdat de soort op de meeste plaatsen een vrijwel jaarlijkse broedvogel is. Ook het feit dat in 1966-1967 het aantal broedparen door Leys en De Wilde op minstens 55 wordt geschat maakt het aannemelijk dat de schatting voor 1963-1965 vrij aardig zal kloppen. Volledigheidshalve moet wel worden opgemerkt dat Leys en De Wilde het aantal potentiële broedparen voor de jaren 1966-1967 op 74 a 93 stellen. Rekening houdend met de hierboven genoemde gegevens kan gesteld worden dat de Fuut in de provincie Noord-Brabant in de jaren 1965-1981 met gemiddeld ca 13% per jaar is toegenomen.

Ook landelijk gezien nam de Fuut in aantal toe, en wel van 3.300-3.800 in de jaren 1966-1967 (Leys en De Wilde 1971) tot 5.000-7.500 (Teixeira 1979) in de jaren 1973-1977. Dit betekent een gemiddelde jaarlijkse toename van ca 6%. Hieruit blijkt al duidelijk dat de populatie in heel Nederland niet overal dezelfde ontwikkeling heeft doorgemaakt. Dit is nog duidelijker wanneer we enkele regionale avifauna's bekijken.

In het rivierengebied bedroeg het aantal broedparen 271 in 1967 en 500-525 broedparen in de jaren 1972-1976 (van den Bergh 1979). Dit betekent een gemiddelde jaarlijkse toename van ca 8%.

In West-Nederland werden in 1966 450 broedparen vastgesteld, in 1967 500 paren en in de jaren 1973-1978 1.500-1.750 paren (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland 1981). Dit betekent een gemiddelde jaarlijkse toename van ca 13 %.

In Drenthe tenslotte werden in 1967 114 broedparen vastgesteld; in de jaren 1975-1976 waren dit er 166 en in de jaren 1979-1980 184. De gemiddelde jaarlijkse toename bedroeg hier ca 4%.

Duidelijk is te zien dat de toename in de provincie Noord-Brabant, samen met West-Nederland, sterker is geweest dan in de meeste Nederlandse streken het geval is geweest. Voor wat Noord-Brabant betreft kan dit mogelijk ten dele worden verklaard door het geschikt worden van enkele

thans belangrijke broedgebieden waar in het verleden nauwelijks of geen Futen tot broeden kwamen. Hierbij valt te denken aan de Brabantse Biesbos, waar de soort na de afsluiting van het Haringvliet in 1970 een vrij algemene tot algemene broedvogel is geworden (38 zekere broedparen in 1981). Een ander belangrijk broedgebied is het Afwaterringskanaal van 's-Hertogenbosch naar Drongelen geworden. Hier kon de Fuut zich als gevolg van een belangrijke verbetering van de waterkwaliteit goed uitbreiden: de soort nam hier toe van waarschijnlijk geen of slechts een enkel broedpaar aan het eind van de zestiger jaren tot maar liefst 21 zekere broedparen in 1981.

Als belangrijkste oorzaken van deze sterke toename van de Fuut in de provincie Noord-Brabant kunnen genoemd worden:

- kwaliteitsverbetering van enkele oppervlakte wateren als gevolg van waterzuivering, waardoor de hoeveelheid voedsel (vis) toenam.
- toename van de hoeveelheid voedsel door het uitzetten van grote hoeveelheden vis ten behoeven van de sportvisserij.
- voedselverrijking van een aantal wateren, waardoor de visstand in een aantal wateren beter werd.
- de tolerantie van de (sport)vissers voor (broedende) Futen werd in het algemeen groter. In tegenstelling tot hetgeen in de zestiger jaren nog heel gebruikelijk was, worden thans vrijwel geen nesten van Futen meer moetwillig door vissers vernield. Plaatselijk komt dit verschijnsel echter nog wel voor.
- ontstaan van nieuwe plassen als gevolg van zand- en leemwinning ten behoeve van wegeaanleg, woningbouw, industrialisatie e.d.

Ook de eerder genoemde afsluiting van het Haringvliet had - althans op de Fuut - een positief effect, omdat met het verdwijnen van het getij een geschikt broedbiotoop ontstond.

Plaatselijk kan de soort ook in aantal toenemen wanneer bijvoorbeeld nestvlotjes op plassen met weinig of geen oeverbegroeiing worden geplaatst. Ook door het begroeid raken van enkele plassen die nu nog kale oevers hebben (waar nauwelijks of niet door Futen wordt gebreed) kunnen in de toekomst plaatselijk nog nieuwe broedgebieden ontstaan.

In een enkel geval echter kunnen gebieden ongeschikt raken door een verdergaande verlanding, waardoor er te weinig open water overblijft. Een bedreiging wordt gevormd door de zeer sterk uitgebreide waterrecreatie. Hierbij gaat het om zowel de gemotoriseerde waterrecreatie (snel varende pleziervaartuigen in de Biesbos, op Mark-Dintel, Steenbergse Vliet, Zuiderkanaal en Oude Maasje) als om de ongemotoriseerde waterrecreatie (surfers). Van zeilboten hebben de Brabantse Futen, met uitzondering van enkele gevallen in de Biesbos, weinig last, omdat deze vorm van waterrecreatie min of meer gebonden is aan grote, open wateren. Bovendien veroorzaken deze vaartuigen aanzienlijk minder golfslag, waardoor de kans op wegspoelen van nesten gering is. Wel kunnen enkele nesten verloren gaan wanneer (zeil)boten in de oevervegetaties worden afgemeerd. Dit verschijnsel treedt ook op bij het gebruik van jachten op de hierboven genoemde wateren. Jachten en zeilboten kunnen hoge snelheden ontwikkelen en een grote waterverplaatsing veroorzaken, waardoor een sterke golfslag kan optreden. Door de golfslag is het gevaar van wegspoelen van nesten vrij groot. Bovendien verdwijnt door de golfslag vaak ook de oeverbegroeiing, waarvan Futen voor het bouwen van hun nest afhankelijk zijn. Deze activiteiten blijven echter beperkt tot enkele specifieke wateren.

Anders is het gesteld met de surfers of plankzeilers. Zij veroorzaken weinig golfslag, maar daarentegen wel grotere rustverstoring. Bovendien kunnen ook zij de oeverbegroeiing ernstig beschadigen bij het te water laten of uit het water halen van hun "vaartuig". Het grootste gevaar is echter wel dat windsurfers van zeer vele wateren gebruik maken, meestal relatief kleinere plassen die voorheen nauwelijks of niet rekreatief werden gebruikt. Door hun zeer geringe diepgang kunnen zij bovendien op plaatsen komen die voor boten ontoegankelijk zijn. Het windsurfen is een bezigheid die gedurende het gehele broedseizoen van de Fuut (en ook daarbuiten) plaatsvindt, en omdat het veelal op zeer kleine plassen plaats vindt is de verstoring in het algemeen groot. Dit wordt nog versteekt doordat op de plassen meestal diverse surfers aanwezig zijn, die dan geruime tijd op zo'n plas aanwezig blijven, waarbij ook uithoeken en oevers veelvuldig worden bezocht. Tijdens weekend- of vacantiedagen met mooi weer is het op een aantal van deze plassen een komen en gaan van surfers. Diverse keren werd tijdens de inventarisatie waargenomen dat Futen nauwelijks of geen mogelijkheden hadden om voedsel voor hun jongen te verzamelen vanwege een te groot aantal surfers. Ook werd enkele keren waargenomen dat Futen al duikend of vliegend de surfers moesten ontwijken.

Hoewel de Fuut door al deze rekreatie vormen in Noord-Brabant nog niet in aantal is achteruit gegaan, lijkt dit in de toekomst niet uitgesloten te zijn. De mogelijkheid van de Fuut om twee en in sommige gevallen zelfs drie succesvolle broedsels groot te brengen is hierbij van groot belang. Ook het feit dat na het mislukken van een eerste broedpoging nieuwe broedpogingen (totaal 2 tot 5) kunnen worden ondernomen, maakt de soort gelukkig wat minder kwetsbaar. Toch zou het voor de Fuut en vele andere watervogels een zeer goede zaak zijn wanneer er regels werden opgesteld die enige beperkingen aan het verschijnsel windsurfen stellen. Op sommige druk gebruikte surf-plassen zijn de Futen reeds in aantal achteruitgegaan of zelfs geheel naar rustiger water verdreven.

Plaatselijk kan de soort ook in aantal afnemen als gevolg van waterverontreiniging, verdwijnen van de oevervegetatie, of het vergroten of uitdiepen van bestaande plassen, waardoor het water tijdelijk troebel is. Dit laatste was in 1981 onder andere het geval bij de Leemkuilen te Udenhout. Op een plas waar gewoonlijk 2-3 paartjes broeden, broedde in 1981 geen enkel paar. Als gevolg van zandwinning werd de bestaande plas fors uitgebreid: door deze werkzaamheden werd het water zo troebel dat het voor de Futen waarschijnlijk onmogelijk werd om voldoende vis te kunnen bemachtigen. Deze werkzaamheden hebben echter slechts een plaatselijk en tijdelijk karakter, terwijl na dit soort activiteiten de plaatselijke omstandigheden voor Futen veelal gunstiger worden. Deze laatste activiteiten vormen dan ook geen bedreiging voor de populatiegrootte van de Fuut.

Hoe het Brabantse Futenbestand zich in de toekomst zal ontwikkelen hangt af van een aantal factoren. Rekreatieve ontwikkelingen lijken op dit moment plaatselijk in meer of mindere mate bedreigend te zijn. Of deze ontwikkeling uiteindelijk tot een afname van het broedbestand van de Fuut zal gaan leiden zal pas blijken wanneer deze telling over een aantal jaren wordt herhaald.

Literatuur

- Dijk, A.J. van & B.L.J. van Os 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord Brabant. Van Gorcum, Assen.
- Leys, H.N. en J.J.F.E. De Wilde 1971. Het voorkomen van de Fuut in Nederland. Limosa 44: 133-178.
- Stichting V.W.G. Grote Rivieren 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Het Spectrum, Utrecht.
- Vogelwerkgroep Avifauna West-Brabant 1981. Randstad en broedvogels. Tilburg
- Vlug, J.J. 1979. Reproductie van de Fuut. Watervogels 4(1): 22-35.
- Vlug, J.J. 1980. Broedkolonies van de Fuut. Watervogels 5(1): 8-17.

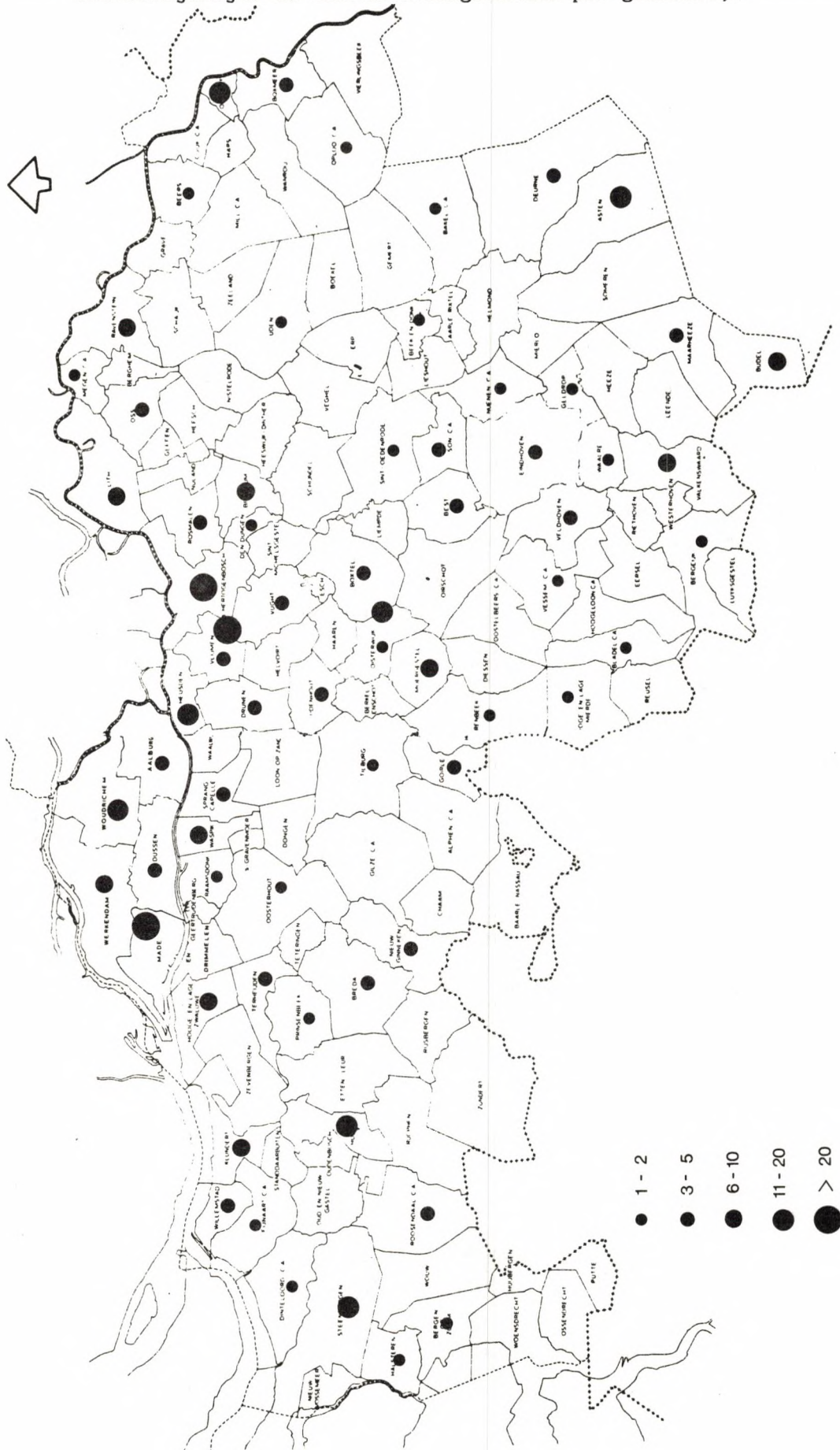
Adres:

Bijlage. Overzicht van broedgevallen van de Fuut in de provincie Noord-Brabant in 1981.

		waarsch/ zeker mogelijk
Bergen op Zoom, Kleine Melanen	1	
Halsteren, Grote Melanen	1	
Steenbergen, Ligne of Bergsche Water	1	
Roode weel	1	
Kruisbeek en Wiel a/d Drenkhoos	2	1
-Steenbergse Vliet	12	
Dinteloord, Barendskreek	1	
Potmarkreek		1
Fijnaart, Breede Gat (Oude Heijningse Dijk)		1
Willemstad, Sluisweg	1	
Zwanenmeer	2	
Hellegatsplein/Ventjagersplaat		2
Roosendaal, zwembad De Stok	1	
Maai en Vliet	2	
nieuwe modderputten C.S.M. fabriek(nabij De Maai)	1	
Hoeven, Wiel Hoevense Beemden noord (langs spoorlijn)	1	
-Mark/Dintel	7	5
Klundert, Industrieterrein Moerdijk	6	
Roode Vaart		2
Hooge Zwaluwe, De Winput	1	
Grote Zonzeelse Polder(wieltje langs spoorlijn)	1	
Domeinenput Lage Zwaluwe		1
wiel noordwest Alblaspoldertje		1
Uitwateringssluuis (Gat v.d. Ham/Vloedspui)	1	1
-Brabantse Biesbos	38	18
Werkendam, Bandijk Steurgat	1	
Boven Merwede, tussen Werkendam en Merwede Brug		3
Schanswiel	1	
Haven Sleeuwijk		1
Gantel (Uppel)	2	
Dussen, Kurenpolder Hank	1	
Bergsche Maas t.h.v. Oude Snijders Polder	2	
Woudrichem, Wijde Alm (Waardhuizen)	1	
Den Duyl	1	
Babilonienbroek	1	
Afgedamde Maas Rijswijk	2	1
wieltje Rijswijk-Woudrichem	1	
Uiterwaardplasjes Sleeuwijk-Woudrichem	2	
De Omloop		1
Eedenveld		1
Aalburg, visvijver Uipende Andel-Veen	1	
Rekselaar		1
zandgat Veen	3	
Prinsenbeek, De Kuil	1	
Terheyden, noordelijk wiel Moerdijkse weg		1
zuidelijk wiel Moerdijkse weg	1	
zandput Terheyden-Wagenberg		1
Oosterhout, plasje Herstelspolder Maasroute Den Hout	1	
Breda, Emerput	3	

		waarsch/ zeker mogelijk
Nieuw Ginneken, plas ten noorden van Bavel	1	
plas ten zuiden van Bavel		2
Goirle, Abcoven	4	
Tilburg, Bunderplas	1	
Lange Jan	1	
Hilvarenbeek, Trappistenplas	1	
Beekse Bergen	1	
Moergestel, Hildsven	2	
visvijver Stille Wille		1
Achterste Kolkven	1	
Kolkven	3	
Oisterwijk, Rietven	1	
Groot Goorven	1	
-Kampinase Heide	13	
Boxtel, zandvanger Dommel	3	
St. Michielsgestel, Dommel	1	
Udenhout, Leemkuilen	2	1
Raamsdonk, plas Maasroute Raamsdonkveer	1	
Waspik, plas Maasroute Groot Waspijsche Polder	1	
-Zuiderkanaal en Oude Maasje (Waalwijkse Haven/Bergsche Maas)	3	6
Sprang-Capelle, zandput Maasroute Capelle	2	1
Waalwijk, Waalwijkse Haven	1	
Oude Maasje (Gansoyen-Doeveren)	2	
Drunen, Nieuwe Wiel Baardwijkse Overlaat	1	
Snoertjeswater	2	
-Afwateringskanaal 's-Hertogenbosch-Drongelen	21	4
Drunen/Heusden, Elshoutse Wielen	4	
Heusden, Oude Maasje en Vestinggracht	6	
Hedikhuizen Maas	2	
Vlijmen, Haarsteegs Wiel	4	
Buitenwiel	1	
Vught, De Witte		1
Dommelverbreding Bossche Broek	2	
Wieltje Bossche Broek	1	
's-Hertogenbosch, Bossche Broek, Sterrebosweg	3	1
Zuiderplas	5	1
Oosterplas	2	
IJzeren Vrouw	2	
Moerputten	2	
Ertveldplas	4	
Fort Crèvecoeur, Gemaalweg	2	1
Franse Wielen	1	
Engeler Meer	2	3
Ploosche Plas	1	
Grote Wiel (Gewande)		1
wiel ten noordwesten van Empel	1	
Hertogswetering, Blauwe Sluis Gewande	1	
Rosmalen, Hintham	1	
Empelse Plas	2	
Berlicum, afgesneden Aa arm Middelrode		1
zandput De Hasselt	2	2
Den Dungen, sloot langs E9, oostelijk van Den Bosch	2	

Figuur 1. Verspreiding van de Fuut als broedvogel in 1981 (aantal mogelijke waarschijnlijke en zekere broedgevallen per gemeente).

ENKELE ERVARINGEN MET DE BLAUWBORST (*Cyanosylvia svecica*)*

M.P. van Aerle

Inleiding

De Blauwborst heeft bij vele vogelaars altijd erg in de belangstelling gestaan. De fraaie blauwe kleur van de borst bij het mannetje met daarin de witte vlek als ook het tamelijk zeldzame voorkomen en de meer verborgen leefwijze van de vogel, zullen hieraan niet vreemd zijn. Men moet hem echt gaan zoeken in de lage vochtige terreinen die nog zijn overgebleven.

Vroeger waren er veel van zulke lage vochtige bosjes rond Helmond in de beekdalen van de Aa en de Goorloop, waaruit boeren hun gerief hout haalden. Ook de Leemkuilen te Stiphout was een goed biotoop voor de soort en hier en daar was een paartje te vinden langs ruig begroeide sloten in lage weilanden.

Nu zijn de lage bosjes bijna allemaal verdwenen en met hen de Blauwborst. De Leemkuilen werden volgestort met huisvuil en industrieafval zodat ook dit terrein verloren ging. Maar aan het Beuven zijn ze nog te vinden en in de Peel blijkt gelukkig nog een goede populatie aanwezig te zijn.

Door het ringwerk was ik in de gelegenheid vele uren in het biotoop van de Blauwborst door te brengen. Eerst in de Leemkuilen te Stiphout en later, vaak samen met H.v.d.Westerlo, aan het Beuven. In dit artikel volgen enkele ervaringen in de loop der jaren opgedaan met de soort.

Ik zal zo'n tien of elf jaar geweest zijn toen ik voor het eerst een vogeltje zag met een mooie blauwe borst, met daarin een witte vlek. Het zat op een lage elzetak aan de Schootense Loop onder Mierlo-Hout. Toen ik thuisgekomen, dit aan mijn vader vertelde, zei hij dat dit een "Blauwborsje" was, de volksnaam waaronder de vogel te Mierlo-Hout en Helmond bekend stond. Later hoorde ik te Helmond ook nog de namen "Stervuggelke" en "Blauwstaarske" noemen.

Deze volksnamen wijzen erop dat de Blauwborst goed bekend was bij mensen die veel in het veld vertoefden. Toch is hij nooit talrijk geweest, al was hij wel in bijna elk geschikt terrein aanwezig.

Het verenkleed

Het verenkleed is zeer variabel wat bij mannetjes tot uitdrukking komt in de hoeveelheid blauw op de borst en het formaat van de witte borstvlek. Deze laatste varieert nogal in afmeting. Sommigen hebben een grote, andere weer een kleinere vlek. Eenmaal werd een mannetje gevangen waarbij de vlek

* overgenomen uit de *Kuluut* 5 (1986): 15-23 (gewijzigd)

eerst zichtbaar werd als de veertjes werden teruggeslagen en een gevangen mannetje had helemaal geen vlek. Ook de hoeveelheid blauw op borst en keel kan zeer verschillend zijn. Een mannetje had zelfs nog een blauwe streep vanaf de keel tot aan het oog. De oudere mannetjes hebben het meeste blauw. Aan de onderborst loopt langs het blauw een smalle zwarte lijn, gevolgd door een bredere roestrode band.

Ook bij de vrouwtjes kan er veel verschil zijn. Sommige oudere vrouwtjes kunnen nogal wat blauw in hun verenkleed hebben, jongere vogels hebben meestal geen blauw en missen meestal geheel de roestrode band aan de onderborst. Sommige oudere vrouwtjes en jongere mannetjes kunnen, hoe raar dit ook klinkt, zoveel op elkaar lijken, dat nog in het voorjaar moeilijkheden kunnen ontstaan bij het vaststellen van het geslacht.

De staart is aan het basale gedeelte iets over de helft roestrood, met uitzondering van de twee middelste pennen. Deze pennen zijn, evenals de rest van de staart, geheel zwartbruin. In het jeugdkleed hebben ze het gestreepte voorkomen van de andere lijsterachtigen, en de verdeling van het roestrood op de staart is dan een goed kenmerk in vergelijking met de gehele roestrode staart van de Gekraagde en Zwarte Roodstaart. Opvallend in het jeugdkleed bij de Blauwborst zijn ook de Zwarte bovenkop en nek, waardoor fijne geelbruine streepjes lopen.

Bij het afleggen van het jeugdkleed beginnen ze geleidelijk op de oude vogels te lijken, hetgeen bij de mannetjes het best te volgen is. Een, op 4 juli gevangen exemplaar in jeugdkleed had onder de borst reeds links en rechts wat roestrood als aanzet voor de roestrode borstband. De borst zelf was nog gestreept en gevlekt. Waar de "ster" moest komen was op een paar veertjes enig rood te zien aan de toppen. Aan de keel was op de rechterzijde al enig blauw aanwezig als een streepje. Aan de linkerzijde nog niet.

Een andere jonge vogel waarbij het gestreepte jeugdkleed bijna verdwenen was en die geringd werd op 8 juli, had nog geen enkel spoor van blauw of roestrood op de borst en leek veel op een vrouwtje. Terug gevangen op 24 juli bleek dat er nu enig blauw aanwezig was op de borst en werd de roestrode borstband zichtbaar, alsmede een spoortje wit van de "ster".

Als het jeugdkleed is verdwenen hebben de mannetjes de "ster" op de borst. Deze is aanvankelijk niet wit maar roestrood aan de tophelft en wit aan de onzichtbare basale helft. Ook bij oude vogels wordt dit aangetroffen vlak na de rui. Pas als de veertjes worden teruggeslagen komt het wit te voorschijn en pas later in het seizoen is de "ster" geheel wit. Bij een veldwaarneming zullen deze vogels waarschijnlijk voor een "roodgesterde" worden aangezien.

Geldt dit laatste voor de mannetjes na het broedseizoen, ook in het voorjaar kunnen nog moeilijkheden ontstaan zoals uit het volgende blijkt.

Op 6 mei 1985 werd een mannetje gevangen met een roestrode borstvlek zodat het leek dat het om de nominaatvorm (*C.s.svecica*) ging. In de hand was te zien dat een paar minuscule witte puntjes aan de onderkant van de rode vlek aanwezig waren en toen ik de veertjes oplichtte bleek dat deze vanaf de basis ongeveer voor de helft zuiver wit waren en het dus een exemplaar van de subspecies (*C.s.cyanecula*) betrof. Toevallig droeg deze vogel een Spaanse ring waardoor iets meer van hem bekend werd. Het bleek nu dat hij ook als witgesterde was geringd in november 1984 in de provincie Sevilla en wel als mannetje overjarig. Dit laatste zou betekenen dat de vogel minstens bijna twee jaar oud was en de "ster" na de laatste rui nog niet was uitgekleurd. Zouden er misschien vogels bij zijn waarbij dit proces halverwege stopt?

Het blijkt meer voor te komen want van een soortgelijk geval wordt gewag gemaakt in "Das Blaukelchen" van Egon Schmidt en ook in "Identification Guide to European Passerines" van Lars Svensson wordt hierop gewezen.

Uit bovenstaande blijkt wel hoe variabel het kleed van de Blauwborst kan zijn en naar mijn mening is de roodgesterde vorm (C.s.svecica) zowel in het voor- als najaar allen met zekerheid te determineren als men de vogel in de hand heeft.

De roodgesterde vorm

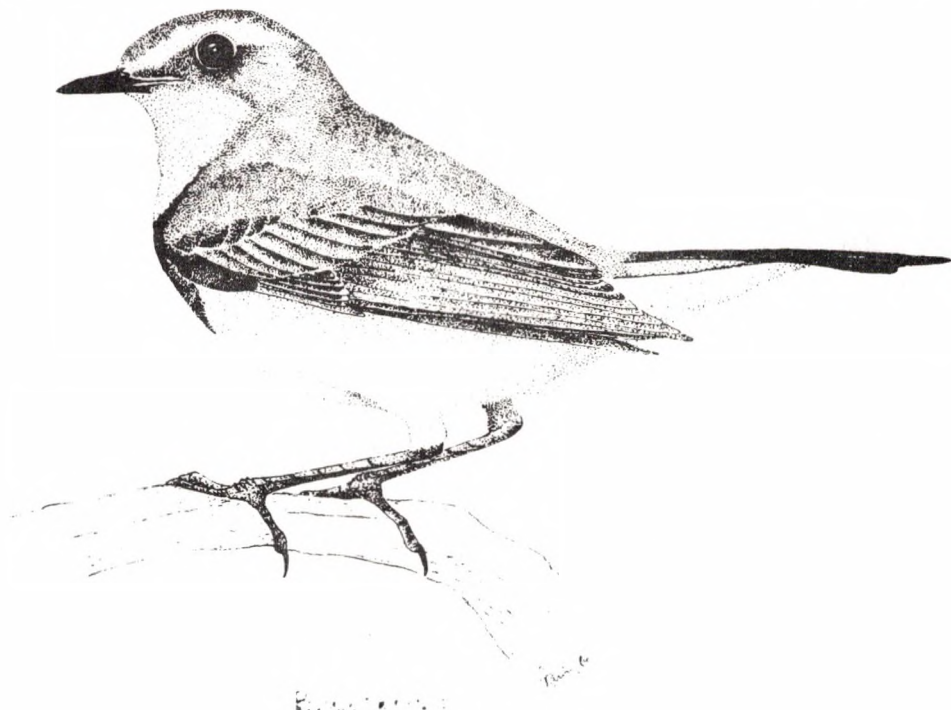
De nominaatvorm (C.s.svecica), die in Scandinavie broedt en we daarom gedurende de trektijd zouden kunnen verwachten, schijnt maar weinig in onze omgeving voor te komen. Slechts eenmaal werd een mannetje gevangen, op 7-7-1968 aan het Beuven. Het was een adulte vogel met een grote roestode vlek en met sterk gesleten slagpennen.

Gezien de datum is deze vogel niet te plaatsen: was het nog een zeer late voorjaarstrekker of een reeds een erg vroege najaarstrekker? Of was de vogel misschien hier blijven hangen op de voorjaarstrek?

Verder zag ik op 27-4-1952 een mannetje in een moerasje onder Someren-Eind, maar gezien latere ervaringen is deze waarneming op zijn minst twijfelachtig te noemen.

Aankomst in het voorjaar

Vanaf 1943 heb ik de data genoteerd waarop ik de soort voor het eerst constateerde.

Tabel 1. Blauwborst eerste waarnemingsdata in Z.O. Brabant

1943-26-3;	♂	Leemkuilen, Stiphout
1944-19-4;	♂	de Vennen, Stiphout
1945-24-3;	♂	Leemkuilen, Stiphout
1946-28-3;	♂	de Vennen, Stiphout
1947-25-3;	♂	de Vennen, Stiphout
1948-23-3;	♂	Leemkuilen, Stiphout
1949-23-3;	♂	Goorloop, Mierlo-Hout
1950-30-3;	♂	de Vennen, Stiphout
1951-28-3;	♂	Goorloop, Mierlo-Hout
1952- 9-4;	♂	Goorloop, Mierlo-Hout
1953- 4-4;	♂	Leemkuilen, Stiphout
1954-23-3;	♂	Goorloop, Mierlo-Hout
1955-28-3;	♂	de Beemd, Mierlo-Hout
1956-25-3;	♂	Leemkuilen, Stiphout
1957-24-3;	♂	Leemkuilen, Stiphout
1958-28-3;	2♂♂	Leemkuilen, Stiphout
1959-22-3;	♂	Leemkuilen, Stiphout
1960-25-3;	2♂♂	Leemkuilen, Stiphout
1961- 5-3;	♂	Beuven, Lierop
1962- 6-4;	♂	Leemkuilen, Stiphout
1963-29-3;	♂	Leemkuilen, Stiphout
1964-29-3;	♂	Leemkuilen, Stiphout
1965-26-3;	6♂♂	Astense Peel, Asten
	2♂♂	Leemkuilen, Stiphout
1966- 9-4;	♂	Beuven, Lierop
1967-16-4;	♂	Beuven, Lierop
1968-26-3;	♂+♂	Beuven, Lierop
1969-29-3;	♂	Beuven, Lierop
1970-11-4;	♂	Beuven, Lierop
1971- 3-4;	2♂♂	Beuven, Lierop
1972-25-3;	1♂+2♂♂	Beuven, Lierop
1973-28-3;	♂	Beuven, Lierop
1974-27-3;	♂	Beuven, Lierop
1975-24-3;	♂	Beuven, Lierop
1976- 1-4;	♂	Beuven, Lierop
1977-12-3;	♂	Beuven, Lierop
1978- 8-4;	♂	Beuven, Lierop
1979- 4-4;	♂	Beuven, Lierop
1980-25-3;	♂	Beuven, Lierop
1981-25-3;	♂	Beuven, Lierop
1982-22-3;	♂	Beuven, Lierop
1983-29-3;	♂	Beuven, Lierop
1984-30-3;	♂	Beuven, Lierop
1985- 3-4;	♂	Beuven, Lierop

In deze 43 jaar viel de eerste waarneming 1 keer in de eerste, 1 keer in de tweede en 29 keer in de derde decade van maart. In april 9 keer in de eerste en 3 keer in de tweede decade. De vroegste waarneming viel op 5 maart 1961, wat vroeg te noemen is. In datzelfde jaar zag ik ook nog een mannetje op 15 maart in de Leemkuilen te Stiphout wat ook aan de vroege kant is. De gemiddelde (mediane) aankomstdatum is op grond van deze gegevens: 26 maart.

Bij de laatste twee waarnemingen, resp. 16 april 1967, en 19 april 1944 waren ze natuurlijk al lang terug. Niet altijd was ik er op uit ze zo vroeg mogelijk te vinden. In 1944 b.v. was het oorlogstijd en waren er vaak andere zorgen. Maar als regel ging ik na 20 maart eens kijken of ze al terug waren en vaak was dit het geval.

Men zou kunnen stellen dat ze in tweede helft van maart aankomen met een enkele voorloper in de eerste helft. Bij dit laatste zal het weer wel een belangrijke rol spelen.

Laatste waarnemingen herfsttrek

Is het gemakkelijk de Blauwborst waar te nemen in het voorjaar, veel lastiger is het met de laatste waarnemingen na het broedseizoen. De zang is weggefallen en slechts nu en dan hoort men de lokroep "fie-tek-tek".

Begin augustus, mogelijk reeds in juli zijn er vogels, die hun broedgebied verlaten. Twee juv. vogels resp. geringd 30 juni en 31 juli aan het Beuven, waren op 1 en 10 augustus iets opgeschoven naar het zuiden tot Hamont, juist over de Belgische grens (afstand ca. 20 km). Waargenomen vogels in september zullen waarschijnlijk veelal doortrekkers zijn.

Vanaf 1967 werd jaarlijks de laatste waarneming genoteerd, voordien sporadisch.

Tabel 2. Blauwborst laatste waarnemingsdata in Z.O. Brabant.

1957- 1-9;	♀	Leemkuilen, Stiphout
1961- 9-9;	juv.	Leemkuilen, Stiphout
1963-17-7;	♂ juv.	Leemkuilen, Stiphout
1964-22-8;	1 ex.	Leemkuilen, Stiphout
1967-23-9;	juv.	Beuven, Lierop
1968-28-8;	♂+♀	Beuven, Lierop
1969-28-9;	♂ juv.	Beuven, Lierop
1970-23-9;	♂ juv.	Beuven, Lierop
1971-18-9;	♂ juv.	Beuven, Lierop
1972-16-9;	♂ juv.	Beuven, Lierop
1973- 5-9;	juv.	Beuven, Lierop
1974-14-9;	♂ juv.	Beuven, Lierop
1975- 7-9;	2 juv.+♂ juv.	Beuven, Lierop
1976-14-8;	♂+♀ overj.	Beuven, Lierop
1977-17-9;	♂ overj.	Beuven, Lierop
1978-12-8;	♂+♀ juv.	Beuven, Lierop
1979-15-9;	♂ overj.	Beuven, Lierop
1980- 6-9;	♂ juv.	Beuven, Lierop
1981- 5-9;	2 ♂ juv.	Beuven, Lierop
1982-15-9;	♂ juv.	Beuven, Lierop
1983-17-9;	juv.	Beuven, Lierop
1984- 6-9;	♀ juv.	Beuven, Lierop
1985-10-9;	1 ex.	Beuven, Lierop

Verreweg de meeste gevallen waren ringvangsten. De laatste datum was 29-9-1969 en het is opvallend dat er geen enkele oktober waarneming bij is.

Toch valt te verwachten dat er in die maand wel eens een exemplaar aanwezig was, maar de vangplaats is klein vergeleken bij het ven en er werd slechts zo nu en dan gevangen. In "De Nederlandse Vogels" van Eykman c.s. wordt één vogel van oktober vermeld: 7 okt. 1904, 1 ex. verzameld te Caberg (L). Gedurende de trektijd kunnen ze wel eens op plaatsen terecht komen waar men ze niet zou verwachten. Zo zat er op 29 aug. 1957 's morgens een mannetje op het dak van ons schuurtje aan de rand van een woonwijk te Mierlo-Hout. Vloog dan naar de grond om een dreigende houding aan te nemen tegen een paar fouragerende huismussen om na wat schijngevechten te verdwijnen.

Gedrag

Bij het ringen kwam aan het licht dat ze soms van plaats kunnen wisselen in het voorjaar. Geringde mannetjes aan het Beuven werden op de zelfde morgen een paar honderd meter verder teruggevangen in het territorium van een ander paartje. Ook in "Das Blaukelchen" van Egon Schmidt wordt hierop gewezen.

Zulk gedrag is natuurlijk erg lastig bij het inventariseren en het valt te vrezen dat hierbij nogal eens dubbeltellingen zullen voorkomen in gebieden waar meerdere paartjes dicht bij elkaar huizen.

Ofschoon de Blauwborst een meer verborgen leven leidt en veel op de grond zit, waar hij op vochtige plaatsen tussen het struikgewas of zoals soms aan het Beuven op modderige bodem naar voedsel zoekt, vliegt hij toch graag.

Vele malen zag ik ze op en neer vliegen als ik bij de netten zat. Vlak over de rietkraag of tot op een paar meter hoogte vlogen ze dan in straffe vlucht voorbij. En altijd solitair! Mogelijk waren ze dan op weg naar goede fourageerplaatsen of kwamen hiervan terug. Meermalen waren ze te zien bij het voedsel zoeken onder de wilgenstruiken en vooral als het water zakte, op de modderige bodem van de vangbaan tussen het riet. Bij het aanvliegen kwam dan menig exemplaar in het net terecht. Wisten ze dit te ontwijken dan fourageerden ze zonder angst onder het uitstaande net.

Dat ze graag in de modder naar voedsel zoeken bleek ook uit het feit dat geringde exemplaren werden teruggevangen waarbij de ring niet was af te lezen omdat de inscriptie was dichtgeslibd met verse modder, welke dan eerst verwijderd moest worden.

Verder waren na het broedseizoen op een pas drooggevallen modderig biezenveldje, zo 'n 20 meter uit de rietkraag, herhaaldelijk 3 a 4 fouragerende Blauwborsten te zien. Ze zaten nooit bij elkaar wat soms wel het geval was bij daar eveneens aanwezige Rietgorzen

In de paartijd waren wel eens elkaar najagende vogels te zien en een enkele keer een nest pas uitgevlogen jongen, die nog bij elkaar waren. Het zijn goede vliegers, die zich behendig in snelle vlucht door het struikgewas weten te verplaatsen. Graag laag over de grond en verreweg de meesten werden dan ook laag in het net gevangen. Ze zijn 's morgens erg vroeg wakker. Het was meestal de eerste vogel, die gevangen werd. Ook 's avonds zijn ze nog laat actief.

Een keer verraste ik een Blauwborst op zijn slaapplek in de vroege morgen. Dit was in het riet langs de vangbaan. Bij het plaatsnemen van het net was ik gepasseerd zonder dat de vogel opvloog maar bij het terugkomen fladderde deze op circa 1.60 meter hoogte uit het riet weg, vloog tegen het net maar wist te ontsnappen.

Rookbad

Op 1-9-1957 zag ik een Blauwborst een rookbad nemen in de Leemkuilen te Stiphout. Een gedeelte van de kuilen was reeds gedempt met huisvuil en in brand gestoken wat een sterke rookontwikkeling veroorzaakte. Door de wind werd de rook laag over het terrein meegedreven. Op circa 30 meter van het smeulende vuur zat een vrouwtje Blauwborst op een leembult van ongeveer 1 meter hoog en een paar meter lang en breed. Vleugelschuddend en met de uitgespreide staart wippend zat de vogel in de rook en verplaatste zich telkens daarheen waar de meeste rook overdreef. Na ongeveer drie minuten vloog zij weg.

Ringresultaten

Tot in 1985 werden 697 exemplaren geringd en 3 gecontroleerd. (ring afgelezen van gevangen vogels die eerder door anderen werden geringd) wat het totaal op precies 700 brengt. Hiervan werden de volgende resultaten verkregen:

- 1 Arnhem juv. 02-08-1969 Beuven
s 379.269 03-05-1973 Valkenswaard N.B.
gecontroleerd door ringer
- 2 Arnhem o juv. 19-08-1973 de Biezen, Nederweert L.
s 617.472 23-04-1974 Beuven
gecontroleerd door ringer
- 3 Arnhem o juv. 05-09-1973 Beuven
s 734.636 16-09-1973 Nederweert L
gecontroleerd door ringer
- 4 Arnhem o overj. 01-09-1973 Budel-Dorplein N.B.
s 692.774 08-05-1977 Beuven
gecontroleerd door ringer
- 5 Arnhem o overj. 10-07-1976 Beuven
s 933.912 28-06-1977 Grafven, Strabrechtse Heide, Heeze N.B.
ring gevonden in braakbal
- 6 Arnhem o juv. 15-09-1982 Beuven
a 533.462 ca 18-04-1984 Rijssen Overijssel
geslagen door roofvogel
- 7 Arnhem juv. 30-06-1968 Beuven
s 250.776 01-08-1968 Hamont (L) Belgie
gecontroleerd door ringer
- 8 Arnhem juv. 31-07-1968 Beuven
s 151.790 10-08-1968 Hamont (L) Belgie
gecontroleerd door ringer
- 9 Arnhem juv. 12-08 1969 Beuven
s 379.449 07-08-1970 Hamont (L) Belgie
gecontroleerd door ringer
- 10 Arnhem juv. 22-07-1975 Beuven
s 847.972 03-01-1976 Rio Caye (Badajoz) Spanje
gecontroleerd door ringer
- 11 Arnhem juv. 03-09-1977 Beuven
a 200.559 10-12-1979 Los Palacios y Villafranca (Sevilla) Spanje
gevangen

- 12 Arnhem o overj. 09-05-1983 Beuven
a 533.836 29-09-1983 Prat de Llobregat (Barcelona) Spanje
gekontroleerd door ringer
- 13 Arnhem o juv. 06-09-1984 Beuven
a 706.480 27-10-1984 La Albufera, Mallorca (Balearen) Spanje
gekontroleerd door ringer
Op 30-6-1985 weer teruggevangen aan het Beuven
- 14 Arnhem juv. 12-09-1970 Beuven
s 437.429 (16-11-1971)=alleen briefdatum bekend, La Puebla del Rio
(Sevilla) Spanje
Geen bijzonderheden
- 15 Madrid o overj. 24-11-1984 La Puebla del Rio (Sevilla) Spanje
n 34.623 06-05-1985 Beuven
gekontroleerd door ringer

Van de terugmeldingen uit Spanje valt af te leiden dat de soort gedeeltelijk overwintert op het Iberisch schiereiland (nrs. 10-11 en waarschijnlijk ook nr. 15).

Behalve in Spanje kwamen in ons land geringde Blauwborsten ook in Marokko terecht. (Speek en Speek 1984).

Verder is de soort in West Afrika als migrant bekend uit Senegal, Mali en Nigeria (Serle, Morel en Hartwig 1980).

Plaatstrouw

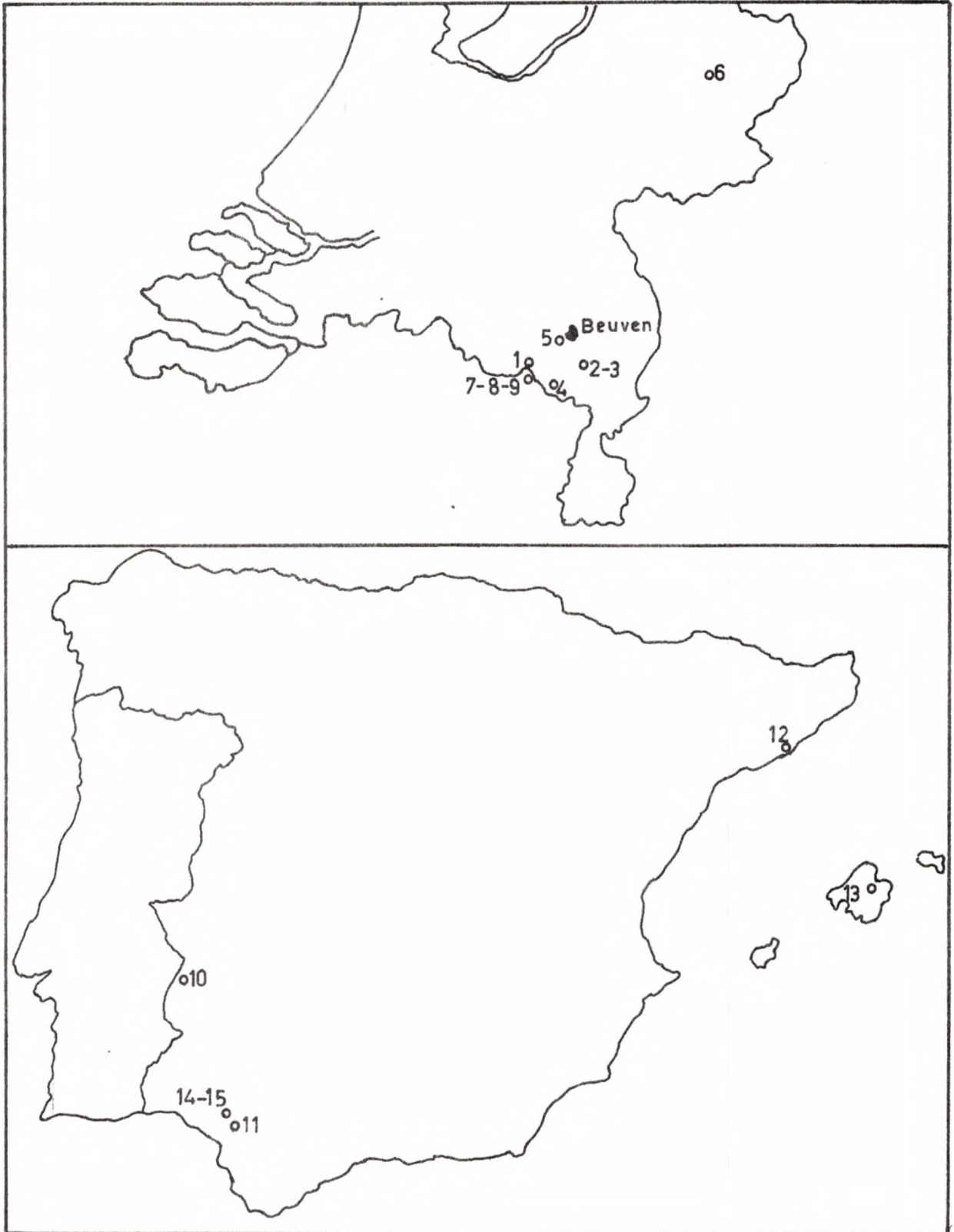
Door het ringen kon vele malen plaatstrouw worden aangetoond. Meer dan 40 Blauwborsten werden in volgende jaren op de ringplaats teruggevangen. De oudste terugvangst was na 4 jaar van een juveniel exemplaar, geringd op 10-08-1975 en teruggevonden op 23-08-1979.

Literatuur

- Eykman C. c.s. 1937. De Nederlandse Vogels. Wageningse Boek- en Handelsdrukkerij. Wageningen.
- Schmidt E. 1970. Das Blaukelchen. Ziemsen. Wittenberg Lutherstadt.
- Serle W., G.J. Morel en W. Hartwig 1980. A. Fieldguide to the Birds of West Africa. Collins. Londen.
- Speek B.J. en G. Speek 1984. Thieme's VogeltrekAtlas. Thieme. Zutphen.
- Svensson L. 1970. Identification Guide to European Passerines. Naturhistoriska Riksmusees. Stockholm.

Adres: Past. Strijboschstraat 18, Helmond.

Plaatsen in Nederland, België en Spanje waar Blauwborsten van het Beuven terecht kwamen of geringd werden. (De cijfers verwijzen naar de tekst).

OVER DE DUIKACTIVITEIT VAN DE DODAARS BUITEN HET BROEDSEIZOEN *

Ernest van Asseldonk

Inleiding

De Dodaars behoort tot de familie van de futen (Podicipedidae) en wel tot het geslacht Tachybaptus, de echte dodaarzen. Het is de enige "echte Dodaars" die op het Europese vasteland broedt (Vlug 1983). Over futen in het algemeen is veel bekend, vooral door het opvallend gedrag tijdens en na het broedseizoen. De Dodaars is wat dat betreft een uitzondering als gevolg van zijn verborgen levenswijze tijdens het broedseizoen en het geringe sociaal gedrag daar buiten. Buiten het broedseizoen leeft de Dodaars echter wel minder verborgen. Het is dan ook in deze periode dat ik de duikactiviteit van de Dodaars onder de loep heb genomen. Ik was namelijk benieuwd of de duikactiviteit zou afwijken van de gegevens in Glutz et al. (1971) en Cramp en Simmons (1977).

Gebiedsomschrijving

Het gebied waar ik de duikactiviteit van de Dodaars heb gemeten, ligt in de gemeente Best, grenzend aan de gemeente grens van Acht (gemeente Eindhoven). Het gebied bestaat uit plassen: een ondiepe (1-2,5 m diep, ca 8 ha groot) en een diepe (20 m diep, ca 14 ha groot) met ondiepe kanten (0,5 tot 2 m). De diepe plas, de plas waar in de winter Dodaarzen zitten, is voor eenderde omgeven met riet. De rest bestaat uit grasland met aan de oevers struikgewas van onder andere wilg. Het ondiepe gedeelte is begroeid met Waterranonkel. Waarom de Dodaarzen de ondiepe plas vermijden is niet bekend. De ondiepe plas is qua begroeiing eender aan de diepe plas, op de aanwezigheid van in het water groeiende wilgen na.

Methode

In de herfst/winterperiode van 1984 en 1985 werden regelmatig duik- en zwemtijden van de Dodaars geregistreerd met behulp van een stopwatch. Onder duiktijd wordt verstaan de tijd die verstrijkt tussen de duik en de bovenkomst. De zwemtijd is de tijd tussen twee duiken. In tabel 1 zien we de verdeling van het aantal gemeten duik- en zwemtijden per maand.

* *Bewerkt artikel, verschenen in de Blauwe Klauwier 11 (3): 13-17, 1985*

Tabel 1. Verdeling van metingen aan duik/zwentijden van de Dodaars per maand.

	Aantal duiktijden	Aantal zwentijden
September	57	-
Oktober	92	9
November	-	-
December	76	71
Januari	56	34
Februari	20	15
Totaal	301	129

Tevens werd bij 170 duiken voor zover mogelijk de vangst genoteerd. Op grote afstand is het namelijk alleen aan de hand van de houding bij bovenkomst mogelijk om vast te stellen of er een prooi mee naar boven is gekomen (zie figuur 1). Prooispecificatie is dan niet mogelijk. Opvallende gedragingen werden ter plekke beschreven.

Figuur 1 : Beetregistratie aan de hand van de houding bij bovenkomst.

eventueel beet, met kopschudden

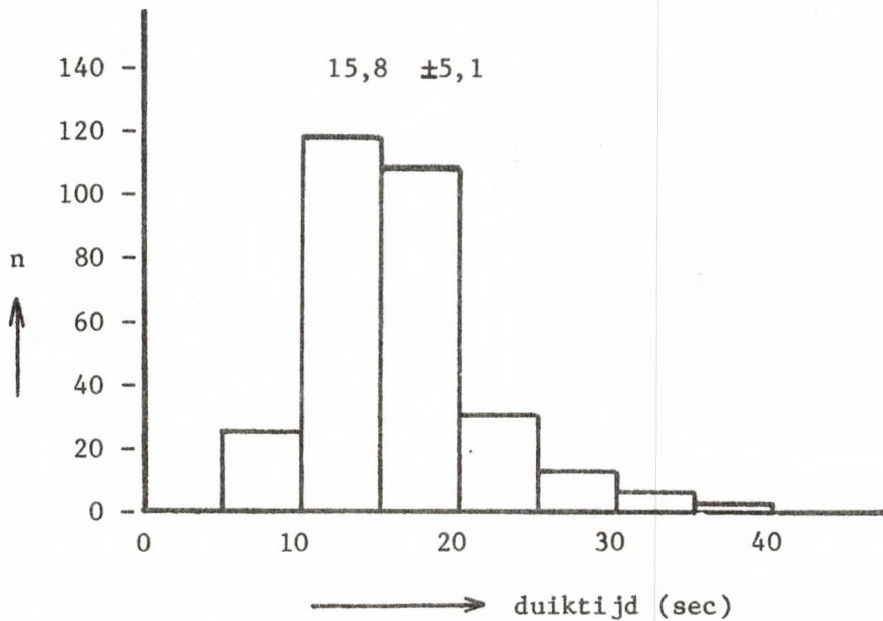
niet beet

Resultaten

Het registreren van de duikactiviteit is niet moeilijk maar het is wel opletten geblazen. Regelmatig kwamen de Dodaarzen buiten het gezichtsveld van de kijker boven water. Daarom zijn alleen zekere duiktijden in beschouwing genomen. Uit figuur 2 blijkt dat de meeste duiken (=75%) tussen de 10-20 seconden vielen, met een gemiddelde van 15,8 \pm 5,1 sec.* De prooi bestond in alle gevallen uit kleine visjes. Bij enkele duiken kon de Driedoornige stekelbaars worden vastgesteld.

* 15,8 \pm 5,1 betekent: het gemiddelde bedraagt 15,8 sec en de standaard deviatie rond dit gemiddelde 5,1 sec. De standaarddeviatie is een maat voor de spreiding van de gemeten waarden t.o.v. het gemiddelde.

Figuur 2. Frequentieverdeling van de duiktijden van de Dodaars buiten het broedseizoen

Het beetpercentage aan vis was 23% (n=179). Gedoken werd op 0,5-5 meter vanaf de oever. Dit was niet het geval in de strenge winter van 1984/85 toen de Dodaarzen vanwege de ijsbedekking gedwongen waren verder uit de kant te fourageren.

Dit had hogere duiktijden tot gevolg omdat er ook onder het ijs werd gedoken. Ook de zwemtijden gingen omhoog.

De gemiddelde zwemtijd bedroeg 13,8 ± 8,5 seconden (n=129). Door parasitaire gedragingen van zowel Kokmeeuw als Meerkoet (vooral tijdens perioden met ijsbedekking, kwamen verkorte zwemtijden voor. Deze zijn niet in het gemiddelde opgenomen. Wat gebeurt er namelijk als de Kokmeeuw op een Dodaars afvliegt? De Dodaars duikt om zijn prooi te behouden!

Bij actief fourageren werden 1-4 duiken/ minuut uitgevoerd (gemiddeld 2 duiken per minuut, berekend door combinatie van duik- en zwemtijden). Naast duikend fourageren werd er ook op het oog gejaagd; de Dodaars maakt dan een zeer zenuwachtige indruk.

Discussie

Het registreren van duiktijden is niets nieuws. Zowel het Duitse Handbuch (Glutz et al. 1971) als het Britse Handbook (Cramp en Simmons 1977) geven duiktijden op voor de Dodaars. Bandorf (1965, uit Glutz et al. 1971) geeft duiktijden van 2-33 sec op, met een gemiddelde van 13,7 sec (n=240). In het Handbook geeft Bandorf (1970, uit Cramp en Simmons 1977), 10-25 sec, op zonder gemiddelde. Mester (1959, uit Glutz et al. 1971) geeft voor 220 metingen een gemiddelde van 14 sec, met als hoogste waarde 26 sec. Het gemiddelde dat door mij op de Ploegstraat werd gevonden (\bar{x} =15,8 sec) is dus iets hoger dan wat Bandorf en Mester opgeven. Ook het verschil in uiterste waarde van de duiktijden is op de Ploegstraat groter, namelijk 5-38 seconden.

Een nieuwe dimensie wordt toegevoegd door het registreren van de zwemtijden. Hierdoor is het mogelijk de duikfrequentie te berekenen (= het aantal duiken per tijdseenheid). Eerdere metingen aan Brilduikers op de Lansard (gemeente Veldhoven) gaf voor een onv. ♂ een duikfrequentie van 1,8 duiken/ minuut (Bos et al. 1984). Ondanks het verschil in lichaamsgrootte is de duikfrequentie van 2 duiken/ minuut voor Dodaars nagenoeg gelijk aan die van de getimede Brilduiker.

Het beetpercentage aan vis (23%) lijkt hoog. In de winter is het echter normaal dat 40-50% van het voedsel uit vis bestaat (Bandorf 1970, uit Cramp en Simmons 1977). Op de vraag van Wouters (1984) of er, buiten zijn waarneming van een fanatiek vissende Dodaars, in de Kempen nog meer specifiek visetende Dodaarzen worden waargenomen, kan alleen maar positief gereageerd worden. Iedere Dodaars is in staat zich langdurig met vis te voeden. Wouters (1984) vergeet echter de datum van zijn waarneming te vermelden. 's Zomers eten Dodaarzen namelijk nagenoeg geen vis maar waterinsecten en hun larven (Bandorf).

Literatuur

- Bos, J., C. Mulder, E. van Asseldonk 1984. Waarnemingen aan Brilduikers. (ongepubliceerd verslag)
- Cramp, S. en K.E.L. Simmons 1977. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, Deel 1. Oxford, Londen en New York.
- Glutz von Blotzheim, U.N., K.M. Bauer en E. Bezzel 1971. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Deel 1. Frankfurt am Main.
- Vlug, J.J. 1983. De Fuut (*Podiceps cristatus*). Wetenschappelijke mededelingen KNNV 160, Hoogwoud.
- Wouters, P. 1984. Vissende Dodaars. Blauwe Klauwier 10(1): 24

Adres: Oranjelaan 6, 6043 GL Roermond.

WINDRICHTINGSVOORKEUR BIJ DE NESTPLAATSKEUZE VAN DE HUISZWALUW

Jack Bos

Inleiding

In Noord-Brabant zijn regelmatig tellingen van Huiszwaluwen uitgevoerd. In een groot aantal gevallen is daarbij ook de neststand met betrekking tot de richting genoteerd. In dit artikel wordt een analyse gegeven van deze nestgegevens. Drie vragen staan centraal:

1. Vertoont de Huiszwaluw een voorkeur voor een bepaalde richting wat betreft de neststand;
2. Komen de gegevens over de neststand overeen met die in de literatuur;
3. Zijn een eventuele richtingsvoorkeur en veranderingen hierin in de loop van de tijd te relateren aan de achteruitgang van de Huiszwaluw.

Methode

Het materiaal bestaat uit de resultaten van de Huiszwaluw tellingen die zijn uitgevoerd door de vogelwerkgroepen De Kempen en West-Brabant, waarvan de deelnemers de windrichtingen hebben genoteerd. In de steden Eindhoven en Breda zijn respectievelijk in de periode 1982-1985 en 1978-1985 jaarlijks tellingen verricht. In de periode 1984-1985 zijn bovendien in de Kempen respectievelijk 18 en 16 dorpen geteld en in West-Brabant respectievelijk 26 en 25. Voor de methode van tellen wordt verwezen naar Veenhuizen (1986). De windrichting is genoteerd in vier klassen, namelijk N, O, Z, en W, en heeft betrekking op de gevelzijde van het gebouw waaraan het nest gesitueerd is. Bij de analyse van de gegevens is uitgegaan van de nul hypothese dat de Huiszwaluwen geen enkele voorkeur hebben voor een bepaalde windrichting. Indien de windrichting geen invloed heeft op de nestplaatskeuze, zou men een homogene verdeling verwachten over de vier windrichtingen. Deze homogeniteit werd statistisch getoetst met behulp van de chi-kwadraattoets (X^2) met een 5% eenzijdig significantiegebied.*

Resultaten

In totaal zijn 4622 nesten geregistreerd. De verdeling van het aantal Huiszwaluw nesten over de windrichtingen is weergegeven in tabel 1.

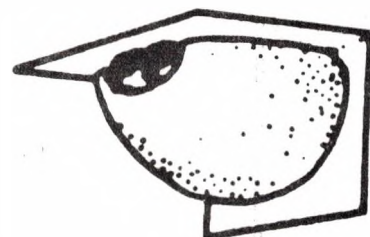
* zie voor een korte verklaring de "noot" aan het einde van dit artikel

Tabel 1. Verdeling van het aantal Huiszwaluwnesten over de vier windrichtingen.

Lokatie	Windrichting				Totaal	X ²	Afwijking van homogeniteit
	N	O	Z	W			
Eindhoven 1982	43	37	32	28	140	3,60	niet significant
Eindhoven 1983	32	39	34	24	129	3,61	niet significant
Eindhoven 1984	33	21	19	24	97	4,74	niet significant
Eindhoven 1985	17	21	15	11	64	3,24	niet significant
Breda 1978	115	90	56	43	304	42,19	significant (p<0,005)
Breda 1979	104	74	49	44	271	33,50	significant (p<0,005)
Breda 1980	71	46	41	38	196	13,84	significant (p<0,005)
Breda 1981	55	49	37	32	173	7,78	niet significant
Breda 1982	47	42	20	31	140	12,40	significant (p<0,01)
Breda 1983	27	34	16	26	103	6,39	niet significant
Breda 1984	15	15	11	16	57	1,03	niet significant
Breda 1985	10	13	10	9	42	0,85	niet significant
De Kempen 1984	147	178	123	134	582	11,65	significant (p<0,01)
De Kempen 1985	84	112	129	66	391	24,31	significant (p<0,005)
West-Brabant 1984	323	310	297	149	1079	73,32	significant (p<0,005)
West-Brabant 1985	224	275	208	147	854	39,09	significant (p<0,005)
Totaal	1347	1356	1097	822	4622	165,7	significant (p<0,005)

Uit tabel 1 blijkt voor het totaal aantal nesten dat er een significante afwijking bestaat van een homogene verdeling. De Huiszwaluw heeft dus een voorkeur voor een bepaalde windrichting. De getallen in tabel 1 laten zien dat deze voorkeur de noord- en oostzijde betreft. De voorkeur komt het meest tot uitdrukking bij de Huiszwaluwen die in dorpen broeden. In Eindhoven werd geen significante voorkeur gevonden. Voor Breda geldt, dat tijdens de afname van het aantal Huiszwaluwen in de loop van de tijd steeds minder sprake is van een voorkeur.

Een factor die van invloed kan zijn op de verdeling van de windrichtingen is de ongelijke beschikbaarheid van nestgelegenheid met betrekking tot zowel de ligging als de lengte van de gevels van de gebouwen. Dit probleem kan vermeden worden door de aantallen van tegenoverliggende windrichtingen met elkaar te vergelijken (Bell 1983). Indien bijvoorbeeld een groep gebouwen of de straten van een wijk overwegend in een bepaalde richting liggen, dan moet de voorkeur het meest tot uitdrukking komen in het verschil tussen de tegenoverliggende zijden van de gebouwen waaraan de nesten zich bevinden. Een overzicht van deze vergelijking wordt weergegeven in tabel 2.

Tabel 2. Vergelijking van het aantal nestplaatsen met tegenoverliggende windrichtingen ten opzichte van elkaar.

Lokatie	Noord : Zuid		Oost : West	
	χ^2	Vershil	χ^2	Vershil
Eindhoven 1982	1,61	niet significant	1,25	niet significant
Eindhoven 1983	0,06	niet significant	3,57	niet significant
Eindhoven 1984	3,77	niet significant	0,20	niet significant
Eindhoven 1985	0,13	niet significant	3,13	niet significant
Breda 1978	20,36	significant (p<0,005)	16,64	significant (p<0,005)
Breda 1979	19,77	significant (p<0,005)	7,63	significant (p<0,01)
Breda 1980	8,06	significant (p<0,005)	0,76	niet significant
Breda 1981	3,52	niet significant	3,57	niet significant
Breda 1982	10,88	significant (p<0,005)	1,66	niet significant
Breda 1983	2,81	niet significant	1,07	niet significant
Breda 1984	0,62	niet significant	0,03	niet significant
Breda 1985	0	niet significant	0,73	niet significant
De Kempen 1984	2,13	niet significant	6,21	significant (p<0,025)
De Kempen 1985	9,51	significant (p<0,005)	11,81	significant (p<0,005)
West-Brabant 1984	1,09	niet significant	56,47	significant (p<0,005)
West-Brabant 1985	0,59	niet significant	38,82	significant (p<0,005)
Totaal	25,57	significant (p<0,005)	130,9	significant (p<0,005)

Tabel 2 geeft een kleiner aantal lokaties met een significante afwijking van een homogene verdeling dan tabel 1. In combinatie met de getallen uit tabel 1 blijkt dat de verschillen betrekking hebben op een voorkeur voor respectievelijk de noord- en oostzijde. Voor de noord:zuid-richting blijkt hoofdzakelijk in de eerste teljaren van Breda een significante voorkeur voor de noordzijde. Voor de oost:west-richting blijkt zowel voor de tellingen van Breda als van de Kempen en West-Brabant een significante voorkeur voor de oostzijde. In Eindhoven werd evenals in tabel 1 geen significante voorkeur gevonden.

Discussie

Alvorens de resultaten te bespreken dient vermeld te worden dat bij het opstellen van de nulhypothese ervan uitgegaan is dat de tellers niet selectief te werk zijn gegaan. Indien men bijvoorbeeld alleen bezoeken brengt aan plaatsen waar men Huiszwaluwen verwacht of ieder jaar alleen dezelfde omgeving telt, kan dit een vertekend beeld geven.

Uit de resultaten blijkt dat de nesten niet homogeen verdeeld zijn over de verschillende windrichtingen. Het noordoosten heeft een voorkeur. Deze conclusie sluit aan bij enkele andere onderzoeken met betrekking tot de windrichtingsvoorkeur bij de nestplaatskeuze van de Huiszwaluw. Een overzicht wordt gegeven in tabel 3.

Tabel 3. Literatuur betreffende de windrichtingsvoorkeur bij de nestplaats keuze van de Huiszwaluw.

Auteur	Lokatie	aantal nesten	Voorkeur
Bell	Derwentside (Engeland) 1981	261	significant voor de noord- en oostzijde
Van den Bossche	Gent (Belgie) 1971	375	significant voor noord-oost en zuid-oost
Devriese	Wemmel (België) 1981	61	significant voor de oost- en zuidzijde
Dieperink	Het Gooi 1979	486	significant voor de noordzijde
Hazevoet	regio Amsterdam 1981	405	significant voor de noord- en oostzijde
Kruysbergen	Alphen 1983	57	niet significant

Uit onderzoekingen van o.a. Lind (1960) en Bouldin (1959) is gebleken dat de selectie van nestplaatsen zowel door een groot aantal ecologische factoren als door gedragsfactoren wordt beïnvloed. Tevens bestaat er bij de Huiszwaluw een duidelijke tendens om te nestelen in een situatie, die zorg draagt voor een zo constant mogelijke omgeving en aldus de eieren en jongen beschermt tegen extreme (weers)omstandigheden (Lind 1960). In dit kader past een mogelijke verklaring voor de voorkeur die Huiszwaluwen aan de dag leggen voor het nestelen aan de noordzijde van gebouwen. Omdat in Nederland de wind meestal uit het westen waait en de regenrichting zuidwest is, is het begrijpelijk dat de Huiszwaluw de beschermde kant van een gebouw kiest. Door het nest aan de noordoostzijde te plaatsen wordt voorkomen dat de regen door het vlieggat naar binnen waait.

De tendens die in de tellingen van Breda tot uitdrukking komt, namelijk dat de voorkeur voor de noordoostzijde steeds minder wordt naarmate de populatiegrootte afneemt, houdt mogelijk verband met het sociale gedrag van Huiszwaluwen. De vogels neigen naar elkaar toe te trekken en hebben de gewoonte om in losse kolonies te nestelen. Dit zou een aantal paren ertoe kunnen bewegen om geschikte nestplaatsen te laten vallen om zodoende in de buurt te blijven van andere paren. In dit verband is het misschien zinvol om de significantie van kolonies te toetsen. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen welke rol de windrichting speelt ten opzichte van andere voorwaarden die van invloed zijn op de nestplaatskeuze van de Huiszwaluw.

Literatuur

- Bell, C. 1983. Factors influencing nest-site selection in House Martins. *Bird Study* 30: 233-237.
- Bouldin, L.E. 1959. Survey of House Martin colonies in East Lancashire. *Brit. Birds* 52: 141-149.
- Bossche, L. Van den 1972. Bijdrage tot de ecologie van de Huiszwaluw. Proefschrift Rijksuniversiteit Gent.
- Devrieze, H. 1982. Huiszwaluwen in Wemmel. *Ornis Flandria* 3 : 121-125.
- Dieperink, P.W. 1980. Huiszwaluw telling 1979. *De Korhaan* 14(2): 51-56.
- Hazevoet, K. 1983. De Huiszwaluw telling in de regio Amsterdam in 1981 en 1982. *De Graspieper* 3: 8-13.
- Kruysbergen, W. Van 1983. Onderzoek naar Huiszwaluwnesten. *De Oude Ley* 5: 22-24.
- Lind, E.A. 1960. Zur Ethologie und Ökologie der Mehlschwalbe *Delichon u. urbica* (L.). *Ann. Soc. Bot. Fenn. Vanamo* 21(2): 1-123.
- Veenhuizen, W. 1986.

Noot

In het bovenstaande artikel wordt gebruik gemaakt van de chi-kwadraat toets. Dit is een statistische toets, waarmee nagegaan kan worden of een waargenomen verwachte verdeling afwijkt. In het Huiszwaluw artikel bestaat de waargenomen verdeling uit het vastgestelde aantal Huiszwaluw-nesten per windrichting. Omdat als nulhypothese een gelijkmatige verdeling van de nesten over de windrichtingen is geformuleerd, geldt als verwachte verdeling:

in iedere richting evenveel nesten.

Een voorbeeld:

	windrichting				Totaal
	N	O	Z	W	
waargenomen verdeling	47	32	51	30	160
verwachte verdeling	40	40	40	40	160
afwijking	+7	-8	+11	-10	

De grootte chi-kwadraat wordt nu als volgt berekend:

$$\text{chi-kwadraat} = \frac{7^2}{40} + \frac{8^2}{40} + \frac{11^2}{40} + \frac{10^2}{40} = 8,35$$

De waarde van chi-kwadraat (hier: 8,35) kan in een tabel opgezocht worden. In dit voorbeeld blijkt, dat de kans dat de waargenomen verdeling overeenkomt met de verwachte verdeling, slechts 1-5 % bedraagt. Dit wordt aangeduid met $p < 0,05$ (ofwel: $p < 5\%$). Omdat de kans zo klein is, zeggen we dat de waargenomen verdeling significant afwijkt van de verwachte verdeling met als significantie-nivo 5%.

ACHTERUITGANG VAN DE ROODBORSTTAPPUIT ALS BROEDVOGEL IN DE KEMPEN

Tom Heijnen

Inleiding

In Nederland is de Roodborsttapuit altijd een karakteristieke broedvogel geweest van het agrarisch cultuurland op de zandgronden. De soort broedt tevens op heidevelden en in de duingebieden. Het Nederlandse broedbestand werd in de zeventiger jaren geschat op 2400-2600 paren (Teixeira 1979)*.

Een groot deel hiervan kwam in de provincie Noord-Brabant voor: volgens een globale schatting 35-50 % (eigen gegevens).

Onmiskenbaar gold destijds de uitspraak, dat Brabant hét Roodborsttapuitbolwerk van Nederland was. Sinds het eind van de zeventiger, begin tachtiger jaren is evenwel in grote delen van Nederland een sterke achteruitgang vastgesteld (Van Duren 1985, Nuyten 1986, Hustings in prep.). Voor mij waren deze berichten aanleiding, om de cijfers over het voorkomen van de Roodborsttapuit uit een deel van Brabant, de Kempen, op een rijtje te zetten.

In dit artikel wordt ingegaan op de aantalsveranderingen van de Roodborsttapuit in het Kempische cultuurland en de Kempische natuurterreinen in de periode 1975 - 1985.

Methode

1. Het agrarische cultuurland

1975-1979. Op enkele gebieden na zijn er in deze periode geen systematische inventarisaties verricht. Bovendien is het belangrijk vast te stellen, dat er toen nauwelijks in het agrarische gebied werd gevogeld. De geregistreerde Roodborsttapuiten betreffen derhalve in hoofdzaak incidentele waarnemingen c.q. toevalstreffers.

Beoordeling inventarisatie t.a.v. Roodborsttapuit: vrij tot zeer onvolledig (30-50 % gemist).

Oppervlakte waarop de waarnemingen betrekking hebben: ca 45.000 ha agrarisch gebied.

Bron: VWG De Kempen (Bakermans 1979).

1982. In totaal werden 67 agrarische telgebieden van gemiddeld ca 380 ha op een systematische wijze onderzocht op het voorkomen van een beperkt aantal soorten. De bezoekingensintensiteit was met 1-5 bezoeken variabel en

* De bovengrens van deze schatting lijkt mij overigens aan de lage kant. Ik zou het bestand rond 1975 op 2500-4000 paren willen stellen.

vaak gering. Daar staat tegenover, dat de methode van inventarisatie speciaal op soorten als de Roodborsttapuit gericht was. Beoordeling inventarisatie t.a.v. Roodborsttapuit: vrij volledig (20-30% gemist).

Oppervlakte onderzocht: ca 25.500 ha agrarisch gebied.

Bron: VWG De Kempen (deels gepubliceerd in Bakermans 1984).

1983-1985. De gegevens uit deze periode zijn gebaseerd op systematische inventarisaties van 79 agrarische telgebieden volgens de methode van de PPD Noord-Brabant (Heijnen et al. 1986). De gebiedsindeling was identiek aan die in 1982. Het aantal bezoeken per gebied bedroeg voor vrijwel alle gebieden 3-4. De tellingen waren speciaal op vogelsoorten als de Roodborsttapuit gericht.

Beoordeling inventarisatie t.a.v. Roodborsttapuit: vrij volledig tot zeer volledig (10-20 % gemist).

Oppervlakte onderzocht: ca 30.000 ha agrarisch gebied.

Bron: VWG De Kempen en PPD Noord-Brabant ("avifauna onderzoek midden en oost Brabant").

2. De natuurterreinen

Het aantal natuurterreinen, dat gedurende tenminste drie jaren/periodes onderzocht is, is gering. Er zijn slechts drie terreinen, die hieraan beantwoorden en waar Roodborsttapuiten voor komen:

Cartierheide (Eersel, ca 170 ha heide). Jaarlijks op Roodborsttapuiten geteld in de periode 1975-1985 door Marco Bakermans.

Strabrechtse Heide (Heeze ca 1000 ha heide). Onderzocht in drie periodes, te weten 1968-1970, 1971-1973 en 1978-1980 (samenvatting in Bruinsma 1983). Tijdens een periode (van drie jaar) werd het terrein één keer onderzocht. De volledigheid van de inventarisaties ten aanzien van de Roodborsttapuit is onbekend.

Groote Heide (ten westen van Soerendonk, ca 200 ha heide). Systematisch onderzocht in 1974-1976 (Heijnen, ongepubl.). Niet-systematische waarnemingen, die waarschijnlijk een redelijk volledig beeld geven wat de Roodborsttapuit betreft, zijn verzameld in 1976-1979 (Jan van der Winden en Tom Heijnen).

3. Kaalkappen en brandvlakten

Behoudens enkele incidentele waarnemingen zijn geen gegevens over het voorkomen van de Roodborsttapuit op kaalkappen en brandvlakten bekend.

4. Interpretatiecriterium

Vanwege het geringe aantal bezoeken aan de telgebieden werd het volgende criterium gehanteerd voor het bepalen van een territorium ("paar"): tenminste één waarneming van een adult mannetje en/of vrouwtje in de periode half april - half juli. Dit criterium verschilt iets van het Handboek voor Vogelinventarisatie (Hustings et al. 1985), volgens welke eenmalige waarnemingen pas vanaf eind april meegerekend mogen worden en waarbij eenmalige waarnemingen van een (niet zingend) mannetje of een vrouwtje niet meetellen.

Omdat de doortrek van Roodborsttapuiten in Nederland gering is en, voor zover bekend, vrijwel volledig voor half april en na half augustus plaats vindt, zal dit criterium in slechts een gering aantal gevallen tot het meetellen van doortrekkers geleid hebben. Dit wordt bevestigd door het ervaringsfeit, dat bijna alle vroege voorjaarswaarnemingen door latere territoriumwaarnemingen worden gevolgd.

Het aandeel vogels, dat tijdens de tellingen is gemist, is onbekend. Hoewel Thissen (1983) een trefkans opgeeft, die tussen de 20 en 60 % per bezoek ligt, bestaat de indruk, dat de systematische tellingen in 1982 en 1983-1985 als gevolg van de methodiek ("actief inventariseren") in een hogere trefkans hebben geresulteerd. Een zeer grove inschatting van het percentage gemiste paren is reeds hierboven gegeven.

Resultaten

1. Het agrarisch cultuurland

Aantalsveranderingen

Het aantal paren in het gehele cultuurland in de Kempen wordt voor de periodes 1975-1979, 1982 en 1983-1985 op respectievelijk 250-350, 140-160 en 70-80 geschat (tabel 1).

Tabel 1. Vastgesteld aantal paren van de Roodborsttapuit in delen van het agrarische cultuurland van de Kempen, met schattingen voor het gehele cultuurland (45.000 ha).

periode	oppervlakte onderzocht	paren geteld	paren geschat
1975-1979	45.000 ha	177	250-350
1982	25.000 ha	62-66	140-160
1983-1985	30.000 ha	39-43	70-80

De achteruitgang van de Roodborsttapuit in het agrarische gebied zou uit deze schattingen afgeleid kunnen worden. Dit is echter een ruwe methode. Ik prefereer een andere benadering, namelijk door de gegevens van de gebieden te nemen, die zowel in periode "1" als in periode "2" geteld zijn. Drie mogelijkheden doen zich hierbij voor, waarbij ik de gegevens uit 1975-1979 als vlakdekkend beschouw (maar niet als volledig, zie Methode).

- A. Het vergelijken van de telgebieden, die zowel in 1982 als in 1983-1985 zijn onderzocht (50 telgebieden, ca 19.000 ha) ten opzichte van elkaar en ten opzichte van 1975-1979.
- B. Het vergelijken van alle telgebieden die in 1982 zijn onderzocht, (67 telgebieden, ca 25.500 ha) ten opzichte van 1975-1979.
- C. Het vergelijken van alle telgebieden die in 1983-1985 zijn onderzocht (79 telgebieden, ca 30.000 ha) ten opzichte van 1975-1979.

* Onderzocht is in dit geval niet het juiste woord; zie Methode

De volgens deze methode bepaalde aantalsvergelijkingen zijn weergegeven in tabel 2.

Tabel 2. Vergelijking van het aantal Roodborsttapuit-paren in het agrarisch cultuurland van de Kempen volgens drie methoden (zie tekst).

Methode	1975-1979	1982	1983-1985
A. aantal paren	88-91	53-57	25-26
% t.o.v. 1975-79		61%	28%
B. aantal paren	118-121	62-66	
% t.o.v. 1975-79		53%	
C. aantal paren	136-139		39-43
% t.o.v. 1975-79			30%

Rekening houdend met ondertellingen in 1975-1979 van 30-50%, in 1982 van 20-30% en in 1983-1985 van 10-20% (zie methode) kan de volgende schatting van het procentuele aantalsverloop gegeven worden (tabel 3).

Tabel 3. Geschat procentueel aantalsverloop van het aantal Roodborsttapuit-paren in het agrarisch cultuurland van de Kempen.

	1975-1979	1982	1983-1985
% ten opzichte van 1975-79	100%	40-55%	20-25%

De achteruitgang van de soort bedroeg met andere woorden in de periode 1975-1985 zo'n 75-80 %. Dit komt neer op een gemiddelde jaarlijkse achteruitgang van 14-16 %.

Dichtheidsveranderingen

De aantalsveranderingen hebben uiteraard geleid tot veranderingen in de dichtheid van de Roodborsttapuit (tabel 4).

Tabel 4. Geschatte dichtheidsveranderingen van de Roodborsttapuit in het agrarische cultuurland van de Kempen (45.000 ha, gebaseerd op gegevens in tabel 1).

	1975-1979	1982	1983-1985
gemiddelde dichtheid (aantal paren/100 ha)	0.56-0.78	0.31-0.36	0.16-0.18

Gemeten in een vierkant van 100 ha, kwamen in 1975-1979 nog regelmatig dichtheden voor van 3-5 paren/100 ha. In 1982 was dat al beduidend minder het geval en in 1983-1985 kwamen dergelijke dichtheden slechts op enkele plaatsen voor. De hoogste dichtheden in een telgebied (gemiddeld ca 380 ha) bedroegen in de drie periodes 1.5-2.5, 1.0-1.4 en 0.6-1.0 paren/100 ha. In tabel 5 zijn gegevens opgenomen over de verdeling van de telgebieden - in procenten van het totaal aantal onderzochte telgebieden - over het aantal paren, dat in een telgebied is vastgesteld.

Tabel 5. Frequentieverdeling van het aantal telgebieden over het geteld aantal Roodborsttapuit-paren per telgebied, in procenten van het aantal onderzochte telgebieden, in het agrarische cultuurland van de Kempen.

aantal paren in een telgebied	1975-1979	1982	1983-1985
0	28 %	46 %	68 %
1	30 %	33 %	20 %
2	19 %	9 %	9 %
3	16 %	7 %	1 %
4	3 %	3 %	-
5	2 %	1 %	-
6	-	-	1 %
7	-	-	-
8	1 %	-	-
9	-	-	-
10	1 %	-	-

Hoewel het aantal paren met name in 1975-1979 aanzienlijk onderteld zal zijn, geeft de tabel overtuigend aan, dat het gemiddelde aantal paren in een telgebied sterk is afgenomen. In 1975-1979 kwamen vaak drie of meer paren per telgebied voor (min. 23%). In 1982 was dit gedaald tot 11% en in 1983-1985 tot slechts 2% ! Gelijktijdig nam het aandeel telgebieden zonder Roodborsttapuiten toe van maximaal 28% in 1975-1979 tot 68% in 1983-1985.

2. Natuurgebieden

Het aantal gegevens over aantalsveranderingen in natuurgebieden in de Kempen is gering. De beschikbare gegevens zijn weergegeven in de tabellen 6,7 en 8.

Tabel 6.. Aantalsverloop van de Roodborsttapuit op de Cartierheide.

	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
aantal paren	1	2	4	6-7	12	8	4-5	4	2-3	6	12
aantal ongepaarde ♂♂	?	?	?	1	-	1	1	2	1	-	-

Tabel 7. Aantalsverloop van de Roodborsttapuit op de Strabrechtse Heide.

	1968-1970	1971-1973	1978-1980
aantal paren	6	2	16

Tabel 8. Aantalsverloop van de Roodborsttapuit op de Groote Heide.

	1974	1975	1976	1977	1978	1979
aantal paren	-	-	1-2	2	3	3

In alle gevallen is een toename te zien aan het eind van de zeventiger, begin tachtiger jaren ten opzichte van halverwege de jaren zeventig. Het aantalsverloop op de Cartierheide vertoont evenwel een daling in de jaren 1981-1983 en een hernieuwde opleving vanaf 1984. Gebiedsfactoren zijn in dit terrein echter niet uit te sluiten, omdat geregeld beheerswerkzaamheden worden uitgevoerd.

Ervaringen in andere terreinen bevestigen het beeld van een toename van de soort in natuurterreinen vanaf het eind van de zeventiger jaren.

Behalve het feit, dat de Roodborsttapuit in natuurgebieden is toegenomen terwijl de soort in het agrarische gebied achteruit ging, is het voorts opvallend dat de dichtheden ten opzichte van het agrarische gebied hoog tot zeer hoog te noemen zijn, bijvoorbeeld op de Cartierheide tot maximaal 7 paren/100 ha en op de Strabrechtse Heide 1.6 paren/100 ha in 1978-1980.

3. Het agrarische cultuurland en de natuurterreinen: een totaalbeeld

Het merendeel van de Roodborsttapuitparen in de Kempen heeft altijd in het agrarische cultuurland gebroed. Door de afname van de soort in dit landschapstype is het aandeel "heide-Roodborsttapuiten" toegenomen, mede door een toename in de heideterreinen zelf.

Het totaal aantal paren in het agrarisch gebied over de drie periodes kan redelijk goed ingeschat worden. Voor wat de natuurgebieden (heideterreinen en ook kaalkappen en brandvlakten) betreft is dit minder goed het geval. Op basis van de hierboven genoemde gegevens, aangevuld met informatie van de overige natuurgebieden, heb ik geprobeerd ook het aantal paren in de natuurgebieden globaal in te schatten (tabel 9).

Tabel 9. Geschat aantal paren van de Roodborsttapuit in de Kempen.

aantal paren in:	1975-1979	1982	1983-1985
1. agrarische cultuurland	250-350	140-160	70-80
2. natuurgebieden	35- 45	45- 60	55-70
3. totale Kempen	285-395	185-220	125-150

Het aandeel Roodborsttapuiten in natuurterreinen nam sterk toe van 10-15% in 1975-1979 tot 40-50% in 1983-1985.

Discussie

De reproductie-kapaciteit van de Roodborsttapuit is hoog: één paar brengt per seizoen 5-10 jongen groot (Agatho 1960, Bijlsma 1978, Frankevoort en Hubatsch 1966). In 1978 stelde Bijlsma (1978), dat er op grond van de hoge reproductie-kapaciteit, de zachte winters en de uitbreiding naar en toename in de landbouwgebieden op korte termijn een verdere toename van de Roodborsttapuit verwacht kon worden. Het tegendeel blijkt echter het geval te zijn geweest. In het agrarische cultuurland van de Kempen nam de soort in 8-10 jaar tijd af met 75-80%. Daar staat een toename in de natuurgebieden tegenover, maar die is onvoldoende om het verlies in het agrarisch gebied te compenseren. Twee interessante vragen komen nu naar voren:

- (1) waarom nam de Roodborsttapuit in het agrarisch cultuurland af, en
- (2) waarom vond er, min of meer gelijktijdig, een toename plaats in de natuurgebieden.

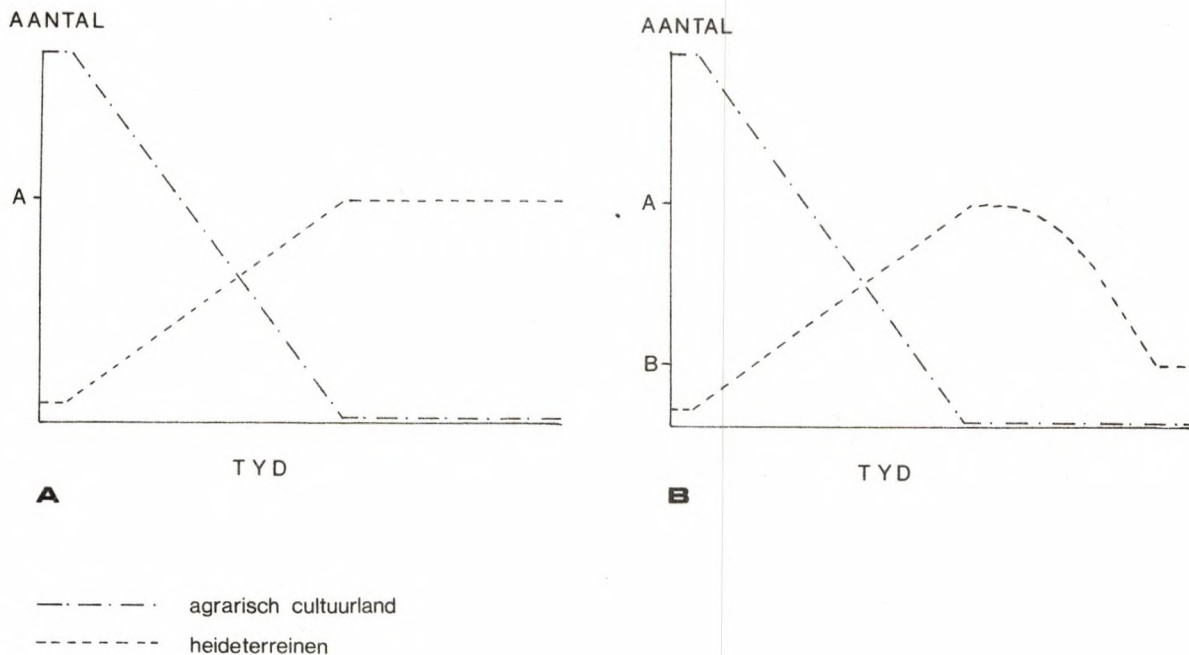
De afname in het agrarische gebied valt voor wat de Kempen betreft samen met een sterke toename van de snijmaisteelt. Daardoor zijn allerlei graslandtypen, inclusief met gras begroeide slootkanten, verdwenen. Op veel plaatsen is voorts sprake van het opruimen van sloten, het schaven van slootkanten, het rooien van laanbeplantingen en houtwallen en intensivering van de mestgift op het land. Als gevolg hiervan is het aantal geschikte habitats ongetwijfeld sterk gedaald, vooral door het verdwijnen van nestplaatsen (slootkanten, dijken en andere hellinkjes met een zekere minimale vegetatiehoogte; Agatho 1960, Bijlsma 1978) en mogelijk ook door een afname van het voedselaanbod (insecten, Greig Smith en Quicke 1983). De genoemde factoren verklaren tenminste gedeeltelijk de afname van de Roodborsttapuit in het cultuurland.

Het is niet uit te sluiten, dat factoren in het mediterrane overwinteringsgebied (Zink 1973) eveneens een rol spelen. In dit verband is het interessant om na te gaan, of er in Groot-Brittannië van een achteruitgang sprake is. De soort is daar namelijk grotendeels standvogel (Phillips en Greig-Smith 1980).

De aantalstoename op de heidevelden kan in samenhang met de afname in het cultuurland verklaard worden. Volgens een theorie van Fretwell en Lucas (1970) kiezen vogels dat habitattypen uit, dat de meeste reproductie oplevert (of beter gezegd: de hoogste "fitness" geeft).

Als de geschiktheid van het cultuurland daalt, kan op een bepaald nivo een stadium bereikt worden, dat het beter voor een Roodborsttapuit-paar is om op een, voorheen minder geschikt, heideterrein te gaan broeden. Bij een verdergaande verslechtering kan dat tevens voor een tweede paar gelden, ondanks het feit dat er al een paar aanwezig is, enzovoort. Deze hypothese laat één aspect onbesproken: wat gebeurt er op het moment, dat alle of vrijwel alle Roodborsttapuiten uit het agrarische cultuurland zijn verdwenen? Twee theoretische mogelijkheden doen zich hierbij voor.

Figuur 1. Hypothetisch aantalsverloop van de Roodborsttapuit op heideterreinen bij afname in het agrarische cultuurland (zie tekst).
 (a) de reproductie op de heideterreinen bij aantalsnivo A compenseert de sterfte
 (b) de reproductie op de heideterreinen bij aantalsnivo A compenseert de sterfte niet; deze compensatie treedt pas op bij een lager nivo B.

- (1) Als de reproductie van de heideparen op dat moment groot genoeg is om de mortaliteit te compenseren, zal het aantal op het zelfde nivo blijven (figuur 1a). Dit veronderstelt overigens, dat de totale (Kempische) populatie door een factor buiten het gebied wordt beperkt, bijvoorbeeld door sterfte in het overwinteringsgebied. Anders zou het aantal heide-paren immers al op het betreffende hoge nivo hebben gelegen.
 - (2) Als de reproductie van de heide-paren op dat moment onvoldoende is om de mortaliteit te compenseren, zal het aantal paren afnemen totdat er een nivo wordt bereikt, dat de reproductie weer hoog genoeg is als gevolg van een afgenomen concurrentie tussen de paren (figuur 1b).
- Inventarisaties in de komende jaren zullen moeten uitwijzen, hoe de stand van de Roodborsttapuit zich ontwikkelt en of deze ontwikkeling met behulp van een van de hypothesen verklaard kan worden.

Samenvatting

In dit artikel worden gegevens beschreven van inventarisaties van de Roodborsttapuit in de Kempen. In het agrarische cultuurland (ca 45.000 ha) nam de soort in de periode 1975-1985 af met 75-80%. In enkele natuurgebieden daarentegen werd in die periode een toename vastgesteld. De gemiddelde dichtheid in het agrarische gebied daalde in die tien jaar van 0.56-0.78 paren/100 ha tot 0.16-0.18 paren/100ha. Op enkele heideterreinen werden zeer hoge dichtheden gevonden.

Het totaal aantal paren in de Kempen 1975-1979 wordt geraamd op 285-395, waarvan 10-15% in natuurgebieden. In 1983-1985 broedden er naar schatting 125-150 paren in de Kempen, waarvan 40-50% in natuurgebieden.

De afname van de Roodborsttapuit in het agrarische cultuurland wordt tenminste gedeeltelijk verklaard door de landbouwkundige ontwikkelingen in de Kempen. Voor het verklaren van de toename in de natuurgebieden worden twee modellen beschreven, die de achteruitgang in het agrarisch gebied als basis hebben.

Literatuur

- Agatho, Br. 1960. De Roodborsttapuit: een onderzoek naar zijn leefwijze en broedbiologie. Natuurhist. Genootsch. Limburg, Maastricht, 155 pp.
- Bakermans, M. 1979. De Roodborsttapuit in de Kempen. VWG De Kempen, Veldhoven, 20 pp.
- Bakermans, M. 1984. Inventarisatie van enige broedvogels in het agrarisch gebied van de Kempen, 1982. Blauwe Klauwier 10(1): 37-48.
- Bruinsma, J. 1983. Inventarisatie van broedvogels op de Strabrechtse Heide 1968-1980. Roodborsttapuit 2(1): 31-37.
- Bijlsma, R. 1978. De reproductie-kapaciteit van de Roodborsttapuit, *Saxicola torquata*. Veldornith. Tijdschr. 1: 126-135.
- Duren, L. van 1985. Over de achteruitgang van de Roodborsttapuit ten noorden van Helmond. Roodborsttapuit 4(3):134-136.
- Frankevoort, W. & H. Hubatsch 1966. Unsere Wiesenschmätzer. Neue Brehm Bücherei, Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt, 96 pp.
- Fretwell, S. & H.L. Lucas 1970. On territorial behaviour and other factors influencing habitat distribution in birds. Acta Biotheoretica 19:16-36.
- Greig-Smith, P.W. & D.L.J. Quicke 1983. The diet of nestling Stonechats. Bird Study 30: 47-50.
- Heijnen, T., F. Post & J. van der Winden 1986. Avifauna-onderzoek midden en oost Brabant - interimrapportage. PPD Noord-Brabant, Den Bosch.
- Hustings, M.F.H. et al. 1985. Vogelinventarisatie. Pudoc, Wageningen, 495pp
- Nuyten, A. 1986. Het voorkomen van de Roodborsttapuit als broedvogel in West-Brabant. Roodborsttapuit 5(2/3): Zie artikel in dit nummer.
- Phillips, J.S. & P. Greig-Smith 1980. Breeding and wintering sites of Stonechats. Bird Study 27:255-256.
- Thissen, J. 1983. Trefkans Roodborsttapuit. De Mourik 9: 127-129.
- Zink, G. 1973. Der Zug europäischer Singvögel, 1. Vogelzug Verslag, Möggingen.

Adres: Boschdijk 1081, 5626 AG Eindhoven.

RESULTATEN VAN DE WINTERVOGELTELLING IN JANUARI 1986

Jan van der Winden & Tom Heijnen (PPD Noord-Brabant)

Inleiding

In januari 1986 is er wederom een wintervogeltelling gehouden, georganiseerd door de Provinciale Planologische Dienst van Noord-Brabant. Het is inmiddels de derde winter in successie, dat er een groot deel van het agrarische gebied in midden en oost Brabant op een aantal vogelsoorten is geteld. En zo langzamerhand begint het beeld van de verspreidig en aantallen van een aantal bij ons overwinterende vogelsoorten steeds duidelijker te worden. In dit artikel worden de resultaten van de telling in januari 1986 beschreven en vergeleken met de tellingen in januari 1984 en 1985.

Methode

De telling is beperkt tot het agrarische gebied van midden en oost Brabant. Het is niet mogelijk gebleken, om dit areaal tijdens een telling geheel te onderzoeken (tabel 1).

Tabel 1. Aantal onderzochte "wintervogelgebieden" in januari 1984, 1985 en 1986.

	1984	1985	1986
Aantal telgebieden	148 (56 %)	202 (77%)	150 (57 %)
Oppervlakte (km ²)	1317	1798	1335

De telling wordt gehouden in de maand januari. In dit tijdsbestek wordt ieder telgebied één keer onderzocht. De telling wordt uitgevoerd door tientallen vogelaars en twee vogelaars van de PPD, die dan full-time het veld in gaan. De in totaal 263 telgebieden zijn gemiddeld 890 ha groot en worden met de fiets of met de auto systematisch doorkruist. Over de telgebieden heen "loopt" een kilometerhok-grid, zoals dat aangegeven is op de topografische kaarten. Alle waarnemingen worden per kilometerhok genoteerd. In hoofdzaak worden zwanen, ganzen, roofvogels, meeuwen en kraaien geteld. Ook een aantal andere soorten wordt evenwel vaak genoteerd. Omdat de telsoorten overwegend makkelijk in het veld opvallen, is de onderzoeksnelheid (gemiddeld ongeveer 1 uur per 300 ha) redelijk hoog. Voor meer informatie over de methode van het onderzoek wordt verwezen naar de interim-rapportage over het avifauna-onderzoek (Heijnen et al.1986).

De telling in januari 1986

Figuur 1 geeft een globaal overzicht van de gebieden, die in januari 1986 zijn onderzocht. Het betreft in totaal 150 telgebieden met een totale oppervlakte van circa 1335 km². In figuur 1 zijn tevens de gebieden aangegeven, die tijdens het tellen geheel of gedeeltelijk met sneeuw waren bedekt. Dit is van belang bij het bekijken van de hieronder opgenomen verspreidingskaarten, omdat een gesloten sneeuwdek grote gevolgen kan hebben voor het voorkomen van vogels. Grote gaten in het verspreidingspatroon van een soort kunnen vaak hierdoor verklaard worden.

Het weer in januari 1986 zat tussen een strenge winter en een zachte winter in. Van 4 tot ongeveer 10 januari was er sprake van een gesloten sneeuwdek en koude. Ook aan het eind van de maand was dit het geval. Tussendoor is er wel wat sneeuw gevallen, maar meestal was die snel verdwenen. De waarnemingsomstandigheden waren over het algemeen matig tot goed. Het totaal aantal gebieden dat in 1986 is geteld is aanzienlijk minder dan in 1985. In tegenstelling tot voorgaande tellingen is echter in het rivierengebied een zeer groot, aaneengesloten oppervlak geteld.

Enkele resultaten1. Algemene wintervogels

De telresultaten zijn samengevat in de tabellen 2, 3, 4 en 5, waarin ook de gegevens van 1984 en 1985 zijn verwerkt. Veel interessante gegevens zijn hieruit te halen. In tabel 2 zijn de totaal aantallen per soort aangegeven, zoals vastgesteld tijdens de tellingen. Ook is de kilometerhokfrequentie vermeld. Dat is het percentage kilometerhokken (t.o.v. het totaal aantal getelde kilometerhokken) waarin de soort is vast gesteld.

Tabel 3 geeft een vergelijking van steeds twee tellingen (bijvoorbeeld 1984 en 1985). Daarbij is alleen gekeken naar de telgebieden, die tijdens beide tellingen zijn onderzocht. Het aantal exemplaren in dergelijke telgebieden is opgeteld en dat aantal is in de tabel opgenomen. Tabel 3 geeft m.a.w. een totaal beeld van de gebiedsdoorsnede van twee tellingen en heeft tot doel, om een juiste vergelijking te kunnen maken tussen twee tellingen.

Tabel 4 is feitelijk een iets andere versie van tabel 3. De aantallen uit tabel 3 zijn namelijk nu door de getelde oppervlakte gedeeld. Het resultaat is "aantal exemplaren/100 ha" (zie kolom "2 keer geteld"). Het zelfde is gedaan voor de gebieden, die slechts een keer geteld zijn, bijvoorbeeld of in 1984 of in 1985 (maar niet in 1984 én 1985). Het nut van deze dichtheidscijfers is, dat nu ingeschat kan worden of de doorsnede uit tabel 3 wel representatief is. Kijk hierbij naar de dichtheidsverhoudingen en niet zozeer naar de dichtheden zelf. Een doorsnede van de drie getelde winters is nog niet mogelijk.

Tenslotte is in tabel 5 een overzicht opgenomen van het aantal exemplaren per "presentie kilometerhok", dat is een kilometerhok waarin de betreffende soort tijdens de telling is waargenomen. Je zou deze maat kunnen opvatten als "groeps grootte" maar echt juist is dat niet. Beter zou het zijn om te spreken van "mate van concentratie".

In het hierna volgende is een selectie gemaakt van een aantal soorten, die talrijk zijn of interessante verspreidingspatronen te zien geven.

Van enkele van deze soorten is tevens een verspreidingskaartje opgenomen; bij de interpretatie hiervan dient men rekening te houden met de gebieden, die tijdens het tellen met sneeuw waren bedekt (figuur 1).

Tabel 2. Resultaten wintervogeltellingen 1984-1986: geteld aantal exemplaren en vastgestelde kilometerhokfrequentie.

Soort	Aantal exemplaren			Kilometerhok-frequentie(%)		
	1984	1985	1986	1984	1985	1986
Blauwe Reiger	358	324	341	15	11	14
Knobbelzwaan	64	247	189	1.0	2.0	2.2
Kleine Zwaan	305	294	301	0.4	0.4	0.9
Rietgans	1.470	15.110	6.540	0.7	3.9	3.4
Kolgans	9	5.560	11.320	-	0.8	2.0
Grauwe Gans	6	574	129	-	0.2	0.2
Blauwe Kiekendief	10	41	7	0.6	1.8	0.4
Havik	13	34	18	0.7	1.6	1.1
Sperwer	100	182	110	5.6	7.6	6.1
Buizerd	601	1.020	576	27	34	25
Torenvalk	214	171	104	11	7.6	5.4
Smelleken	6	10	6	0.4	0.5	0.4
Patrijs	525	1.690	381	5.4	10	4.2
Kievit	604	1.160	1.080	1.2	0.4	1.4
Zilvermeeuw	5.640	2.500	2.630	7.4	4.7	7.0
Stormmeeuw	5.580	8.360	28.300	16	12	26
Kokmeeuw	36.550	25.960	64.280	34	19	38
Ekster	9.490	9.130	9.380	73	71	70
Kauw	23.610	25.900	25.740	41	51	45
Roek	35.700	45.560	28.760	40	46	40
Zwarte Kraai	19.120	19.600	19.840	79	79	83
Bonte Kraai	296	560	48	2.9	3.2	0.6

Tabel 3. Resultaten wintervogeltellingen 1984-1986: paarsgewijze vergelijking van twee jaren wat betreft het aantal exemplaren in gebieden, die in beide jaren zijn geteld.

Soort	Aantal ex		Aantal ex		Aantal ex	
	1984	1985	1984	1986	1985	1986
Blauwe Reiger	301	154	238	207	232	286
Knobbelzwaan	20	27	25	11	173	119
Kleine Zwaan	4	5	36	12	248	92
Rietgans	955	2.090	1.110	1.110	1.800	3.210
Kolgans	-	-	-	-	2.780	3.370
Grauwe Gans	-	-	-	-	-	-
Blauwe Kiekendief	7	18	8	4	28	6
Havik	11	15	10	9	11	18
Sperwer	77	99	55	72	83	97
Buizerd	463	506	330	286	570	465
Torenvalk	169	86	132	57	92	81
Smelleken	5	5	3	3	5	4
Patrijs	451	1.180	312	295	1.175	342
Kievit	533	89	546	119	1.090	1.060
Zilvermeeuw	4.090	1.290	3.060	1.040	1.510	2.590
Stormmeeuw	4.690	1.910	3.880	8.700	4.510	24.340
Kokmeeuw	29.260	11.160	23.560	34.290	16.930	54.970
Ekster	7.590	4.640	5.860	5.250	5.140	7.550
Kauw	19.860	13.330	14.930	13.310	12.840	21.070
Roek	30.660	19.240	21.140	16.910	24.720	22.890
Zwarte Kraai	15.230	9.820	11.630	11.350	12.290	17.190
Bonte Kraai	195	202	78	12	156	35

Tabel 4. Resultaten wintervogeltellingen 1984-1986: paarsgewijze vergelijking van twee jaren wat betreft het aantal exemplaren per 100 ha, gesplitst voor (a) gebieden die één keer zijn geteld, en (b) gebieden die in beide jaren zijn geteld.

Soort	1 keer geteld		2 keer geteld	
	1984	1985	1984	1985
Blauwe Reiger	0.2	0.2	0.3	0.2
Sperwer	0.1	0.1	0.1	0.1
Buizerd	0.5	0.7	0.5	0.5
Torenvalk	0.2	0.1	0.2	0.1
Patrijs	0.3	0.7	0.5	1.2
Kievit	0.3	1.5	0.6	0.1
Zilvermeeuw	5.5	1.7	4.3	1.4
Stormmeeuw	3.4	8.8	4.8	2.0
Kokmeeuw	26	20	31	12
Zwarte Kraai	14	13	16	10
Roek	18	36	32	20
Ekster	6.7	6.1	8.0	4.9
Kauw	13	17	21	14

Soort	1 keer geteld		2 keer geteld	
	1984	1986	1984	1986
Blauwe Reiger	0.3	0.3	0.3	0.3
Sperwer	0.1	0.1	0.1	0.1
Buizerd	0.6	0.6	0.4	0.4
Torenvalk	0.2	0.1	0.2	0.1
Patrijs	0.5	0.2	0.4	0.4
Kievit	0.1	2.1	0.7	0.2
Zilvermeeuw	5.6	3.4	4.0	1.4
Stormmeeuw	3.7	42	5.1	11
Kokmeeuw	28	64	31	45
Zwarte Kraai	16	18	15	15
Roek	31	25	28	22
Ekster	7.8	8.9	7.6	6.8
Kauw	18	27	20	17

Soort	1 keer geteld		2 keer geteld	
	1985	1986	1985	1986
Blauwe Reiger	0.1	0.3	0.2	0.3
Sperwer	0.2	0.1	0.1	0.1
Buizerd	0.7	0.6	0.6	0.5
Torenvalk	0.1	0.1	0.1	0.1
Patrijs	0.8	0.2	1.1	0.3
Kievit	0.1	0.1	1.1	1.0
Zilvermeeuw	1.5	0.2	1.5	2.5
Stormmeeuw	5.8	20	4.4	24
Kokmeeuw	14	47	17	54
Zwarte Kraai	11	13	12	17
Roek	32	29	24	22
Ekster	6.1	9.2	5.0	7.4
Kauw	20	23	13	21

Tabel 5. Resultaten wintervogeltellingen 1984-1986: "groepsgrootte", d.w.z. het gemiddeld aantal exemplaren per kilometerhok, waarin de soort is vastgesteld.

Soort	1984	1985	1986
Blauwe Reiger	1.4	1.4	1.5
Knobbelzwaan	3.7	5.6	5.1
Kleine Zwaan	38	33	20
Rietgans	128	180	113
Kolgans	n.v.t.	309	333
Grauwe Gans	1.0	1.1	1.0
Havik	1.1	1.0	1.0
Sperwer	1.1	1.1	1.1
Buizerd	1.3	1.3	1.3
Torenvalk	1.1	1.0	1.1
Smelleken	1.0	1.0	1.0
Patrijs	5.8	7.6	5.3
Kievit	30	128	45
Zilvermeeuw	45	24	22
Stormmeeuw	21	32	63
Kokmeeuw	64	62	99
Zwarte Kraai	15	11	14
Bonte Kraai	6.0	8.0	4.4
Roek	53	46	42
Ekster	7.7	5.9	7.9
Kauw	34	24	34

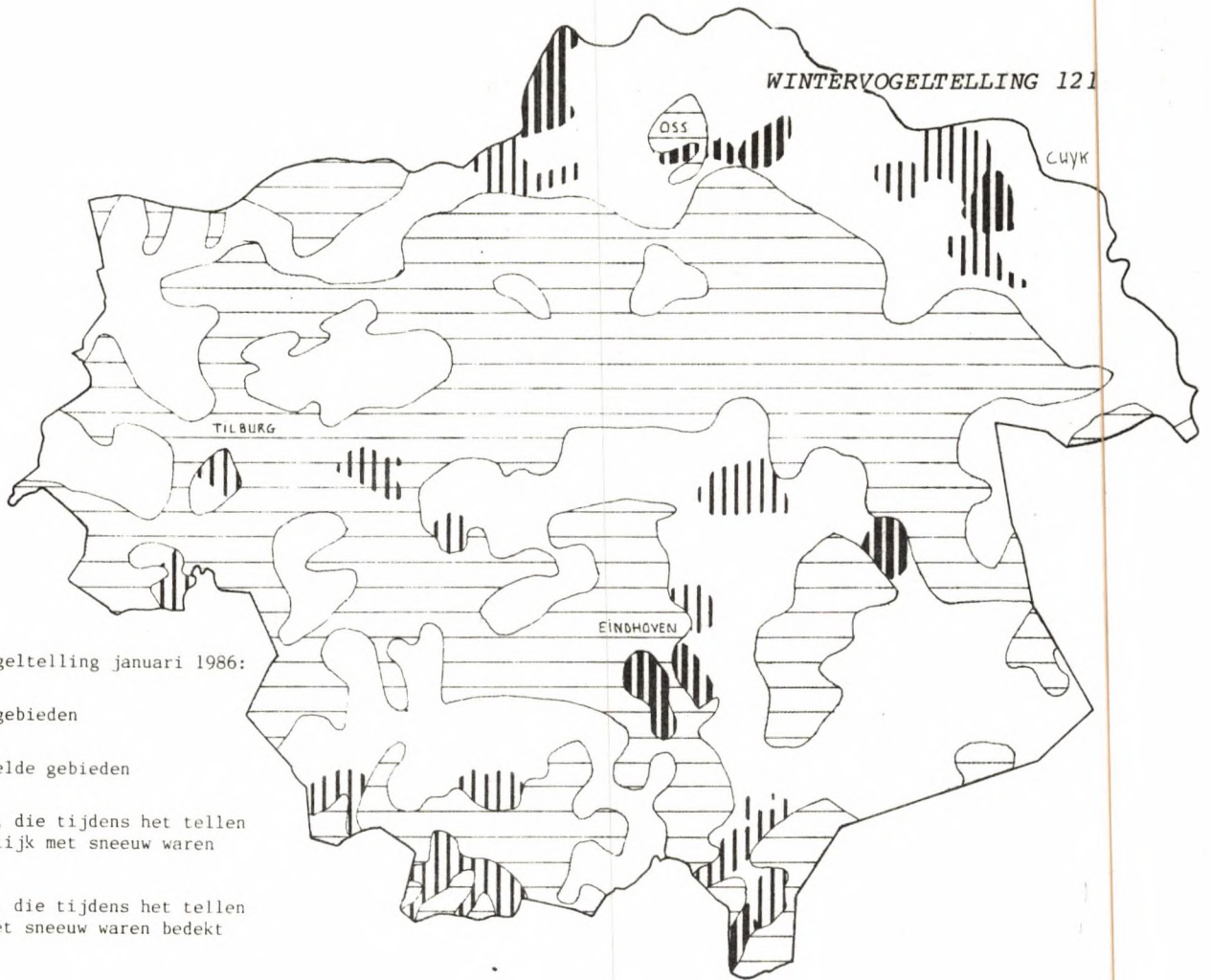
Blauwe Reiger (figuur 2)

De Blauwe Reiger is vooral aangetroffen in het rivierengebied, in beekdalen en in de Peelstreek. Opvallend is het ontbreken in een groot deel van de Kempen en ten zuiden van Tilburg. In tabel 3 is goed te zien, hoeveel invloed een strenge winter heeft op de aanwezigheid van de soort in Brabant. In 1985 (strenge winter) waren de aantallen het laagst. In 1984 en 1986 was het aantal ongeveer gelijk.

Knobbelzwaan (figuur 3)

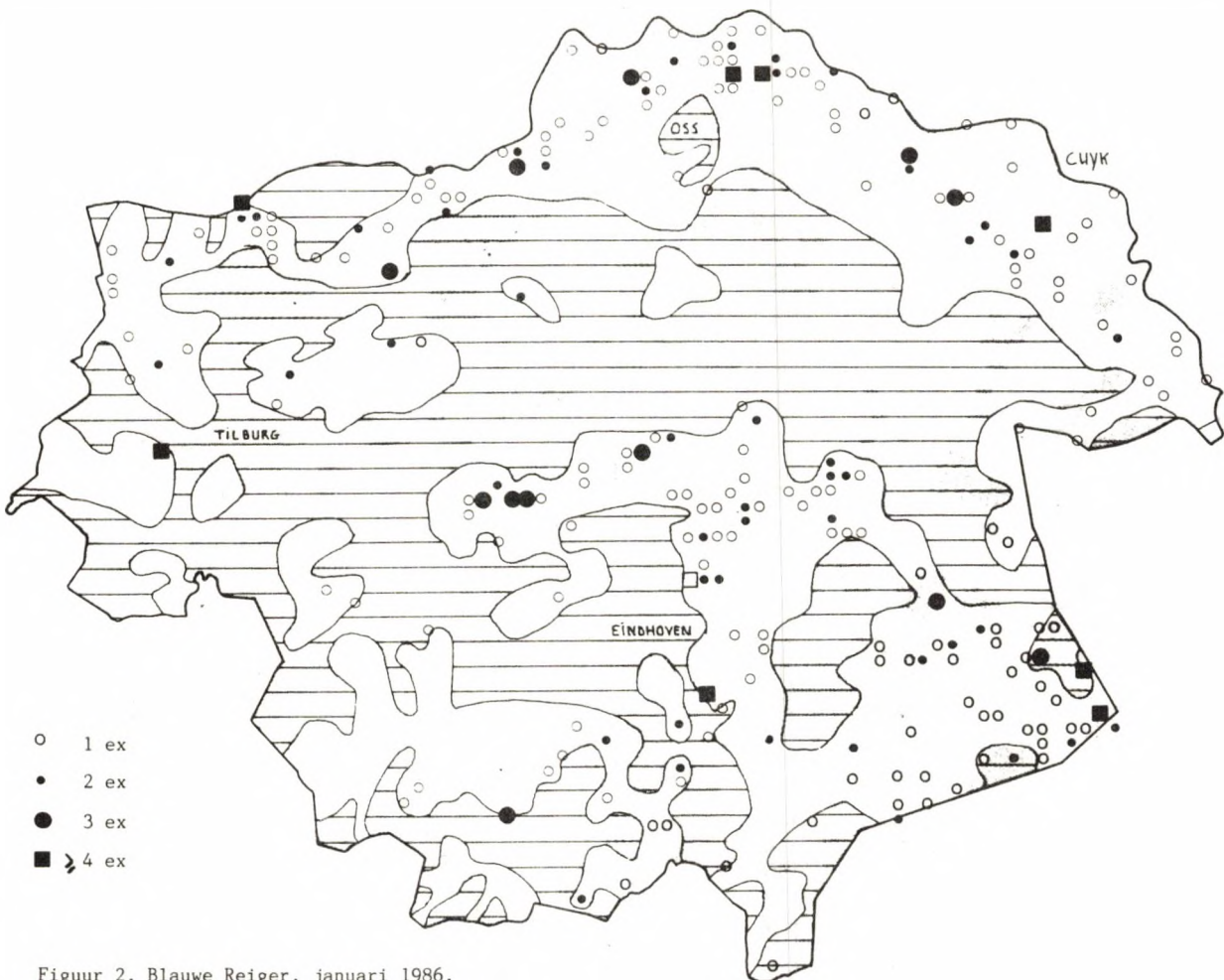
Het voorkomen van de Knobbelzwaan is zeer sterk geconcentreerd in de streek tussen Rosmalen en Ravenstein. Deze soort komt hier regelmatig verspreid voor op weilanden en op of nabij water. Buiten het rivierengebied komt de Knobbelzwaan zo goed als niet voor. De groepen zijn over het algemeen klein: meer dan 10 exemplaren is al uitzonderlijk. De grootste groep betrof 26 exemplaren. Plaatselijk komt de soort gemengd met Kleine of Wilde Zwanen voor.

Het lijkt er op, dat er in 1985 meer Knobbelzwanen zaten dan in 1984 en 1986. Dit komt waarschijnlijk door het koude weer in 1985. Veel vogels, die normaal gesproken in noordelijke regionen overwinteren, komen dan naar het zuiden. In totaal zullen er zo'n 200-300 Knobbelzwanen elke winter in midden en oost Brabant aanwezig zijn.

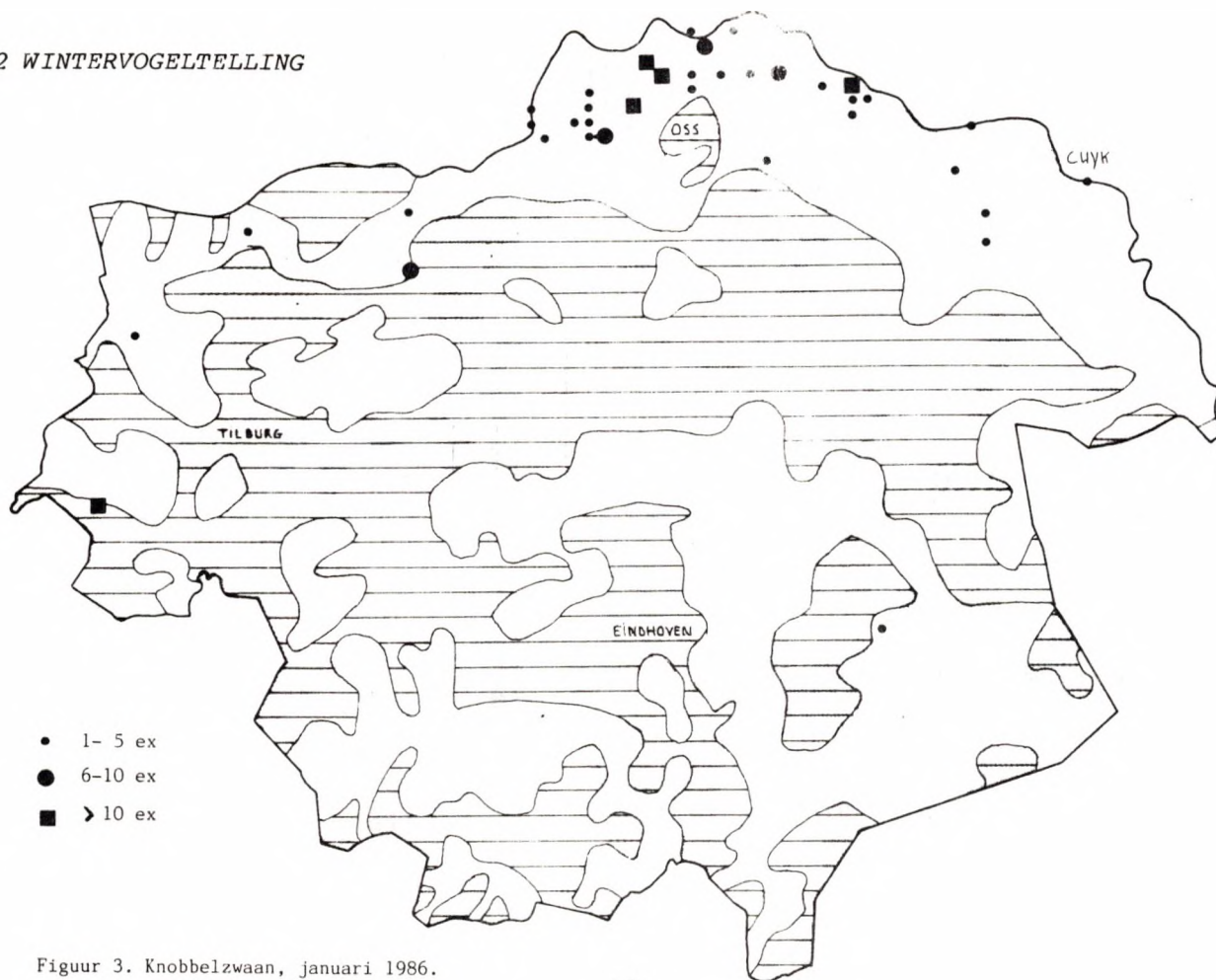
Figuur 1. Wintervogeltelling januari 1986:

- getelde gebieden
- niet getelde gebieden
- gebieden, die tijdens het tellen gedeeltelijk met sneeuw waren bedekt
- gebieden, die tijdens het tellen geheel met sneeuw waren bedekt

- 1 ex
- 2 ex
- 3 ex
- ≥ 4 ex

Figuur 2. Blauwe Reiger, januari 1986.

Figuur 3. Knobbelzwaan, januari 1986.

Figuur 4. Kleine Zwaan, januari 1986.

Kleine Zwaan (figuur 4)

In 1986 werden de grootste aantallen aangetroffen in de Vughtse Gement (100-150 ex), de polders tussen Maren en Oss (150 ex), bij Macharen (82 ex), in de Keentsche Uiterwaard (73 ex) en in de Zurepasweiden bij Groeningen (65 ex). Dit zijn plaatsen waar bijna jaarlijks Kleine Zwanen overwinteren en behoudens enkele kleine groepjes zijn het tevens de enige regelmatige verblijfplaatsen van de soort in midden en oost Brabant. De Kleine Zwaan prefereert drassige weilanden in open gebieden.

In totaal verbleven er in de winter van 1986 zo'n 500 Kleine Zwanen in midden en oost Brabant. Het gemiddelde aantal per presentie-kmhok lijkt wel veel lager dan in andere jaren, maar twee grote groepen (Maren - Oss en Vughtse Gement) zijn in 1986 niet tijdens de wintervogeltelling geteld maar apart.

Rietgans (figuur 5)

In de eerste twee weken van januari 1986 heeft er een spectaculaire ganzen-trek plaats gevonden. Bij Den Bosch bijvoorbeeld waren er op twee dagen zo'n 5000-8000 overtrekkende ganzen waargenomen. In deze periode zaten overal grote aantallen ganzen in het rivierengebied, ook buiten de vaste pleisterplaatsen. Op de verspreidingskaart van de Rietgans is duidelijk te zien, dat de hoofdverspreiding net als in de andere jaren weer in de poldergebieden langs de Maas en rond de Grote Peel lag.

Het aantal pleisterende Rietganzen in 1986 was hoger dan in 1984 en lager dan in 1985. De grootste aantallen in 1986 werden gezien bij Megen (350ex), ten zuiden van Maren (800), ten noordwesten van Ravenstein (160), in de Keentsche Uiterwaard (1280), de Vughtse Gement (640), de Zurepasweiden bij Groeningen (355), het Gevlocht bij Asten (1450), Diepenhoek ten zuiden van Someren (550) en langs de noordwest-rand van de Grote Peel (280).

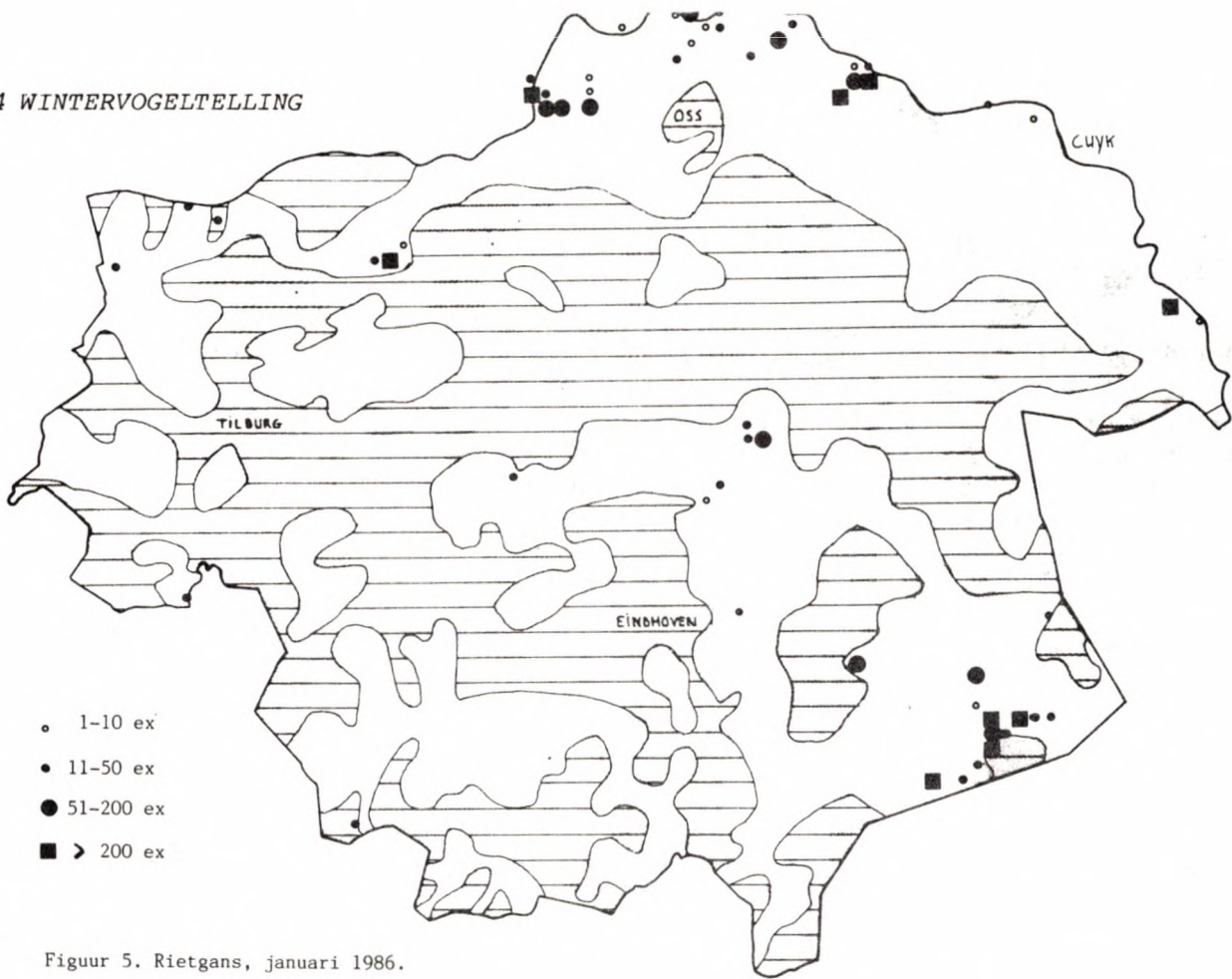
Het Helvoirts Broek is tijdens de telling zelf niet bezocht. Op 22/24 december 1985 zaten hier 350 Rietganzen en op 11 januari 1986 1300-1400. Daarna overstroomde een groot gedeelte van het gebied en verdwenen de vogels.

Kolgans (figuur 6)

In de zelfde periode, dat er veel Rietganzen overtrokken of pleisterden, was ook de Kolgans goed vertegenwoordigd. Er werden in 1986 aanzienlijk meer vogels waargenomen dan in de voorgaande twee winters, en ook nu lag het zwaartepunt van de verspreiding in het rivierengebied. De grootste aantallen werden gezien in de omgeving van Megen (550 ex), in de polders bij Capelle (3030), tussen Waspik en 's-Gravenmoer (4000), ten zuiden van Maren (2410) en in de Vughtse Gement (815).

Buizerd (figuur 7)

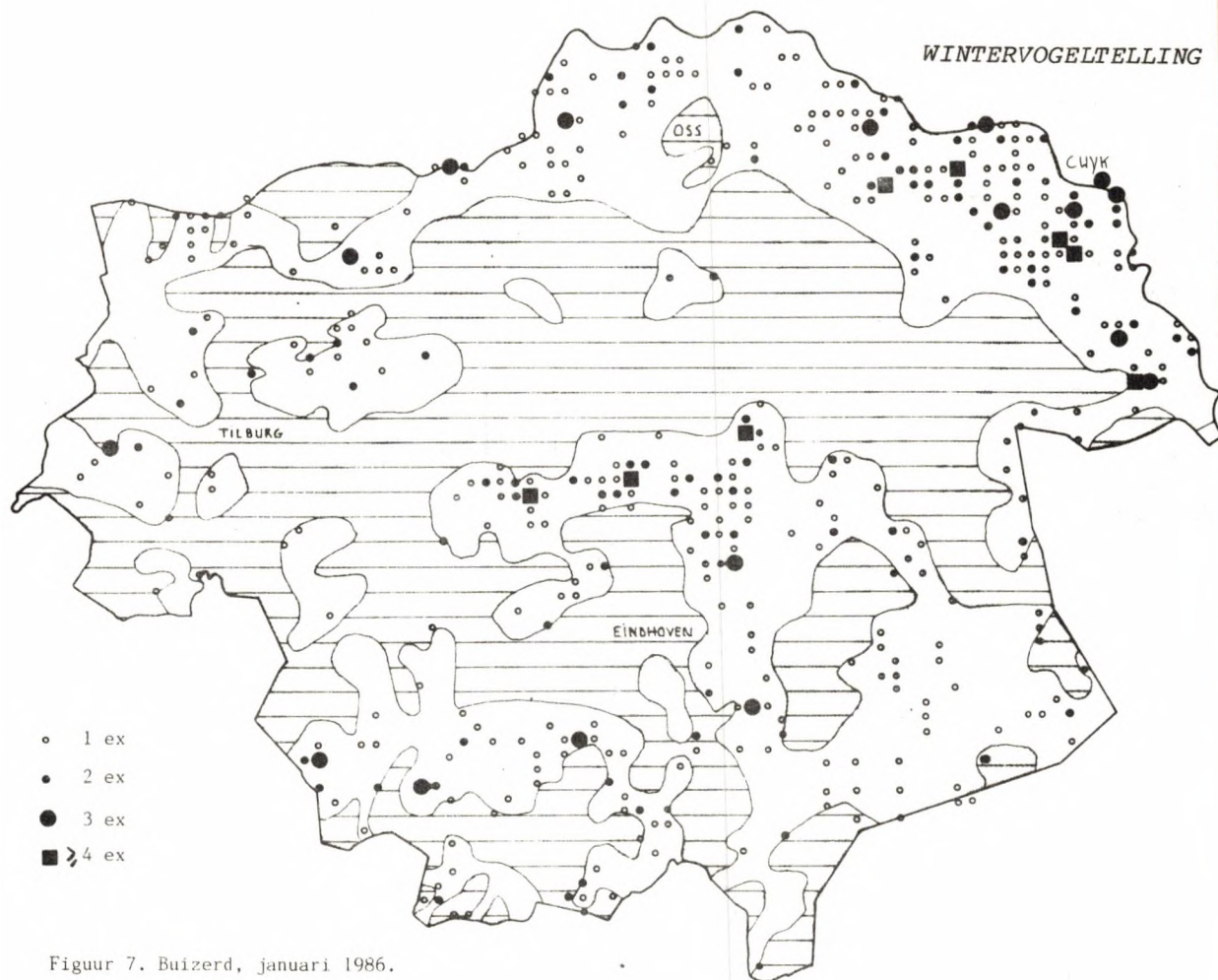
De verspreidingskaart van de Buizerd toont grotere aantallen in de meer besloten agrarische gebieden. Zo zijn de polders tussen Den Bosch en Ravenstein betrekkelijk arm aan Buizerden en de streek tussen Ravenstein en Maarhees is relatief goed bezet. Ook in midden Brabant verblijven veel Buizerden.

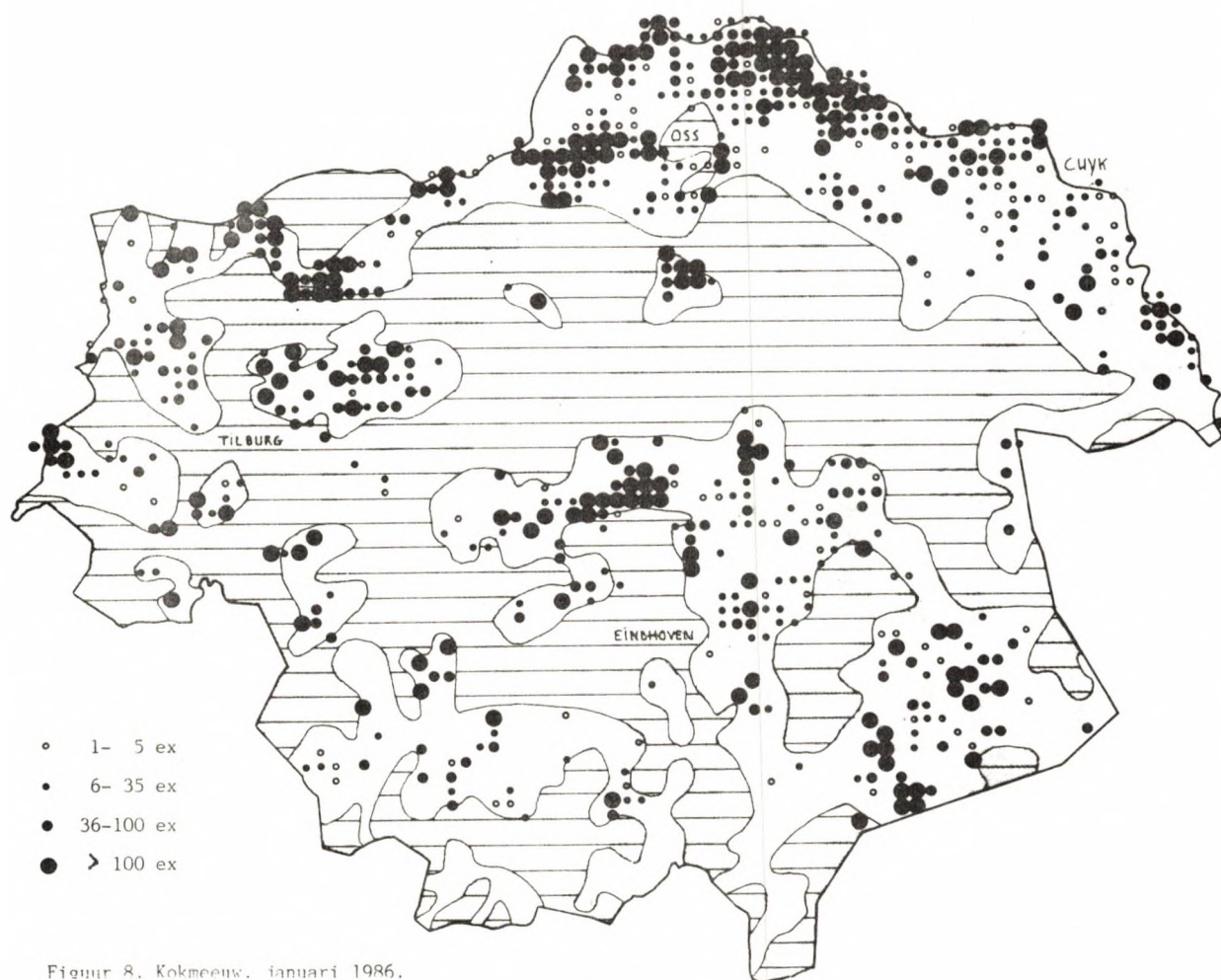
Figuur 5. Rietgans, januari 1986.

Figuur 6. Kolgans, januari 1986.

Figuur 7. Buizerd, januari 1986.

Figuur 8. Kokmeeuw, januari 1986.

Opvallend is het geringe voorkomen in de Peelstreek en in het westelijk deel van het onderzochte gebied. Uit de tabellen is af te lezen, dat de aantallen in januari 1986 ongeveer op het peil van 1984 zitten en lager zijn dan in 1985. Het is een bekend verschijnsel, dat er in een strenge winter, zoals die in 1985, meer Buizerden in onze streek verblijven.

Torenvalk

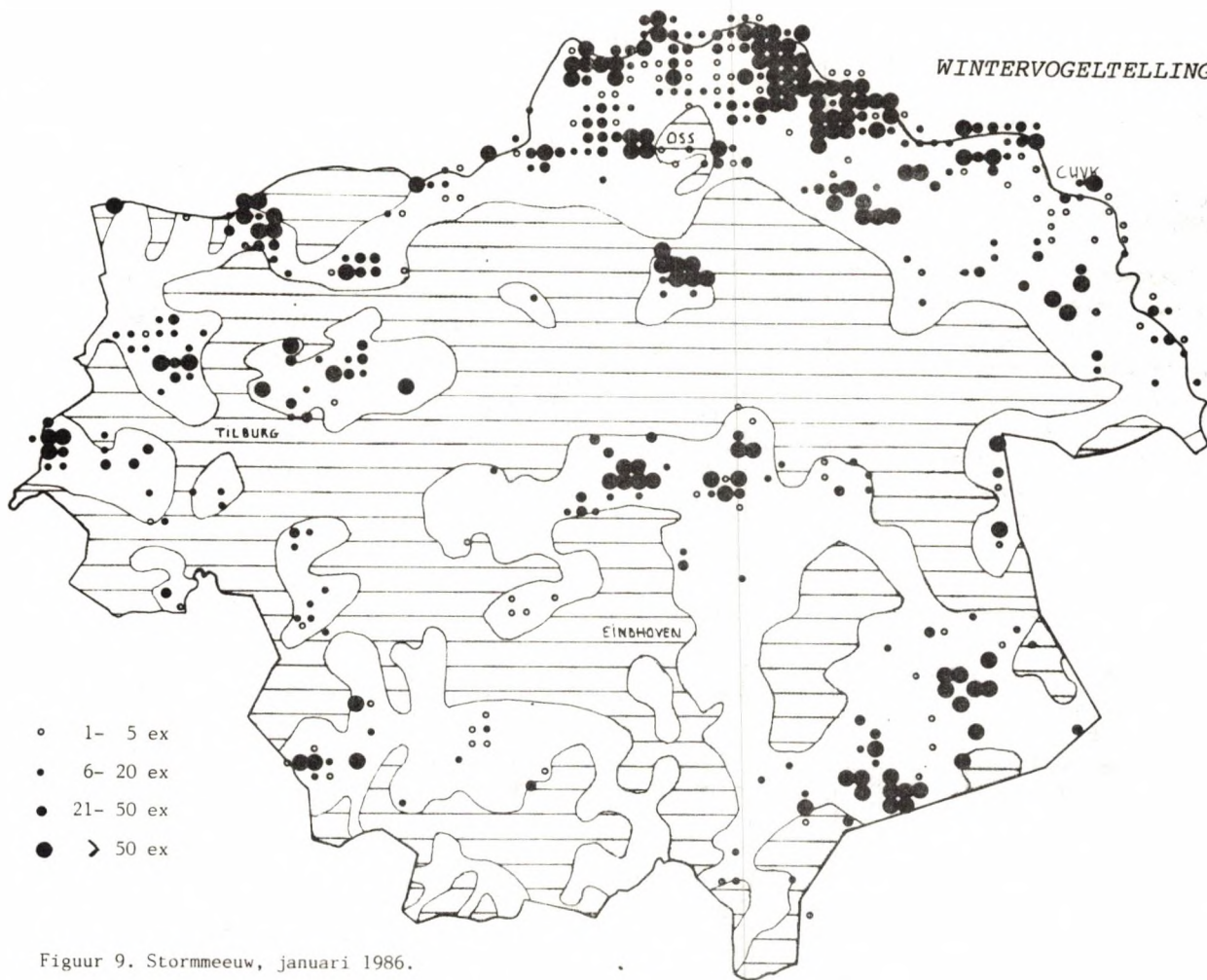
De Torenvalk is regelmatig verspreid gezien, met name in de omgeving van Cuyk en tussen Den Bosch en Lith. De aantallen ten opzichte van 1984 en 1985 waren ongeveer gelijk, maar de kilometerhok-frequentie was beduidend lager.

Patrijs

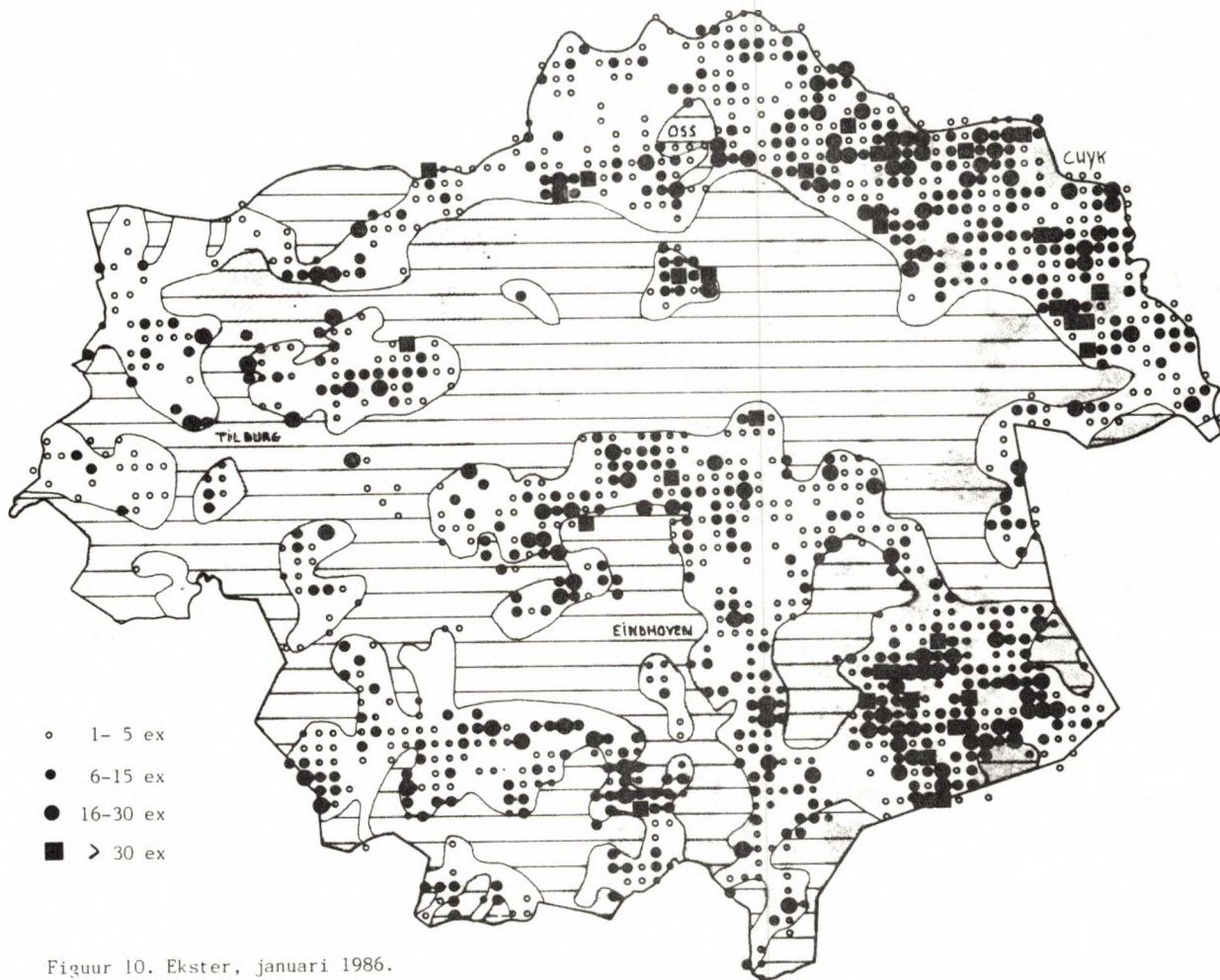
Verspreid over midden en oost Brabant werden Patrijzen gezien, maar bijna nooit meer dan 15 exemplaren in een kilometerhok. Het aantal komt ongeveer overeen met dat in 1984, maar bedraagt minder dan 50% ten opzichte van 1985. In 1985 was er echter sprake van een gesloten sneeuwdek gedurende het grootste deel van de maand, waardoor de Patrijs veel beter opvalt.

Kievit

Er werden enkele groepen gezien tot maximaal ca 300 exemplaren, vooral in de polders van Lith. Het totale aantal was aanzienlijk lager dan in 1984 en 1985. Opgemerkt moet worden, dat weersomstandigheden een grote invloed op het voorkomen van de Kievit hebben, ook op korte termijn.

Figuur 9. Stormmeeuw, januari 1986.

Figuur 10. Ekster, januari 1986.

Kokmeeuw (figuur 8)

De Kokmeeuw is veruit de meest algemene meeuwensoort in midden en oost Brabant. In tegenstelling tot de Stormmeeuw komt de soort veel vaker in het binnenland voor, hoewel vastgesteld moet worden dat de aantallen in het rivierengebied hoger zijn. Open gebieden, zoals polders en jonge heideontginningen, hebben de voorkeur. Naast graslanden zoekt de Kokmeeuw ook vaak voedsel op akkers, met name als er pas gegierd is. Een gesloten sneeuwdek heeft meteen het verdwijnen van de soort tot gevolg; hierdoor wordt een deel van de gaten in het verspreidingspatroon verklaard. De aantallen in 1986 waren aanzienlijk hoger dan in de twee vocrafgaande winters.

Stormmeeuw (figuur 9)

Een van de meest opvallende aspecten van de wintervogeltelling in januari 1986 was wel het enorme aantal Stormmeeuwen, dat met name in het rivierengebied verbleef.

Open gebieden hebben duidelijk de voorkeur, vandaar het frequent voorkomen in poldergebieden en jonge heideontginningen. De Stormmeeuw wordt voornamelijk op graslanden aangetroffen en in veel mindere mate op akkers.

Als er een gesloten sneeuwdek op het land ligt, is de Stormmeeuw verdwenen. Vandaar dat binnen het vrijwel aaneengesloten verspreidingsgebied langs de Maas enkele grote gaten zitten. Dat is ook de reden, waarom er in 1985 zo weinig Stormmeeuwen zijn gezien. Dat het aantal ten opzichte van 1984 eveneens zo hoog is, ligt voornamelijk aan het feit, dat toen nauwelijks in het rivierengebied geteld is.

Zilvermeeuw

Zilvermeeuwen werden vooral in het rivierengebied gezien en in de omgeving van de VAM (vuilstort) te Mierlo. Zelden werden meer dan 75 exemplaren per kilometerhok vastgesteld. Ten opzichte van 1984 is het aantal in januari 1986 laag te noemen en ten opzichte van 1985 vrij hoog.

Ekster (figuur 10)

Deze standvogel is, zoals gebruikelijk, in grote aantallen waargenomen. Hoewel de Ekster overal in midden en oost Brabant voorkomt, lijken er enige trends in de verspreiding naar voren te komen (vergelijk ook de gegevens in het interim-rapport van de PPD). De open poldergebieden bij Lith - Oss en het westelijk deel van het onderzochte gebied herbergen relatief weinig Eksters. In het noordelijk deel van het gebied, in de Peelstreek, in midden Brabant en in delen van de Kempen worden vaak zeer grote aantallen aangetroffen.

Het vastgesteld aantal Eksters in januari 1986 is vergelijkbaar met dat in 1984. Ten opzichte van 1985 werden er meer geteld. Vermoedelijk komt dat door de strenge vorstperiode in januari 1985; we vermoeden dat toen veel vogels naar de dorpen of steden waren getrokken of beschutting in de bossen zochten.

Kauw

Hoewel de Kauw overal in midden en oost Brabant aan te treffen is, kwam de soort minder vaak voor in de open poldergebieden bij Lith en Oss en ten westen van Tilburg. Het aantal in januari 1986 komt overeen met dat in 1984. Ten opzichte van 1985 is het aantal daarentegen bijna twee keer zo groot.

Voor gegevens over het voorkomen van de Russische Kauw wordt verwezen naar een artikel elders in dit nummer.

Zwarte Kraai

De Zwarte Kraai is overal in het onderzochte gebied aangetroffen, ook in de open poldergebieden bij Waalwijk en Lith. Het aantal exemplaren komt ongeveer overeen met dat in 1984 en ligt iets boven het peil van 1985.

Roek

Hoewel verspreid voorkomend, komt de Roek minder frequent voor in de polders van Lith, plaatselijk in het overige rivierengebied en in delen van de Kempen. Het totaal aantal komt overeen met dat in 1985 en ligt iets lager dan in 1984.

Bonte Kraai

Een opvallend en merkwaardig verschijnsel is het vrijwel geheel ontbreken van de Bonte Kraai in januari 1986. Er zijn slechts 11 groepen gezien met een totaal van 48 exemplaren. Op een groep van 21 ex na ging het in alle gevallen om 8 of minder vogels per groep.

2. Schaarse wintervogels

Uiteraard zijn er ook in januari 1986 weer een aantal schaarse soorten waargenomen. De gegevens hiervan zijn samengevat in tabel 6, samen met de gegevens uit 1984 en 1985. In deze tabel zijn ook de telresultaten opgenomen van soorten, die algemeen zijn maar onvolledig zijn geteld.

Tabel 6. Resultaten wintervogeltellingen 1984 - 1986: schaarse en onvolledig getelde soorten (aantal ex).

Soort	1984	1985	1986	Soort	1984	1985	1986
Dodaars	29	126	25	Wulp	290	7	444
Fuut	2	25	13	Witgatje	4	37	4
Aalscholver	59	6	18	Kl.. Mantelmeeuw	-	-	1
Roerdomp	1	-	1	Gr. Mantelmeeuw	-	9	56
Wilde Zwaan	-	24	18	Kerkuil	-	2	-
Kl. Rietgans	-	-	2	Steenuil	4	13	8
Canadese Gans	-	1	-	Velduil	1	-	-
Brandgans	-	-	3	IJsvogel	8	1	-
Rotgans	-	-	1	Kuifleeuwerik	-	-	2
Nijlgans	-	2	-	Boomleeuwerik	-	1	-
Bergeend	-	2	7	Strandleeuwer.	-	9	-
Smient	-	6	-	Waterpieper	4	16	26
Wintertaling	12	565	46	Gr. Gele Kwik.	-	1	-
Toppereend	-	-	1	Roodborsttap.	3	-	-
Brilduiker	-	-	1	Kramsvogel	15160	2460	4660
Nonnetje	-	35	13	Koperwiek	1420	129	22
Grote Zaagbek	-	1	4	Russische Kauw	82	73	88
Steppenarend	1	-	-	Putter	11	-	4
Ruigpootbuiz.	1	4	-	Frater	-	-	6
Korhoen	5	-	3	Barmsijs	1	1	-
Kraanvogel	-	-	1	Kruisbek	10	-	-
Scholekster	-	-	1	Goudvink	1	9	-
Goudplevier	-	-	18	IJsgors	-	1	-
Bokje	-	2	-	Grauwe Gors	1	1	-
Watersnip	2	106	1	Sneeuwgorz	-	-	1

Aalscholvers werden langs de Maas gezien. Hieronder bevond zich een groep van 41 exemplaren (Oude Maas bij Boxmeer). De laatste jaren verblijven steeds vaker Aalscholvers langs de Maas. Opvallend in midden en oost Brabant is altijd het geringe aantal Grauwe Ganzen, zo ook in januari 1986.

De grootste groep betrof 110 ex ten oosten van Riel. Tussen de Rietganzen in het Peelgebied werden twee Kleine Rietganzen opgemerkt. Van de Brandgans, die in de kuststreek van Nederland overwintert, werden drie losse beesten gezien, waarvan twee in de poldergebieden van de Maas en een bij Rijen. Bij Someren-Eind werd een verdwaalde Rotgans aan getroffen.

De Bergeenden zijn allen in het rivierengebied vastgesteld. Op een afgraving bij Den Bosch is een Toppereend gezien. Opmerkelijk is het ontbreken van de Smient in het rivierengebied. Ten zuiden van Tilburg zat een volwassen Kraanvogel en in het rivierengebied een eenzame Scholekster.

Merkwaardig is het minieme aantal Goudplevieren, dat in midden en oost Brabant overwintert. Er werd slechts een groep van 18 ex gezien. Het aantal Wulpen dat bij ons overwintert varieert sterk, afhankelijk van de sneeuwbedekking. In januari 1986 werden de meeste in de polders bij Oss en Cuyk aangetroffen.

Over het voorkomen van de Grote Mantelmeeuw is ternauwernood iets bekend. Op twee plaatsen werden concentraties vastgesteld, namelijk op de vuilstort ten noorden van Waalwijk (30 ex) en ten noordoosten van Dongen (30 ex).

Kramsvogels werden pas vanaf half januari in redelijke aantallen waargenomen, maar een groot aantal zoals in 1984 werd bij lange na niet bereikt.

Ronduit belachelijk was het zielige aantal Koperwieken. Hoewel de meeste vogelaars deze soort niet telden (de twee PPD vogelaars echter wel), konden er maar 22 exemplaren worden geregistreerd. In 1984 waren dat er bijvoorbeeld ruim 1400.

Onder de 26 Waterpiepers bevond zich een groep van 25 ex, waargenomen ten zuidoosten van Alphen. Een opvallend schaarse verschijning in midden en oost Brabant is de Frater, waarvan er 6 werden geteld. Tussen Eersel en Steensel werd een Sneeuwgorz gezien.

Dankwoord

De wintervogeltelling is een telling, die altijd op veel medewerking kan rekenen. De tientallen vogelaars die in dit project hun tijd gestopt hebben, willen we op deze plaats hartelijk bedanken.

Literatuur

Heijnen, T., F. Post & J. van der Winden 1986. Avifauna-onderzoek midden en oost Brabant - interim-rapportage. PPD Noord-Brabant, Den Bosch.

Adres: Provincie Noord-Brabant, PPD, afdeling SLI, buro ILG, Brabantlaan 1, 5216 TV Den Bosch.

OPROEPEN

ZWARTE STERN

De Zwarte Stern heeft vroeger op zeer veel plaatsen in Noord-Brabant gebroed, plaatselijk in grote aantallen. Tegenwoordig is de soort bijna overal verdwenen of zeer schaars geworden.

Om een indruk te krijgen van het aantal broedparen van de Zwarte Stern en van de achteruitgang, verzoek ik iedereen om gegevens over deze soort in te sturen. Hierbij vraag ik om gegevens over broedgevallen, maar ook over doortrek, voor- en najaarsconcentraties alsmede fenologische waarnemingen. Ik zou graag de volgende waarnemingen ontvangen (indien bekend):

1. Broedgevallen
 - alle (mogelijke) broedgevallen uit de periode 1967-1986
 - plaats en aantal (naam gebied, atlasblok, kilometerhok)
 - koloniegrootte
 - broedbiotoop (korte omschrijving)
 - wordt er gebruik gemaakt van nestvlonders
 - overige interessante mededelingen (bijvoorbeeld: wordt er door de vogels op een andere plaats gefourageerd dan gebroed?)
2. Fenologische waarnemingen (vroeg en late data)
3. Concentraties in voor- en najaar
4. Trekwaarnemingen

Gelieve de waarnemingen bij voorkeur op SOV waarnemingskaarten in te vullen en op te sturen (N.B. niet vergeten in uw dagboek aan te kruisen, dat de waarneming op SOV-kaart is ingevuld).

Het is de bedoeling om t.z.t. een artikel over de Zwarte Stern in Noord-Brabant in "De Roodborsttapuit" te publiceren.

Bij voorbaat dank,

Jan van der Winden, Postbus 19184, 3501 DD Utrecht.

HUISZWALUW

Sinds vele jaren worden de nesten van Huiszwaluwen geteld in een aantal steden en dorpen in Noord-Brabant. Ik ben van plan om de Huiszwaluw-tellingen verder uit te bouwen. Daartoe zoek ik vogelaars, die mee willen werken aan het tellen van Huiszwaluwen (in hun omgeving).

Voorts zoek ik ongepubliceerde telgegevens van de Huiszwaluw. Gaarne contact opnemen met:

VWG De Kempen/Stadsvogelproject, p/a Willem Veenhuizen, Bussele 32, 5641 PB Eindhoven (040 - 816913).

BEKENTELLINGEN 1986/1987

In november is het derde achtereenvolgende Bekentel-seizoen ingaan. Tot nog toe hebben de tellingen op veel medewerking kunnen rekenen en de resultaten zijn er naar. Bij veel soorten laten de cijfers een interessant verloop zien, al dan niet onder invloed van de strenge wwersomstandigheden die voorgaande telseizoenen kenmerkten.

Omdat een behoorlijk aantal tellers, ondanks veelvuldig aandringen, tot op heden hun gegevens niet heeft doorgespeeld, zijn verslagjes van de laatste december- en maarttelling helaas uitgebleven. Het vele werk dat aan zo'n overzichtje vooraf gaat stond immers niet in verhouding tot de lage waarde van de onvolledige aantallen. Het feit dat, met name van enkele belangrijke beektrajecten in Midden-Brabant, nog geen gegevens werden ontvangen, geeft aan dat de vergelijkbaarheid van de cijfers nihil is. Het is zeker niet de bedoeling dat alle tellers de dupe worden van de nalatigheid van anderen. Daarom zullen zij binnenkort alvast een beknopte mededeling ontvangen, waarin ook enkele resultaten zijn opgenomen. Zo gauw de resterende gegevens binnen zijn, zal alsnog een uitgebreider schrijven verspreid worden. Hopelijk is tengevolge van deze situatie het animo voor het komende tel-seizoen niet afgenomen.

Medewerkers die lid zijn van een bij het S.O.V. aangesloten Vogelwerkgroep, ontvangen via de sub-coördinator telformulieren en instructie's. Ook nieuwe tellers kunnen bij hem terecht. Andere kunnen contact opnemen met ondergetekende.

De bekendtellingen vinden plaats op de volgende weekenden:

- 27 en 28 december 1986
- 07 en 08 maart 1987

Bij verhindering mag tot maximaal twee dagen voor of twee dagen na het bewuste weekend geteld worden. Is ook dat niet mogelijk, dan dient men zelf voor een geschikte vervanger te zorgen.

Sub-coördinatoren:

- V.W.G. Midden- Brabant: Loek Hilgers, Jeroen Boschstraat 18, Oisterwijk.
- V.W.G. De Peel; Jan Timmermans, Bergweg 43, Asten.
- V.W.G. Oss: Wim Gremmen, Mgr. Bekkerstraat 53, Berghem.
- V.W.G. De Pailjaert: Chiel de Vries, Joost Bankertstraat 14, Best.
- V.W.G. (I.V.N.)Geldrop: Piet van Happen, Waardstraat 15, Geldrop.
- K.N.N.V. Eindhoven: L. Schrover, Bergstraat 24, Eindhoven.
- V.W.G. (I.V.N.)Valkenswaard: Ad van Asten, Waalreseweg 73A, Valkenswaard
- A.C.J.N. (afd. Tongel & Klampert): Jeroen Cornelissen, Nieuwstraat 74, Eersel.
- V.W.G. De Kempen: Lex Peeters, Marialaan 26, Reusel.

Lex Peeters, Marialaan 26, 5541 CD Reusel. (Tel. 04976-2271)

BROEDGEGEVENS VAN DE GEOORDE FUUT GEVRAAGD

Naar aanleiding van de plotselinge, sterke toename van de Geoorde Fuut in Nederland, nam ondertekende in 1983 het initiatief om broedgegevens over deze soort te verzamelen. Oproepen in "Het Vogeljaar" leverden een schat aan gegevens op. Hieruit bleek dat de toename overal in België en Nederland plaatsvond, maar in het bijzonder in de provincies Noord-Brabant en Drente. Helaas moest het onderzoek later wegens tijdgebrek grotendeels gestaakt worden! Op het moment wordt bekeken of de activiteiten in de nabije toekomst weer kunnen worden opgestart. Lukt dat niet, dan zullen de gegevens worden doorgespeeld aan een ander die daartoe wel in de gelegenheid is.

Naar aanleiding van het artikel van Ad van Poppel over het voorkomen van de Geoorde Fuut in Noord-Brabant voor de invasie (Roodborsttapuit 5 (1) wil ik echter eerst een volledig beeld vormen van de ontwikkeling in deze provincie. Hiervoor zijn alle gegevens uit de periode 1983 t/m 1986 van belang, die op een of andere wijze betrekking kunnen hebben op een broedgeval. Ik zou het daarom zeer op prijs stellen wanneer U alle waarnemingen die in aanmerking komen, voor 1 januari 1986 goed gedocumenteerd opstuurt naar onderstaand adres. In een van de komende Roodborsttapuiten zal een verslag worden gepubliceerd.

Lex Peeters, Marialaan 26, 5541 CD Reusel. (Tel. 04976-2271)

VELDWERK

TECHNISCHE AFGEVAARDIGDEN

SOVON DISTRIKTSKOÖRDINATOR OOST-BRABANT

Ernest van Asseldonk Oranjelaan 6 6043 GL Roermond 04750-82378

COMMISSIE AVIFAUNA-ONDERZOEK PPD (namens het SOV)

Peter Key Molenstraat 36 5087 BN Diessen 04254-1917

BESTUUR SOV

Voorzitter:

Ben de Ruyter Heibeekstraat 40 5662 EG Geldrop 040-857391

Sekretaris:

a.i.: Ad van Asten (Interne zaken) en Sjef Benders (Externe zaken)

Penningmeester:

Frans Post Noordhoekring 62 5038 GE Tilburg 013-360118

Overige leden:

Ad van Asten Waalreseweg 73 a 5554 HB Valkenswaard 04902-41271

Sjef Benders Wilhelminastraat 58 5721 KK Asten 04936-1367

REDAKTIE "ROODBORSTTAPUIT"

Tom Heijnen Boschdijk 1081 5626 AG Eindhoven 04909-2128

Loek Hilgers Jeroen Boschstraat 18 5062 LE Oisterwijk 04242-84978

SOV WAARNEMINGEN-ARCHIEF

Centrale contactpersonen:

Jon Boesten De Mommers 12 5581 AL Waalre 04904-15276

Tom Heijnen Boschdijk 1081 5626 AG Eindhoven 04909-2128

BETALINGEN

Te voldoen op gironummer 5617837 t.n.v. F.A.H.E. Post, penningmeester SOV, Postbus 762, 5201 AT Den Bosch. Abonnement "De Roodborsttapuit" : voor leden van aangesloten werkgroepen Fl. 10,-, voor overige abonnees Fl. 20,-.

Betreffende bedrag te voldoen op bovenvermeld gironummer onder vermelding van "Roodborsttapuit 19..". Oude nummers (ad Fl. 5,-) en kopieën van artikelen (ad f 0,30 per kopie) op aanvraag verkrijgbaar bij de penningmeester SOV.

Redactie: Hans van de Laarschot (eindredactie), Loek Hilgers, Tom Heijnen

Tekstverwerking: Carla van Asten en Jet van Asten

Lay Out: Ad van Asten

Tekeningen: Ernest van Asseldonk, Frank Neijts, Loek Hilgers

VOGELWERKGROEPEN AAN HET WOORD	
Vogelwerkgroep de Ortolaan	45
SOV BERICHTEN:	
Van het bestuur	46
Errata en addenda	47
Het SOV waarnemingen archief	47
Van de redactie	49
Huishoudelijk reglement (wijziging)	50
AVIFAUNA-ONDERZOEK PPD:	
Avifauna-onderzoek PPD	53
LITERATUUR:	
Vogels van de IJsseldelta (aankondigind)	55
KORTE MEDEDELINGEN:	
Gemengd broedgeval Grauwe Gans x Brandgans in 1985/85, Tom Heijnen	56
Gedrag van Zwartkopmeeuwen gedurende het broedseizoen, Tom Heijnen	57
Waarnemingen van een Waaiierstaartrietzanger (Beuven), Henk Hendriks	58
Russische Kauwen in midden en oost Brabant, Tom Heijnen	62
Patrijsinventarisatie in de Kempen 1986, Ernest van Asseldonk	65
Klein Waterhoen (mogelijke broedgevallen), Miek Slikkerveer	68
LOPENDE ONDERZOEKEN:	
Overzicht van lopende onderzoeken	70
Het voorkomen van de Roodborsttapuit als broedvogel in West-Brabant, Ad Nuijten	71
Het voorkomen van de Fuut als broedvogel in de provincie Noord-Brabant, Ad van Poppel	77
Enkele ervaringen met de Blauwborst, M.P. van Aerle	88
Over de duikactiviteiten van de Doodaars buiten het broedseizoen, Ernest van Asseldonk	97
Windrichtingsvoorkeur bij de nestkeuze van de Huiszwaluw, Jack Bos	101
Achteruitgang van de Roodborsttapuit als broedvogel in de Kempen, Tom Heijnen	106
Resultaten van de wintervogeltelling in januari 1986, Tom Heijnen	115
OPROEPEN	
Zwarte Stern, Jan van der Winden	132
Huiszwaluw, Willem Veenhuizen	132
Bekentellingen 1986/1987, Lex Peeters	133
Broedgegevens van de Geoorde Fuut gevraagd, Lex Peeters	134